

Kilián Zoltán
**A KÓCSAG
VISSZATÉR**

Korda R.T. Kiadása Budapest

KILIÁN ZOLTÁN:

A KÓCSAG
VISSZATÉR

REGÉNY

BUDAPEST, 1944
KORDA R. T. KIADÁSA

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csépreghy-utca 2.

I.

Nagy, fekete gömbös felhők borították be az eget, korán besötétlett. Mindenki behúzódott. Egy darabig mesélgetéssel verték el unalmukat a nők, küszködtek a sötéttel. Hasztalanul. Friss, egészséges testű, egyszerű lelkű teremtések voltak ezek; dolgoztak, daloltak, viháncoltak, ettek; tétlenségre azonban csakhamar elaludtak.

Lám, most is a második mese közepén már lógtak a fejek. Maga a nagyasszony is elaludt. Csak a mesélő Zsófia volt még ébren közülök. Puha, suttogó hangja nyomán királyok, hercegek, tündérek, manók töltötték meg a szobát. Most, hogy álomba merültek a hallgatói, még szebbre, még melegebbre váltak a mesék. Mert ilyen ám a mese, mikor magának mondja, szövögeti az ember, akkor a legpompásabb, a leggyönyörűbb. Amikor magunk is benne vagyunk.

Különös leány volt ez a Zsófia, mindig olyan álmodozó. Eladósorba került már vagy két esztendeje, mégis alig állt szóba urakkal. Lenézte valamennyit. Különösen egyet, aki szerette, Palochányi Lászlót. Királyokon, hercegeken járt az esze, messzi levő, híres udvarokon. Ahol csupa fény, ragyogás az élet, halk és szép szavúak mindig a lovagok. Nem hallatszik ez a vad, mokány férfikurjantozás, rontom-bontom betykélkedés, amit itthon tapasztalhat az ember.

Hirtelen felrezzent az önmagának való mesélgetésből; zörögtek a kastély kapuján. Felugrott, kiszaladt. Odakint a várnagy két emberével ment már a kapuhoz.

Leszakadt felhő özönében három csuklyás kért bebocsátást.

— Vadászatról jöttünk errefelé, a nagy zivatarban elszakadtunk a társainktól . . . — hallatszott egy lágy férfihang — menedéket kell keresnünk.

Érzett a szaván, hogy idegen. Zsófia örömmel hívta be őket.

Idegenek! Istenem, talán hoznak valamit a vágyott, messze világból, boldog híreket, történeteket!

A belépők lerázták magukról a vizet, azután ledobták testükről a csuronvizes, csuklyás köpenyt. Ekkor vette csak észre a leány, hogy asszony a két másik idegen.

— Szárittasd meg ezeket, szép kis gyermekem! — mondta neki az ifjabbik nő és megsímogatta Zsófia arcát. Erősen tört magyar beszéddel szólott.

Közben felébredt a bóbiskoló nagyszőke is. Meghallotta, hogy érkezett valaki, jött hát vendégeit üdvözölni.

— Isten vezérelte hozzánk kegyelmeteket! Érezzék kedvükre magukat nálunk. Zanathy Benedek minden java parancsukra vár.

Az ifjabbik hölgy tintát, pergamentet kért. Olasz levelet mondott tollba a férfinak. A pecsétre odanyomta gyönyörűen domborított gyűrűje fejét.

— Nagyon nagy urak lehetnek ezek, édesanyám! — súgta a kisebbik Zanathy leány. — Vegye szemügyre, hogyan forgolódik az idősebb asszony a másik körül!

— Ezt a levelet tüstént küldje kegyelmed Sigérdre, a vadászházba, asszonyom! — mondta a férfi. — Egyenesen a vadászházba vigye a legény!

Zanathyné ránézett a levélre. Elszédült, megremegett.

— De hiszen ez . . . Istenem . . . valóban?!

A rendelkező ifjabb hölgy elnevette magát. Bólintott.

— Igen, Beatrix vagyok. Nyugtassa meg csak kegyelmed az uramat!

A leányok ajkán megmerevült a suttogás. Királyné, a nagyhírű Beatrix itt, Zanaton?! A mi szobánkban?

Beatrix észrevette a lányok megilletődött zavarát.

— Nos, leányok, — fordult feléjük — mit tettetek, mielőtt idejöttünk?

Zsófia térdet hajtott.

— Meséltem a családnak, felséges úrnőm.

— Pompás! Tudsz szépen mesélni? . . . Ülünk le, mesélj nekünk is valamit! Jobban el sem tölthetnők az időt.

Csend lett. Zsófia szétpattanni érezte a keblét. Hirtelen jött ez a mennyei álom, ez a mennyország ide a földre, Zanatra! Ó, Zanathy Zsófi, ő meséli egy királynénak?! Aki itt ül vele szemközt . . . néz rá . . . várja a szavát . . . Riadt meghökkenésbe csapott át ez a boldogság.

— Tudok-e igazán? Mit is mondjak el? Törtel herceget? Zábláti Örszét? Nem, ez gyerekes lesz! Milyen mese való királynénak?

Piruló zavara, mosolygós ijedelve kíváncsivá tette a királynét. Biztatás sugárzott arcáról a leányra.

Zsófia felbátorodott erre a tekintetre. A másik két vendég is buzdítóan nézett rá. Mi lenne, ha . . . igen, ha azt mesélné el újra, amit csak magának mondott el előbb? Igen, azt mondja el újra, egy barna magyar lány vágyódó lelke titkát.

Most, szent Szűzanyám, csak most adj mesélőként eleget! Most dől el a sorsom! — súgta maga elé.

Azután belekezdett.

Egy kócsagról szólt a mese. Kócsagról, mely megbénítva, elátkozva élt csibék és verebek között. Soha még úgy nem vágyakozott sem ember, sem állat, miként ez a kócsag. Szeme sugarával mindig az égbe kapaszkodott, az ég fényes csillaggombjaiba, úgy húzta volna fel az égre magát. Mert odavaló volt, fel a magasba. De el volt átkozva szegény, lent kellett élnie a csibék alacsony világában. Sokat nevettek rajta mindig csibék és verebek, hogy nem menekülhet. Ne is próbálja soha, úgysem sikerülhet az ilyesmi, mondták neki. A kócsag ilyenkor szomorúan állt közöttük. Ám csakhamar felkapta fejét és szólni kezdett. Égő szikra volt minden szava s ezek a szikrák nőttek, egyre nőttek, tündökletes fénykirály-szikrák lettek belőlük, úgy szálltak fel a magasba . . . S ott fénycsóvává alakultak, úgy úsztak el messze, a kócsagok országa felé . . . Örömmel hallgatták fényes szavát a csibék. Ilyenkor minden csibe a kócsagok birodalmában érezte magát . . . Csakhogy a kócsag sokszor, végtelen sokszor megtette már ezt! Ezért igen várta, egyre várta a szabadítót. Tudta, ha nem jön hamarosan, elfogy, elhal ajkán a szikra . . . Egyszer azután odatévedt egy valaki, kócsagország legszebbje, leggyönyörűbbje, azt kérte meg, annak a lábaihoz borult . . . S a jóságos kócsagkirályné . . .

A várnagy nyitott be, a mese megszakadt.

— Engedelmet, felséges királyasszony! Megjöttek Sigérdről a királyi emberek a kocsival. Az eső is elállt.

Beatrice felkészülődött.

Mielőtt beszállt volna a kocsiba, megölelte a mesélőt, megcsókolta. Szemébe villant a szeme.

— Húsvét keddjére fent légy nálam, kicsi fiam! Budára viszem ezt a leányt, Zanathyné asszonyom. Marad kegyelmednek elég!

Zanathy Zsófia nem bírt az örömeivel. Sírva-nevetve szaladt be árkot-mezőt.

II.

Furcsa és titokzatos volt a kicsi bolt, mint az, aki élt benne: Giovan Battista Castelfo, az orvos.

Csodakincsek bújtak meg itt a zugokban és reteszekben. Megvolt, kapni lehetett mindent, amiről csak szól a János pápa híres könyve: a Tesoro di Poveri. Még Taddeo Alderotti De Regimine sanitatis-ából sem lehetett olyat kikeresni, amit Castelfo tüstént ne adott volna a gyógyulást kereső vevőnek. A hetvenkét bajról is hasznos rozmaryn meg éppen zsákszámra állott a boltban. Megvoltak a híres kövek is: pompás smaragdok, az öröm és egészség zálogai; beteg asszonyok boldogsága, a saskő, melyet titkos helyekről gyűjtenek össze fészkeikbe a sasok; a korallkő, melynek pora befőtt gyümölcsben bevéve szívbajosoknak használ; kecskefejes, oroszlánsörényes kameák, biztos szerek a lázak ellen . . .

Castelfo itt ült a sok csoda között. Vörös, göndör hajában játszogatva olvasgatott. Keskeny, csapott vállaiból hosszú nyakon lógott ki hatalmas koponyája, rút és mulatságos formát adva neki; fehér, keskeny kezét, pompás, tiszta bőrét viszont sokan irigyelték. Bolognában tanult ki orvosnak, de büszke volt rá, hogy járt a firenzei főiskolán is és egyike azon keveseknek a céhbeliéből, aki már hülát is boncolt.

A saját orvosi krónikáját olvasta most. Már régóta akarta mindazt könyvbe leírni, amit eddig kitalált. Csak még nemigen merte. Kísérletező, merész szellem élt benne, aki próbáiban sokszor kockára tette betegei életét. Más a

kezelésben, Castelfmo a próbái felől való hallgatásban volt óvatos. És minthogy merése mellett jó megfigyelő tudott lenni, melléje szegődött a siker.

Valaki benyitott most hozzá. A maestro sietve dugta el az asztalon kint heverő pár gyönyörű smaragddarabot.

Halkan, félénken jött a jövevény befelé. Látszott rajta jól, hogy kérni szeretne, de nem mer valamit. Fátyolos kendő takarta fejét, ez felismerhetetlenné tette. Tétovázott még kisvártatig, majd hirtelen nekibátorodott.

— Mandragola-gyökeret akarok!

— Mandragolát? Hm, drága, nagyon drága dolog ám az! Meg tudod-e fizetni, szép kicsi úrnőm?

— Meg-e? Nos hát . . . nézz meg, orvos, ki vagyok! — lebbent hátra egy mozdulattal a fátyol.

— Lisabetta! . . . Szép kicsi Lisabetta! . . . Hogyan, úrnőm? Mit akarsz? Neked kell a gyökér?

A hercegnő rábólintott.

— Igen! Magamba kell szerettetnem valakit.

— Baj kerekedik abból, szép, kicsi hercegnő . . .

— Mi baj érhetne, ha nálam az emberforma gyökér? Szeretni fog a festő, míg . . . míg most rám se tekint.

Castelfmo gyors agya végigszaladt minden udvari piktoron.

— Lelio, csak ő lehet az! Ki más lehetne itt Ferrarában?! — gondolta remegve. Szólni szeretett volna, ismét ellene mondani a dolognak, ám a hercegnő türelmefogyottan csapott le az asztalra egy kis zacskó aranyat.

Az orvos a szomszéd szobába futott, kihozta a mandragolát. Letette a leány elé.

A hercegnő kíváncsian kapta fel. Hosszú fehér ujjaival megforgatta, megtapogatta. Fel-felkacagott. Erős és szinte dalként folyó kacagása az utcáról visszaszökött.

— Hahaha . . . milyen mulatságos is ez az embergyökér! Haha . . . Ráncokba húzódott teste rút, vigyorgó kis szörnyet mutat . . . Mégis ez ad szerelmet, pirosat, örökké maradót!

Ahogy rátekintett most megint az emberformájú gyökérre, meghökkent.

— Jaj, nem beszélek rosszat róla, még megharagszik!

Giovan Battista Castelfmo ismét magára maradt. Újra felapozta krónikáját. Csakhogy most kegyetlen gondolatok raja támadta meg. Hevesen megrázta fejét a gondolatsor végén.

— Nem, nem lehet ebből jól

Nem volt az erkölcsökben szigorúbb ez a vörös ember a hercegi udvar népénél. Jól tudta, hogy nemcsak tudomány van a világon. Ámor kis játékainak maga is hódolt, egy-egy női betegét is megölelte, ha lehetett, de most megkapta az aggodás.

— Igen, itt csak Lelio s művészete lehet a vesztes! — kiáltott felugorva.

Bezárta boltját és izgatottan indult el a herceg egyik kertje felé. Tudta, hogy ott leli meg a művészt, megmen-tendő barátját.

Lelio da Trinci csakugyan bent dolgozott az árnyat adó csarnok alatt. A kékegű dél szikrázó fénye, lankasztó heve azonban még ide is becsapott.

Itt, Ferrarában gondtalan alkotó volt a művész, szabadon tehette, amit akart. Időnkint mindig idetért, noha Európa minden udvarát otthonának mondhatta. Mint annyi lángeszű földije, ő is költő, festő, szobrász és muzsikus volt egy személyben. Kedvelt és méltányolt a művészetek minden ágazatában.

Most viasszal festett elefántcsont-lemezekre. A maga verseit örökítette meg képen is így. Szerette és értette a miniatúrát. Nemcsak akart, de tudott is művész lenni. Nem volt udvari könyvtár, mely büszkeséggel ne ragyogtatta volna szép dolgait. Korvin Mátyás is vett tőle sokat, volt idő, amikor jóideig csak neki festett. Legénynek kellett pedig lennie annak, aki a magyar király gyűjteményébe belekerült.

Ahogy így dolgoztatva dúdolt egy régi, murciai románót, Castelfmo rontott neki, lelkeszakadtan hadarva.

— Tüstént szedd össze mindenedet! Menekülj! Ne bámulj rám, igyekezz! Lisabetta szerelmes beléd!

Lelio az orvos arcába meredt riadt, értetlen tekintetével.

— Mi? . . . Mi az? Lisabetta?

— Igen, igen, ha egyszer mondom!

— De hát ki az a Lisabetta? Melyik Lisabetta?

— Melyik!? Te szerencsétlen! A mi kis hercegnőnk!

— Az a rózsaszínszalagos, az a szőke? Az a drága kicsi Lisabetta?

— Az, az, boldogtalan!

Lelio végigsimított a kezében levő lapocskán, azután felállt. Nyújtózott egyet. Vígán és önelégülten felelte.

— Nos, orvosom, ha így van, amint mondod, csak természetes ez! Kibe szeressen? . . . S mivel természetes, a dolgok rendje szerint levő, nekem csak örülnöm kell, nem pedig menekülnöm!

Az orvos bosszúsán ragadta meg Lelio karját. Neki-pirultan magyarázta.

— Értsd meg a dolgot! Lisabetta menyasszony . . . Még öt éves korában jegyezte el az urbinói herceg egy fisarjadéka.

— Haha! — nevetett Lelio vállát vonva — most, amikor lehet szava, érzéke hozzá, tizenhat éves korában engem szeret! Nem látom be, hogy ez elől miért meneküljek?! Érek annyit, Castelfmo, mint az a herceg.

— Érsz, persze, hogy érsz . . . De hát hogy gondold a dolgot, Lelio? Gondolkozz egy kicsit, Krisztus Urunk szent szerelmére, ember! Azt hiszed, hogy nem tudja meg a herceg, a mi urunk?

A művész belenézett az égbe. Két szép fehér felhő szaladt egymásba ott, a magasban. Madarak íveltek, kergedtek.

— Mindegy, Giovanni! — szólalt meg komoly hangon, megilletődve benne a költő. — Engem egy ifjú leány szeretni akar, ez szép és felemelő! . . . Szeretni fogom!

— Hatni kezd már, jaj, hatni kezd már! Átkozott gyökere! — jajgatott Castelfmo. — Minek is adtam nekil!

Lelio mosolygott a barátján.

— Miket beszélsz te?

Majd hetykén felvetette a fejét, megölelte az orvost.

— Különben áldjon meg a Madonna! Köszönöm a kitűnő hírt, megyek átöltözni. Alkonyodik, várom Lisabettát. Jönnie kell!

Elgondolkozva, lassan indult meg az orvos. Meg-meg-állva, vontatottan ment ki a kertből.

— Milyen bolond, vak is az ember! Bele, csak bele a bajba!

Megállt egy utca sarkán. Belevágott a levegőbe.

— Avagy baj-e ez csakugyan? Lássuk csak megfontoltabban! Igen, kell szeretni! S ész nélkül kell, akkor ér valamit! Aki nem szeret eleget és ész nélkül, míg fiatal, később teszi ezt, mikor öreg . . . s akkor kinevetik. Egy itélet van igazán fájó a világon, a kinevetés. Akit kinevetnek, nem kaphat újrafelvételt, semmi jogorvoslást, az örökön rajta marad . . . És vajjon ki neveti ki ezért Leliót, ha bajba kerül? Senki. Akkor nevetnék ki igazán, ha elküldené Lisabettát! . . . Igazad van, festő-poéta!

Megnyugodott lélekkel tért le a térről az utcája felé.

— Holnap pedig újra hozatok mandragolát. Úgy látszik, van értelme annak, hogy hisznek benne a bolondok. Megállt, nagyot nevetett.

— Sőt, ha ilyen hatását látom, előbb-utóbb még magam is . . .

Levél várta, mikorra hazaért. Eleonóra, a hercegné írta. Húga, Beatrix meg az ura, Mathias Corvinus, a magyarok királya sürgősen kéri tőle a legkitűnőbb orvost. Van ugyan Budán most kettő, meg Viennából is hozathatnának az odavaló universitásról, de ők már csak olaszt akarnak. „Maga a herceg s jómagam sem eresztünk szívesen, — írja a hercegné — csakhogy maga a húgom, Beatrix királyné a beteg! Ezért lehetőleg még holnap fogj neki az útnak . . .”

III.

Giovan Battista Castelfo királyi orvos elégedetten jött ki az íródeákok kapuján.

— Pompás legények ezek! — dörögte magában. — Ilyen kurta kis idő alatt is mennyit leírtak! Húsz kópia is van a levélből.

Elgondolkozott az ilyen levélírási hírszerzés és híradás fejlődésén. Régebben még megelégedtek az emberek rövidebb, kevesebb műgonddal készült levelekkel is, ma,

ebben a humanista világban már nem. A levelet, bárkinek írja is a küldő, olvasmányának és mindenki számára szóló híradónak tekinti a mostani divat; sokszorosan lemásoltatja az író, sokszorosan, ha megkapta, a címzett; e másolatokat szétosztják barátaik, tisztelőik között. Mindíg valóságos művészettel kell írni tehát a leveleket, bármiről essék is bennük szó; választékos, latin és görög idézetekkel bőven megrakott latinság, arányos, részleteiben s az egészben kitűnően egybekovácsolt, lefaragott szerkezet, gyönyörű hangzás . . . ez a mostani idők levele. Ez repül szét a világba.

— Nagy változás! — mondta az orvos elismerően és szülei, nagyszülei leveleire gondolt. — A régiek levele ritkán gyönyörűség, akkor is inkább egy-két emberre szóló tartalma ad örömet . . . Manapság művészi írás a levél, pompás kicsi herold, új szépség kicsi magja. Benne él ez a mai pezsgő, minden szépet szerető mostani világ. Vajjon milyen lesz az eljövendő emberek levele? Bizonyosan még többet és még szebbet fognak írni . . .

Giovan Battista Castelfelmo reggeltől estig szaladt a betegekhez. Ámde azért ilyen folyton dolgoztatott orvos létére is tudott élni a humanista örömöknek. Új dolgok mohó szeretője volt ez a Castelfelmo, minden drága, meleg és szép volt neki, ami élete útjában először bukkant fel előtte.

— Istennek tetsző dolog minden tökéletesedés — szokta mondogatni. — A hit sem egyéb, mint Isten felé irányuló tökéletesedni akarás. Ha mindig egyforma maradok, nem akarok menni Isten felé. Igaz kereszténynek pedig akarnia kell. Ebből világos, hogy az Isten rendelése, óhaja szerint nem lehet egyforma az ember. Időben is, érdeklődésben is, felfogásban is sokféleképpen kell lennem tehát . . . próbálgatnom szükséges, hogy mi a jó! Ha pedig az ismert dolgokat mind végigpróbálgattam, csak az újak jöhetnek. Új meg az, ami nekem új. Amit, bármilyen öreg is, én fedezek fel magamnak.

Valami csodát, nagyszerűt, új megváltást érzett a felpezsdült új örömökben. Mintha a kor szelleme élt volna benne, az a szellem, amelyet a valóság testét öltötte csak

később, századok mulva élők láthatnak visszafelé. Kettős volt mindig az öröme: élvezte azt, amit élete, újat keresése adott és élvezte önmagát, ahogyan örült.

Boldogan ropogtatta meg kezében a levelet. Újra meg újra elolvasta otthon az ágyán fennhangon, ahogy rendre jön itt:

Giovan Battista Castelfmo, Isten kegyelméből orvos Mátyás királynál, üdvözli barátját, Lelio da Trincit, a költő-piktort.

Ha mellettem volnál, várost látnál, mely dombról nézi magát a világ második nagyságú folyóvizében. E dombot más dombok, hegyek gyűrűzik körbe; zöld keretük közt pompásan ragyog ki a palota-korona. Alant hajók jönnek-mennek a Dunán. Kelet és Nyugat hajósai, vontatói tülekednek. Köztük minden elgondolható árujukkal a lóto-futó kereskedők. A domb és az oldalai meg a völgyei tele vannak házakkal, ám házaik nem olyan szépek, mint a mieink. Annál szebb azonban Mátyás palotája meg a Boldogasszony temploma.

Sok nép lakja a várost, németek, olaszok, zsidók, magyarok. Itt láttam először cseheket. A magyar itt vagy úr vagy katona. A férfiak büszkének látszanak és azok is. Még az egyszerű pap is úgy beszél itt, mint másutt a kapitány. Megvetik a halált, a veszedelmet oly nyugalommal, mintha olvasták volna a nagy latin frókat és a tusculanumi beszélgetések fenséges ereje élne bennük. Gondold meg, Lelióm, télen sem hagyják abba a hadakozást!

Az asszonyok is másfajták, mint az otthoniak, noha igazán nem ügyel rájuk senki soha. Jóideje vagyok itt, de még nem hallottam, hogy valaki magyar vétett volna a kilencedik parancsolat ellen. Beéri kiki a magáéval. Tudás szomjazása, nyelvek tanulása, művészetekben való jártasság ritka közöttük; dolgozni, becsülettel, rendesen élni azonban tudnak. Neked, Lelióm, az udvaron kívül nem sok dolgod akadna itt!

Hanem a lányok! Szépek, fenségesek, komolyak. Sok szépet hozott magával Beatrice, akiről hízelgés nélkül én is elmondom, amit itt egy udvari író írt: Venus, Diana és Pallas Athene egy asszonyi személyben! Istennői háromság

ez a hölgy: Venus a szépségére, Diana a szemérmére, Pallas Athene az okosságára és ékesszavára. Mellette igazán nehéz más anya lányának szépnek lenni, de aki legméltyóbb rá a hölgyei közül, hogy királyné körül forgolódjék: egy barna magyar lány. Akit én szeretek.

Szeretem ezt a magyar lányt és egyelőre szokatlan gond nekem ez a szerelem. Mint a süket, bámul beszédemre a lány s én nem értek magyarul. Mindíg kínálkozik tolmácsnak valaki, s én mindig elutasítom. Amit soha életében nem sejtett az anyám, tanul a fia magyarul.

Van itt a király íródiákjai közt egy agyafúrt csavargó, aki téged is ismer; Firenzében Luca Landucci patikájában — mint mondja — sokszor vitatkozott veled. Széles Mihálynak hívják. Ezt kértem meg, fordítsa le nekem népe szavára Enea Silvionak azt a szerelmes levelét, amit a költő Zsigmond hercegnek írt, hogy az megnyerhesse szíve hölgyét. Tudod, ami így kezdődik:

Hannibál, Numidia hercege üdvözetét és hódolatát küldi szép és imádott úrnőjének, Lucretiának, Epirus királya leányának.

Tíz kupa borért megcsinálja a fordítást ez a csodálatos képességű magyar. Újabb tízért arra is vállalkozik, hogy görög és latin istenek, királyok történeteit, miket a költő citál, hozzáírja a levélhez. A Mindenható aranyozza meg a kezét!

Ime, ilyen viszontagságokon megy át barátod Magyarországon! Ám drága, reménnyel gazdagon átszőtt viszontagságok ezek s mint Odysseus hányódásainak a végén, hiszem, az enyémen is ott ragyog a napom. És ha visszajutok egyszer hazámba, arra a földre, amely Dantét, Boccacciót, Petrarcat, Guarinót, Poggiot, Aurispát és téged, Lelióm, adott a világnak, tudom, örömmel futsz nőm, szereim, gyermekeim boldog világa közé. Szép, tiszta, termékeny asszony, sok könyv, kép, bőkezű úr! Kedvünk szerint való élet, kell-e jobb, gyönyörűbb?

Irg haladék nélkül, élj boldogul és mindig szeress engem!

IV.

Zsófia áhítattal ült felséges úrnője mögött. Az Evangéliumi Szent Jánosról elnevezett templomban ültek, mely ezidőtájt a franciskánusoké volt. Ritkán járt ide a királyné, inkább Alamizsnás Szent János várbeli kápolnáját látogatta, ha ájtatoskodni akart.

Ma azonban ide gyűlt egybe a nép. Várbeliek, kívül, lent a városban lakók, óbudaiaiak, sőt pestiek is jöttek seregestül. Nagy esemény elébe jöttek: Pelbárt atya prédikált ma. Külön ezért utazott ide tegnapelőtt Esztergomból.

Rég nem járt itt a híres franciskánus, özönlöttek hát őt hallgatni a hívek. Sok mondása, ostorcsapása forgott közszájon mind itt Budán, mind szerte a haragvó magyarok közt. Bátorszavú, kardlelkű ember volt ez a Pelbárt, végtele-nül szerették a magyarok. Hogyne tetszett volna nekik, amit Szent Ferencnek ez a hív követője mondott! Új világ új, nyeldeső árjának szegeződött neki Pelbárt. A régit, a szentté igazultat, egyszerű romlatlant védte szívetszorító erejével. Az ősi, nemzeti hagyományt. A magyarság igazi szép, deli korát, amelyben a magyar úr volt az országa földjén, azt a kort, melynél magyarabb nem volt soha ez az ország . . .

Mintha csak érezte volna a bajt. A támadó foltokat a magyarok napja, a magyar ragyogás égető sugarán! Mintha csak sejtette volna idegen napok bukását a mienkbe . . . Mintha csak tudta volna, milyen fakóra, bágyadtra válik örökre e sugár . . .

Mióta elhunyt a dacos, erős magyar őrszem, Szilágyi Erzsébet, a király anyja, a „heroica mulier“, megkettőztette Pelbárt az erejét. Harcos szava, híre kíváncsivá tette a királynét magát is. Így kerültek a hölgyek ide.

— Istenem, csak meg ne értsé a királyné! — hallgatta szorongva Zsófia a barát ostorait. — Szerencse, hogy nem ért még ennyire magyarul! Talán elcsúszik a füle mellett . . .

Éget, fojt ennek a papnak a szava. Neveket nem mond, történet dolgokat fel sem említ, mégis — mindenki tudja, kit tud bűnösnek, mi a bűne . . .

— Szent István, kinél nincs szentebb, királyibb egy

sem azóta, nem csináltatott drága palotákat, nem dúslakodott ételben-italban, nem ragyogott köntösökben! Király volt, országalapító, mégis ellehetett apostol módján. Ő Krisztus Urunkról vette a példát, nem idegen, cifra uraktól! Felesége oltároknak varrta a terítőt, kendőt, egyházaknak a ruhát, — ma muzsikások fogják körül az úrnőt, nem az imádság, nem a könyörgés, hanem ledér históriák járnak az eszében . . . Vérünkön, véreteken hízó konclesiek súgják a fülükbe ezeket! Jézus Urunk, egek, világok ragyogója szénára nyugtatta fáradt tagjait — nagyjaink elefántcsont ágyban fekszenek. A világ ura gyalog és mezítláb róttá a forró sziklát, homokot; esendő faluk, országok ideig-óráig urai pompás paripákon döllyösködnek . . . Megromlottak a nagyok, a fejedelmek! Hitvány, istensujtotta, porbamerült régi pogányok válnak úrrá a világon; örülni, kacagni, tobzódni, élni! — kiáltják követőik. Bizony mondom, híveim, sírjaitokat ássák! Mit vártok azoktól, keresztények, akiknek a pogányság a vezetőjük? Isten ideküldte értünk szent Fiát, egyszülött Krisztusunkat, hogy megváltson minket a bűntől. Pogány gyalázatba merülünk, azzal fizetünk? Újat, szebbet, szabadabbat! Ezt akarnak. Hát van-e szebb, jobb, szabadabb, feleim, mint az örök élet? Ha pedig ez a legjobb, legszebb, legszabadabb, van-e, akadhat-e nagyobb boldogság itt e földön, ha még úgy keresik is, mint e pompás örök életre készülni elő?!

Ó, feleim! Örömök, dúslakodás, zene kell a nagyoknak! Maguknak építenek ők palotát és nem bánják, ha utcán hálnak a szegények; teletöltik feneketlen gyomraikat és nem fájlalják, ha éhen vesznek az elesettek . . . Ahol dúslakodás van, nélkülözés is van; ahol ugyanazoknak tartósak az örömök, nem juthat belőlük más istenfiának . . . Vegyesen rendelt az Úr örömet, szomorúságot!

Érzitek ugye, feleim, pénz, sok pénz kell e dúslakodóknak! Ezért a mai fejedelmek, főurak és kormányzók könyörület nélkül valók, zsarolják a szegényt. Mindíg csak követelnek.

És itt latinra fordította szavát a barát.

— Beteljesedék Ezékiel próféta szava: a fejedelmek ragadozó farkasok lesznek közöttetek! Hallgassátok csak, íme a példám:

A farkas is csak úgy szaporodik, mint a juh. Ezt fel-falja amaz, emberek is öldösik s eszik, mégis több juh van a világon, mint farkas. Honnan, miért van ez így? Természetes okain kívül nyilván azért is, mert Isten úgy akarja. Hítetlenek sem mély gyökeret, sem mély fundamentumokat nem vernek, mondja az Irás. Bizonyoságképen itt az Isten rendelése, hogy amint a ragadozó állatok nem szaporodnak, azonképen az igazságtalan embereknek sincsenek gyermekeik, vagy ha vannak, kevésel vagy ritkán élnek túl őket . . .

Ítt megállott Temesvári Pelbárt. Tenyerét végighúzta a homlokán.

A latinul értők meredten nézték a királynét.

— Magtalan . . . nem áldotta meg az Úr! — suttogták. Pelbárt atya folytatta beszédét.

— Ne bízzatok hát a fejedelmekben, ne az emberek romlott fiaiban! Akik bizony papok között is bőven akadnak. Avagy méltó egyházfejedelem-e az, aki pogány görögök, latinok istentelenségeiben leli kedvét, mikor Krisztus az élet, az öröm, az igazság?!

Zsófia bénult lélekkel jött asszonya után kifelé. Alig látta meg a templom ajtaja mellett a vörös orvost, aki mélyen meghajtotta magát.

Beatrix megőrizte teljes fenségességét. Egy szót sem ejtett a hallottakról, mintha csak messze távollevőknek beszélt volna a barát. Nyugodtan, megszokott nyájasságával indult a Szent György-tér várat választó árka felé.

Castelmo is hazasétált. Mosolygott a barát szavain.

— Ördögadta franciskánusa! . . . Hogy megzavarta a kislányt . . . No nem baj, cara bambina! Kiragadlak a lelki karmaiból.

És este, mikor a király s Beatrix belemelegedtek a beszédbe, odasurrant az elmélyedt leányhoz az orvos. Most hogy megtanult valamit magyarul, Zsófia is úgy-ahogy olaszul beszélhetett már vele.

— Cara bambina, ne higgy neki! Vakon beszélt az a Pelbárt . . . Mert vakon szól az, aki haragszik az újra, a szépre, mikor Istentől van mindig minden új és szép e világon! Isten parancsa, az ő akarata a változás. Nekem

higgy, barnaszemű, úgy vagyunk jók és igazak, ha mindig mások vagyunk az életünk folyamán . . . Ősi hagyományok?! Ezt mondta a barát? Nos, felelj! Ha mindig az ősit, a hagyományt néznénk, lakhatnánk-e mi palotákban? Imádkozhatnánk-e Istent a pompás templomokban? Vad, barbár pásztorok volnánk, mint Káin és Ábel, ha mindenki mindig csak az apák szokását követné! Hogyan tudhatnánk írni, festeni, zenélni, finom ruhákat szőni, nagyszerű fegyvereket gyártatni, ha mindig vétkes az új? Éppen megfordítva: az új csak a fontos, az az Úr óhajta szerint való, nem a hagyomány . . . Ha a pogányok mind hívek, ragaszkodók apáik hitéhez, hogyan terjedhetett volna el szent vallásunk a földön? A germánok most is tölgyeiket imádnák; őseiket, a régi magyarok most is a nekem ismeretlen pogányságukban vesztenék el jogukat az örök életre . . .

— De a duslakodás és a szenvedés, nélkülözés?! Az csak nem az Úr óhajta?

— Duslakodás? Szegények örök rossz sorsa? . . . Nehezemre esik megmondani, szép leány, de nem látszol ismerni néped előtted folyó történetét! Nézd meg ezt a királyt, mi volt ennek az apja? Királyok ivadéka? Dehogy! Késő javakorban lett még csak nemes is! És íme, az ivadéka király . . . Király a maga s az anyja erejéből . . . Vagy itt a vezére, Kinizsi Pál . . . hatalmasként kezdte ez is? Látod, bambina, így rendelte az Úr: az lesz nagy, aki kiválik. De ha kiemelkedik, ha mégolyan porban csúszó volt is, ragyog! Minél szegényebb sorsban élt, minél alantabbról jött a kiváló, annál nagyobb a dicsősége.

— De mennyien maradnak lent! Ezekre gondoljunk!

— Akaratod szerint beszélek, kedves leány! Vajjon, ha a nyögők, a sóhajtozók kerülnének a mostani urak helyébe, mást látnál, kedvesem? Ha mindenkinek egyformán jó sora van, nincs többé panasz? Akkor volna csak igazán! Ki remélhetne akkor valamit? Ki örülne? Lásd, hogyan örvendeztél, mikor királynőnk mesédért idehozott . . . Ha te is és minden leány maga lenne királynő, mi értelme volna e névnek? Egy faluban nem lehet csupa pap, egy országban nem lehet csupa király . . . Ha pedig azt akarod, hogy te légy valamelyik hatalmas helyén s ő a tiedben, igazsá-

gosabb vagy-e, mint az a másik, akit kitaszítasz? Helyesen szólott a franciskánus: örömet, fájdalmat vegyesen rendelt az Úr! Az öröm nekem is tetszik, azért azt magam is keresem; fájdalmat mindig adhat az Úr, amikor akar. Szeresd ezért az örömet, szép úrnőm és kedveld a szépet! Miért adta mindezt a Mindenható, ha nem azért, hogy élvezzük tele szívvel?! Vétkes dolog palotában lakni, mondta a pap; de azért a szegény is szomorúan nézi a városát, ha nincs benne palota s büszkélkedik vele, ha van; vétkes a cifra ruha, ám minden nő, szegény és gazdag örömet díszíti magát; vétkes a muzsika, mégis, ha jókedve van, mindenki muzsikál . . .

És a görögök, latinok kedvelése! Az én hazámban mindenki, aki érdemes ember, olvassa őket; lám, a királyon kívül itt is akad főrendű, sőt főpapi ember, aki barátjuk . . . Bolondok, tévelygők mindnyájan ezek? S csak ez az egy Pelbárt, ez az okos? Igaz, hogy ezek a görög és latin auctorok pogányok voltak, de az ő idejünkben még nem jött el a Megváltó . . .

Kérlek, bambina, feledd hát a franciskánus sötét szavait! Hallgass rám, fiatal vagy, szép vagy, élj az örömnél, szerelemnél! Itt vagyok én . . . jöjj, légy a feleségem . . .

Nagysokára szólalt meg a leány. Halkan, de nem tétovázón beszélt. Eltűntek a kétségei.

— Igazad van, sötéten láttat a pap. Meggyőztél, orvos . . . Túlságosan is meggyőztél . . . Szeresd az örömet, szeresd a szépet, ezt mondd ugye? Egy különösen szép volt eddig az életemben: a mesém. Ebben ingatott meg ez a Pelbárt, de te visszaadtad a bizodalmaimat . . . Folytatom a mesémet! Igen, ezt fogom folytatni, Castelfo! Nem véték a palota, ruha, muzsika; azé az igazság, akié mindez a jó . . . érted-e, orvos? Az lesz nagy, aki kiválik, de ha kivált, legyen előbb mégolyan porban csúszó is, ragyog! Szeresd az örömet, szeresd a szépet, ez az igazság . . .

Megsimogatta az orvost. Szemébe kacagott.

— Ezt az igazságot keresem!

— Bambina, ne beszélj így!

— Pszt, Castelfo! Örömet, fájdalmat vegyesen rendelt az Úr! S én is az örömemet keresem.

Felállt Zsófia e szavaira. Karja keretbe fogta az orvos fejét, úgy nézett a szemébe:

— Menj csak aludni, jó Castelfo! Mások lesznek az álmaink, mások . . . de azért jó vagy . . . no menj!

S otthagya az orvost, elindult kifelé.

V.

Ercole d'Este, a herceg új kupolát rakatott a kertjebeli kápolnára. Ide tartott egy reggel a festő. Nagyszerű volt ma a kedve; barátja, Cocco, a faenzai edénygyártó újszínű, drága dolgaiból küldött Lelionak, cserébe a neki készített San Gallo képeiért. Ezt a sok pompás kőjóságot hozta most ide le. Elrakta. Azután fűtörészve számlálgatta, nézegette a felfestett angyalfejeket.

— Még tíz-tizenöt elfér. — állapította meg örömmel.

Mozsarat húzott elő. Umbriai kéket tört benne, egyikét azoknak a színeknek, miket legjobban szeretett. Majd finoman kikészített lehelet-aranyat, ezüstöt öntött belé. Csodálatos háttérrel tudott teremteni így, hímporos, pikkelyes, mégis selymesfényű lepelt. Úde, friss pilleszíneket; szűz-színeket, melyek a pillén is akkor vannak csak, mikor a bábból kibújt s szétgöngyölödő szárnyait először érintik a pillék szertői, a pajkos, csókos napsugarak.

Ebből a lycæna-kékből bújtak elő ott fent, a kupolán az angyalok. Rózsaszín foltokként gomolyogtak a kékben testük szép dudorai, mint estefelé a kék ég mély, távoli, végtelen végein a sok kicsi felhő-tacskó . . . Szőke, fekete, barna, kicsi, nagy . . .

Am valamennyiből egy fej kacagott.

— Mégis ezt tetted? — toppantott be a modell. — Nem megmondtam, hogy ne én legyek valamennyi?!

Lelio odafutott. Összecsókolta a lányt. Lisabetta durcásan szabadult.

— Haragszom! . . . Nem lehetek csak én az egész kupolán!

A festő megfogta kedvese két kezét, hátravonta kicsi testét. Oda, ahonnan legjobban látszott a kupola.

— Hát nem szép? — kérdezte a leányt. Büszkeség, öröm, az alkotó önérzete volt ez a kérdés. A szerelmes alkotóé, aki diadalmas alázattal áll kedvese bírálata elé. — Nézd, Lisabetta! Lehet-e szebb?

— De mind csupa én . . .

— Természetes! Te vagy a mennyország, veled kell beszórnom az eget!

— Csacsi piktor! Te drága . . . add ide a kezéd, hadd csókolom meg ezt a varázssost!

— Én a szemed, a szád . . .

— Mondd csak, Lelio, — kérdezte, mikor pirosan, líhegőn kiszabadult a leány — nem unod ezt a sok egyforma fejet?

— Megunni?! Még úgysem unnám, ha másé volna, nem a tied. Vajjon megununk-e nyolc-tíz látás után egy kedves, szép ismerőst? Ugye nem? Hiszen akkor még alig ismerjük! Hát még festeni unhatjuk-e?! Egyforma fejek? Tudod-e, kis úrnőm, az ember, de kivált a szép nő sohasem ugyanaz, mint pillanattal előbb vagy utóbb. Ha igazán akarom festeni azt, ami él, élete folytonosságának legalábbis egy gazdagon változatos szakaszát kell megörökítenem. Mennyire más ugyanaz az ember például, mikor haragszik meg amidőn örül?! S mennyi változata van még az életének e két véglet között! Düh, harag, bosszúság, közöny, érdeklődés, kedvre derülés, jókedv, tomboló öröm, mind-mind mássá teszi az embert. Egy kép csupán csak egyfajta állapotot ad.

— Jó, jó, az ugye a vége, hogy nem lehet elég sok képet festened rólam?

— Bizony nem, szép kicsikém! Szerelmes festőnek nem is volna szabad mást festenie, mint a kedvesét. Gondold csak meg, mennyire más és más még ugyanazon időpont körül is a nő! Hát amíg a gyerekekből leánnyá, leányból asszonnyá, asszonyból érett, pompázó asszonnyá válik! Ahogy ama görög Herakleitosz mondja, minden változik egyre a világon, a nedves tüzessé, a földi égivé . . . mint a folyó vize ott, ahol állunk, úgy újul egyre az élet.

— No, de ha megérett már az asszony és száradni, görnyedni kezd, akkor csak nem kell többé festened?

— Miért ne? Sőt! Nem láttál még szép öregasszonyt? Mások a fiatal, mások az öreg szépség törvényei. Egy mindig csúnya lány csodaszép öreggé fejlődhetik s a szép, ragyogó leány csúfra öregedhet.

— Én is, Lelio?

— Te?! . . . Te nem is öregedhetsz!

— Nono, bolondom! Nagyt ne mondj!

— Nem, Lisabetta! Nem lehetsz soha öreg. Nem hiszek én az öregségben, sem a magaméban, sem a tiedében . . . Valami messzi, végtelen messzi dolog az! Nem hihet benne, aki fiatal!

— Hiszen az előbb azt mondtad, hogy csúfra öregedhetik egy szép, ragyogó fiatal leány . . .

— Persze! De más, érted, hercegnőm? Más! Mindíg csak a más! Nem vetted még észre, hogy magunkra sohasem alkalmazzuk a természeti törvényt?

— Nem értékeljük talán a maga zordságában és kérelhetetlenségében. Különben nem értelek egészen, Lelio!

— Hallgass ide, kedvesem! Tudjuk ugye, hogy halandó minden megteremtett; de százszor, ezerszer is úgy érzem minden fiatal napomon, nálam megtorpan ez a törvény . . . Én vagyok, én leszek az a szikla, mely dacolni tudhat vele majd, ha kell! Sőt nincs is erre a dacra szükség; nem ismerem, nem tudom, nem érzem a halált; ahogy távoli népek gondját nem érzem . . . Nézzünk csak egymás szemébe. Így! . . . Hát szabad-e, lehet-e hinnünk, hogy ez nem így lesz? . . . Nem így . . .

— Így . . . így . . . örökre csak így . . . — suttogetta a lány.

És elfelejtődött körülöttük a világ.

— — — — —
Cocco tűzpiros madaras kancsóját tartotta kezében, úgy futott végig a kerten a lány.

Eleonóra, a hercegné jött vele szemközt, kézen fogva két kicsi lánykáját, Beatricét és Izabellát. Két gyermekmenyasszonyt. Elámulva, elgyönyörödve állt meg a hercegné Lisabetta előtt. Reszketve kapta ki kezéből a piros edényt.

— Pompás! Királyi! — forgatta örömmel. — Honnan szerezted? Kitől?

— Cocco, a faenzai készít ilyeneket.

— Lehetetlen! Én még sohasem láttam munkái között ilyen gyönyörűeket.

— Valami új módját lelte az égetésnek. De csak művésznek ad ebből.

— Művésznek? S te? Te hogyan jutottál hozzá?

— Lelio da Trinci, a festő adta nekem.

— Hol van?

— Most jövök tőle a kupolából.

Eleonóra a két kicsivel tüstént odaindult.

Lelio szinte elhalt, mikor beléptek. Belemart az ijedség.

Mi lesz most ezzel a sok drága edénnyel? Hogyan kitervezte pedig ezt még reggel az ágyban?! Mindennap kap egyet Lisabetta, mindig gyönyörűbbet, valahányszor csak idejön . . . De most ezzel a fejedelemasszonyi látogatással minden tündökléses terv felborul! Igazán nem tagadhat el ezek elől egyetlen darabot sem.

— Mutasd meg azokat a szép kancsókat, poéta! —
Ezzel a paranccsal lépett be az úrnő.

Meghajolva tárta ki kincseit a költő-festő Eleonóra előtt. Két kék-aranyos tányérkát a hozzávaló bögrékkel a kis hercegnők kezébe nyomott.

— Esedezem, fenséges úrnőm, fogadd el tőlem ezeket. Egyetlen fejedelmi személynek sincs ilyen még a világban.

Jólesőn nézett a hercegné művésze szemébe.

— Nemcsak művész vagy, Lelio da Trinci, de figyelmes is! Ezt nem felejttem el soha . . . Hanem — s itt huncut villanás tűnt át szép mosolyán — miért csak most kerülök sorra, poéta? Lisabetta után?

A művész arcán a rózsaszín izzó pírba futott. Hebegett valamit.

— Nem . . . nem . . . csak véletlen az . . . dehogyis első . . .

Eleonóra megállt a kupola közepén. Nézte figyelmesen a művész egét. Az ég csodálatos kék mezejében a kacagó angyalokat. Ránevetett a zavart festőre.

— Csak véletlen ez is? — s felmutatott. — No, ne pirulj, Lelio, ne ijedezz! Arra a két szabad helyre más

angyal is jut . . . ez a két kicsike! A sokat festett egyetlen angyalodat nem látod itt most úgysem egy darabig . . .

Lisabetta ezalatt bejutott a palota nagy kapuja elé. Ahogy szobái felé felszaladt innen, a nevét mondta örömmel, kacagón valaki. A leány odanézett.

S ekkor kihullott kezéből a tűzpiros madaras kancsó, Cocco remeke.

Vőlegénye állott az ajtaja előtt.

VI.

Amit látott a Zanathy-lány, ami szeme előtt folyt le a Mátyás és párja életéből, az tele volt jóssággal, gyengéd figyelemmel. Csakhogy ez-e minden? A perzselő, mégis éltető örök érzés, a szerelem? Hogy a király, fél Európa hatalmas ura, a rettegett Mathias Corvinus mindent odahord asszonya lába elé, váltig panaszolták a magyarok.

Zanathy Zsófia a királynak adott igazat. Ő sem tenne másképen a helyében! Drága, okos asszony a királyné, minden országok női közül legméltóbb a királyhoz . . .

— De vajjon igazán, szívből szereti-e Beatrix az urát?

Belepirult a gondolatba. Sok mende-monda, pletyka járt az eszében. A sok sugdosás akaratlanul is beleragadt; bárhogy óvta az efféléktől magát, nem volt módja az elkerülésükre. Tele volt velük az udvar. Különösen az olaszok.

Furcsa egy nép is volt ez az udvari olaszság. Szemben hízelgő, udvarias, nyájas, mint akinek csak dicséretre nyílik az ajka. Háta mögött pedig tagadója minden erénynek, különösen az asszonyinak. Sokszor megjárta a barna magyar lány, ha velük szembeszegült. Náluk ugyan hiába védte a lányokat, asszonyokat. Nem is szóltak komolyan a szavára, csak összenevettek. Azzal a csúfondáros jóindulattal, amivel sokszor a gyermek lelkes, komoly becsületességét intézi el a felnőt. Ilyen volt férfia, nője mind, valamennyi. Megszóltak mindenkit, akit csak lehetett. És ha védelmére kelt valaki a szapultnak, nyomban megnyugtatták az őket komolyan vevő védelmezőt.

— Nem tartjuk úgysem érdemnek az erényt!

— Nem mind ilyen! — vigasztalta Zsófia magát. — Ide csak az alja, a koncrafutója kerül . . .

Minden pletykálkodás, mende-monda mellett is bízón szeretete tovább a királynét.

Nevetett, ha az olmtüzi ostobaságra tért valahol a beszéd. Mulatságos! Ulászló meg Beatrix . . . Micsoda más-más két ember a magyar meg a cseh király! Lehetőséges se lenne Mátyás mellett másba szeretni! Hiszen Mátyás a legfőbb jó, maga a bölcsesség, az erő, a hatalom . . . Maga a férfi . . .

Nagy emberekkel gyakran megesik, hogy a beléjük szeretőkben a szerelem hebegő tiszteletté merevedik. Tudat alatt régen él már az ilyen szerelem, mielőtt még látta volna a nő a hírest, a nagy embert, mielőtt a közelébe érhetett volna valaha. A folytonos együttlét, mely közönséges embereknel önmagában is megtermi az egymásba szeretést, itt is átjuttatja a lappangó érzést a tudat küszöbén.

Csakhogy itt édes belegyönyörödés helyett megrémül a lélek, ha észreveszi. A nagynak, az el sohasem érhetőnek a döbbenő ereje bénítja meg. Eleinte vergődik, minden erejével szabadulni igyekszik valamennyi leány, aki ebbe a gyönyörű bajba jutott. De később belátja, hogy ez lehetetlen; mint a szűk lyukra font hálóban a madár, a leány is csak egyre beljebb keveredik.

Igy volt a Zanathy-lány is asszonya urával. Nála sem tartott a puszta csodálat hónapokig. Míg eleintén csak bámulta, rosszalta úrnője szokásait, néha hidegnek, hódolat nélkül valónak találta az urához, később ilyenkor magát képzelte a királyné szerepébe. Így épült fel itt is egy meseélet; önmagának és önmagában élte ezt a mesélő.

Gondosan titkolta mindezt a leány. Leplezte még a szeme tekintetét is, jaj, csak valahogy meg ne tudják. De nem tehetett róla, ha egy-egy gondolatnál belepirult.

Mátyás mindezt észre sem vette. Merész és messzenyúló tervek lobogtak benne egyébkor is élete folyamán, most pedig különösen. Amúgy is természetesnek vélt volna minden efféle rajongást maga iránt. Nem így a királyné. Az asszonyi lélek ilyenben a világ legjobb megérzője, még

a sejtelmesnek sem látszó, titkos sóhajú lélekrezenést is észreveszi. Mosolygott a leányon.

— Bohó madaram! Könnyen lobogsz még . . . s céltalanul . . . Egy kis iskola kell neked, ez kinyitja a szemedet majd. Megfürdeti lelkedet a valóság vizében . . .

— Igen, — határozta el egy este magát a királyasszony — a tündér elküldi kócsagját a mesevárból . . . egy másik, szebb, igazibb mesevárba, hadd pompázódjék ki ott a madár!

— — — — —

Messze, az árteres, lápos erdők fődte Pó-síkságon egy fiúcska űzte berber lován az unalmat. Kicsike volt még ez a fiú, hétéves is alig. De fején tonzúra, testén papi köntös tette már akkor is híressé.

Erről a fiúcskáról szólt most mindig a királyné. Mióta meghalt a bátyja, Aragoniai János, az esztergomi érsek, olasz rokon nélkül ura mellett is árvának érezte magát. Azt a képet, amit Cesare Valentini, a ferrarai udvar követe hozott a nyáron erről a fiúról, Don Ippolitoról meg a fiú bátyjáról, Signor Alfonsoról, egy nap százszor is kivette Beatrix maga elé.

— Nézd csak, Zsófia, milyen gyönyörű! Istenem, csak nekem lehetne egy ilyen szép gyermekem! Sőt nem bánám azt sem, ha csúnya lenne, akármilyen csúnya, csak lenne valamilyen! Lásd, a nénémnek két ilyen szép fia is van . . . Én szintén az ő fajából való vagyok, lehetetlen, hogy nekem ne lehessen!

— Lesz is, felséges úrnőm! Nem hagyhatja el felsegédet az Úr! — felelte bízón a magyar lány. — Az országot sem hagyhatja örökös nélkül Szűz Mária, a pátrónánk. Nagy baj lenne abból.

— Talán . . . mire visszakerülsz hozzám, kicsikém!

— Visszakerülök? — dermedt rá Zsófia Beatrixra. — Én? Vissza?

— Igen, kicsi magyarom. Cantate vasárnapján te is elindulsz. Követséget küldünk le oda Don Ippolito érseke ügyében. Azzal fogsz menni te is.

— Én? Ferrarába?!

A királyné megbólingatta fejét.

— Te, te, Zsófia! Ferrarába . . . Nem is örülsz?

— De . . . de . . . hogyan, királyné asszonyom! Megbocsáss, olyan váratlanul ért . . . Olyan váratlanul mondtad meg ezt . . .

— Kacagj, örülj neki, leány! Szebbet, jobbat nem is tudok neked adni, mint ha odaküldlek.

— Örülök . . . el sem tudom mondani, mennyire örülök . . . de . . . de . . . hogyan válhatok én meg tőled, királyném?

Beatrix felkacagott.

— Csacsi teremtés! Örökké úgysem lehetsz itt körülöttem. Azután meg, hallgasd csak a szavam, nem maradsz egész életedre a néném udvarában! Visszajössz hozzám, ha az udvari szokásokba beletanulsz!

Bódultan járkált a kertben Zsófia a déli étkezést követő pihenő idején. Kínzó szeméremzés marta a királyné szavai óta. Vajjon észrevett-e Beatrix valamit? Egy odanézés, a szeme rajtafeledését vagy más ilyen apró titkot, amit maga előtt is alig vall be? Istenem, mit is tegyen? Minden vágya, boldog elgondolása volna ez az olasz udvar, ahova küldik, ha . . .

Gyulladni érezte az arcát.

— Mit is akarok én? . . . Igen, szedjük rendbe ezt a sok kósza gondolatot! Szere . . . — félbeharapta a szót, karjába rejtette arcát, — jaj, hova bújjak magam elől?! Örült vagy, tébolyodott vagy, te leány! Mit akarsz? . . . Semmit, semmit sem akarok . . . Csak látni, vele egy levegőt szívni . . .

Megriadt ettől, amit így kimondott. Szégyenülve kérdezte magától.

— Megtébolyodtál, büszke szemérmű Zanathy-lány?!

Fel és alá futkosott az ébredni, rügyezni kezdő fák között. Zuzmós, mohás kérgeket szaggatott, tépett le róluk. Néha megállt, rászorította vonagló arcát a faderék mohabáronyára. Megálltak a gondolatai is. Kicsit megnyugodott.

— Lássuk csak! — kezdte meg újra aztán. — Nézzünk hidegen a dolgok elébe! . . . Vágyódom a szépre, a nyugati gyönyörűre, vágyom az udvarok életét; ezek nélkül el sem lehetek. De józan és okos lány is vagyok! Ne-

vetséges és ostoba lennék, ha vonakodnék most Ferrarába menni. És amúgy is mennem kell, ha Beatrix akarja. De hiszen én is akarok menni! . . . Jaj, hát hogy van ez? Menjek, ne menjek?

Elszégylte magát.

— Éretlen, ostoba szerelem! Én és . . .

Keserűen nevetett a gondolatain.

— Zavarodott vagyok, valóban zavarodott . . . De mikor olyan, olyan szép mindez! Mikor úgy örülök még a neve hallásának is . . . Amikor boldoggá tesz, hogy ő a világon van. Nem nekem, nem másnak . . . Csakhogy van, csakhogy látni ilyen embert! Mintha a sok meseszövd lelkében termett szép elgondolásokból formálta volna meg az Úr!

Keményen lerázta kétségeit.

— Elmegyek oda! Igen, el azzal a Cantatén induló követséggel! Ahogy Castelmonak mondtam meg egyszer, az örömet keresem. Az lesz nagy, aki kiválik . . . de ha kiválik, legyen még olyan porban csúszó is, ragyog. És én is ragyogni fogok! Magamért meg azért . . . Igen, megtanulom azt, amit ő tud . . . s akkor . . . ki tudja? Úgyis meddő a királyné!

Megborzadt erre a végső gondolatára. Megvetéssel harapta be az ajkát.

— Így le tudok aljasodni? Én? Én, aki szeretem a királynét?!

Sírt, annyira undorodott most önmagától. Igazságos kis lelke eliszonyodott vétkes maga láttán.

Szegény kis Zsófia nem tudta még, hogy a többi sem más.

Minden szerelmes lány egyforma ilyenkor, ha okos, ha nem az; nincsen a gondolatukban semmi lehetetlen, eltűnik, kivész minden akadály. Mert a nő, aki szeret, mind feleség akar lenni és lelke mélyén ott ül ebből mindig valami bizonyosság, ha mégúgy lehetetlennek, mégúgy képzelenségnek tetsző is ez a vágy . . . Még ha kócos, piszkos kis szolgáló is a nő, elérhetetlen ragyogású a férfi . . .

Dehát éppen ez a szép benne, ez a bizonyos csoda-

hit, a csoda édes várása. S annál szebb, annál vonzóbb, minél nagyobb lehetetlent dönt fel majd ez a csoda . . .

Egy apród állt meg most Zsófia előtt. Jelentéssel jött. Beatrix felébredt és keresteti a lányt.

VII.

Talán a legderűsebb udvar volt ebben az időben Itália földjén a ferrarai. Az apróbb észak-olasz udvarok: Bologna, Urbino, Scandiano, Carpi, Sabionetta, mind Ferrara után igazodtak. Sőt maga a legragyogóbb Po-menti vetélytárs, Milano is az Esté-knek biztosította a vezetést; az a sok felfordulás, amivel a milánói politika járt, nem kedvezett az állandó derűnek. Messze a környéken Ferrara volt a mindig tavaszi nap, az Esté-k cselekvése a minta.

És az Este-fényezés páradicsomot teremtett a mocsaras síkság közepén. Pompás kertek, nagyszerű csatornák, ragyogó üdülést adó tavak övezték a város művészek alkotta palotáit. E vizeken hófehér hattyúk, ritka ázsiai és afrikai madarak úszkáltak; a dúsöldű partokon őzikék szelíd szemei, szarvasok büszke koronái tükröződtek vissza a vizekből; nyájas, emberhez szokott, törleszkedő állatok lakták az üde ligeteket. Itt-ott sárkányok, mesekigyók, mitológiai ember-állatok meredtek a vigadókra. S a zöld lombvilágból csalogatón kacérkodtak a kis kerti paloták.

Énektől, muzsikaszótól, tánctól volt hangos esténként a palota. Ez az udvari vigasság kiáradt magára a városra is, örök farsangban kergetőztek mindig a lakosok.

Zsófia tágranyílt szemmel, mohó újfálással nézte mind ezt a csodát. Boldogan járta meglett mesevilágát. Mennyire más ez, mint a hazai! Kedves, síma, játékos világ ez, nincs itt komor ember; kacagó, tréfás az úr meg a jobbágy . . . Mikor jutnak el ide az otthoniak, a dölyfös, komoly magyarok?! Sok száz év múlva talán . . .

Ami még sohasem történt meg vele, fájni kezdett a szíve értük. Eddig csak magát érezte különbnek, de nem sajnálta még sosem őket; most valami csodát szeretett volna

hirtelen végbevitetni, átugratni velük ezt a sok évszázadot. Nyugatvá tenni a magyart.

Eleonóra, a hercegné, örömmel fogadta be húga szép küldöttjét a „famigliá”-ba. Így hívták itt az udvari népet, beleértve urat és szolgát egyaránt. A kis magyar lány a legelőkelőbb donzellák közé jutott. A kicsiny ország java szépe, virága közé. Minthogy két esztendővel sem volt idősebb Lisabettánál, melléje osztotta be az úrnő. Afféle barátnő-udvarhölgynek, akire a fiatal hercegnő rábízhatta apróka titkait, akivel összesűghasson, összezenevessen.

Fiatal lányok közt leghamarabb kész a barátság. Az az örök titkos szövetség, amely velük születik, teszi ezt. Együtt, mindig együtt a harcra, a hálóvetésre, amíg csak az egyiknek tetszik a vad . . . Két hete sem volt még Zsófia Ferrarában, máris együtt voltak örökké.

Szokatlanul eleven, független cselekvésű, nagyműveltségű leány volt ez a Lisabetta, Zsófia rajta keresztül ismerte meg az olasz újjászülető világ elegáns asszonyait. Az élő rébuszokat. Mert bizony azok voltak ezek az egyszerűségben nevelődött leánynak. Hónapok elteltek, míg kitanulta azt a sok különöst, amit itt ezek kitaláltak. Az egész élet amúgy is erősen hajlott a babonás, a sejtelmes felé, effélekkel a férfiak is mind tele voltak, hát még a nők?! Ami babonás hit, balga ítélet riadt, együgyű vagy nagyon is kifinomult agyakban a világra született, kész elfogadóra lelt bennük. A szemfényveszejtő biztosan meglege köztük az áldozatát, a titkosszeres a maga bolondját, a szépítőszerek kitalálója bőkezű eltartóját. Zsófia ámulva nézte, hallgatta a nőket. Beatrix mellett is látott fényűzést, ott is hallhatott babonát. De a harcos magyarok között elfulladt valahogy mindez a csacsiság. Mátyás nagyszerűen ép életereje, egészséges esze, szíve nem tűrte az ilyesmit. Otthon egyetlen híres szépítőszerről tudott a magyar leány, Nagy Lajos és Zsigmond korának hölgyillatosítóját, mindennütt ismert szépségadóját, a „Királyné vizét”, az aqua reginae-t ismerte csupán; ezt a magyar kitalálású illatszert, mely mindmostanig, Mátyás idejéig meg tudta tartani kedveltségét és uralmát a magyar hölgyek között.

És a ruhák itt az olasz udvarokban! Mennyit kellett

rajtuk vizsgálódni, tanulni! Minden darabnak, öltésnek, színnek mélységes itt a jelentése. A ruhára hímzett vagy a ruha anyagába beleszőtt jelmondat jelenti a pillanatnyi lelkiállapotot; cirádák, rajzok a ruhán meg az ékszerviselés módjai a planéták titkait, melyek az emberi sorsot irányítják. A ruha színe sem választható meg egyszerűen a jól-illés alapján, hanem a család hagyományai szerint igazodik.

Itt ismerte meg a magyar udvarhölgy a sok keleti fűtitkos főzési módjait is meg ezernyi egyéb eszközt, mind a szerető megszerzésére s biztos megtartására valót.

Maga az udvari élet is sokkal változatosabbnak mutatkozott itt Ferrarában, mint Budán. Beatrix élt-halt ugyan minden szép dologért, ámde nagy diplomata, elsőrangú politikus is volt a királyné. Mátyás folyton zajló háborúi meg a nápolyi bajok ideje jórészt lekötötték.

Ferrarában nem untatta a Zanathy-lányt az ilyesmi. Reggel lovagoltak a parkban, megetették az állatokat. Majd Pietro Bonohoz, a csillagjóshoz mentek. Belekukkantottak az Ercolénak készített aznapi jóslásba, még mielőtt maga a herceg is olvashatta volna. A jószívű Bono megmutatta nekik. Sok haszonnal járt ez a bekukkantás, így értesült Lisabetta a herceg fontos dolgairól. Ercole ugyanis alig tett az asztrológus megkérdezése nélkül. Ha elkészült a jóslás, neki kellett először odaadni. Ami nem tetszett benne a hercegnek, az kimaradt, nehogy a nép hűségét, vakon hívését nem kedvező hír zavarhassa. Ezt a tilos hírhezjutást nagyon szerezte Lisabetta.

Majd a követek leveleit böngészgette a két lány. Az Esté-k igen tudták, milyen nagy dolog a minderről mindig jól értesülés. Vakmerő és ügyes embereik ott voltak a legapróbb udvarocskáktól hatalmas királyok környezetéig mindenfelé. Bálok, ünnepségek, apró-cseprő pletykálkodások, új ruhák, újfajta bútorok, edények, eledelek, új és régi szerelmek, botrányleírások mindennap jöttek halommal.

Ami szabad ideje ezenfelül Lisabettának maradt, azt Domenico, a vőlegény foglalta le magának.

Furcsa helyzetben volt most Lisabetta. Féktelen és független teremtes, csak a neki tetsző, a neki jó szabta

meg mindig a tennivalóit. És féktelen volt a világ is körülötte. Mégis megzabolázta egy különös etika.

Ennek az olasz udvari, városi világnak a terméke ez a különös erkölcsi fék, bár valahogy leplezett mi-voltában élt már ezelőtt is. Ilyen szabadon azonban csak most kapott lábra. A decoro erkölcsi világa volt ez, mely nem becsülte az erényt, de egyedül szentnek s így sérthetetlennek vallotta a formát. Erkölcstelenné csak az nyilvánult, ami nem mehetett végbe szép forma között.

Igy Lelio magára maradt.

Mert mindeneken túl nem ment ez a játszódo udvari szerelem! Kalandtól, idilltől, sőt huzamos ideig való szeretéstől nem riadtak vissza a nők. Ámde mindent odaadni, mindent elvetni szerelemért, ezt az életmegoldást nemigen kereste, talán nem is akarta itt senki a hölgyek közül. Játsszani csak, szépen, gyönyörűen . . . szenvedéllyel is persze, a nélkül úgysem játék a játék . . . Akarni valamit, rendíthetetlenül, semmire sem tekintve . . . De örökre? S hozzá még áldozatokkal?! Úgy elvesztette volna a formát, kockáztathatta a legfőbbet, a célt. Azt a célt, amiért éltek. A pompázó vendégségbe menést, híresek fogadását, a folytonos ünnepeket. Azt a féktelen vágyat az uralkodásra, dicsőségre, magasztaltatásra, csodáltatásra, amitől úgy lüktetett az Este-vér.

Mi is volt ebben a világban a művész?

Nagyrabecsült, fontos valaki, akit csodáltak, akinek szertehordták a hírét. S a művész hírével az uráét is, aki neki feladatot, munkát, kenyeret adott. A művész-tartás, a korszellemnek ez a nagyszerű ténye nemcsak a szépség őszinte vágyából, izzó kívánásából eredt. Az örök emberinek szólnánk ellene, ha nem látnók, hogy divat is volt ez, — itt is, Ercole Ferrarájában meg más kényúr udvarában is. — Egy, a művészetnek teremtett nagyhatású és erejű nemzetség, a Mediciék mohó követése volt ez a divat, ez az áldott szokás. Mint az emberiség életében mindig, most, ebben az időben is többet törődtek az effélékkel a nők, de a művész istenítésére még ők, közülük a legrajongóbbak sem gondoltak soha. Nagyrabecsülést, hírt, nevet, alkal-

mat az alkotásra bőven adtak a kényurak, csak függetlenné nem tettek egyetlen alkotót sem; kunyoráláson, kegyelemkenyéren, megalázkodáson, hízeltkedésen át kelt és alakult életre a szép. Gyönyörű a kép, a szobor, a templom, a palota; drágakezü a művész, de En, En, a herceg, a király, pápa vittem vele végbe ezt, nekem köszönjék az eljövendő századok, az én dicsőségem, bőkezűségem az örökhírű, a nagy . . . A művész nem volt királyok, vezetők fölé helyezett szellemi úr, emberek fölött élő ember, csak iparos. Hercegek mellett számba sem jöhető mester.

Szerette most is, tovább is Lisabetta a poétafestőt, de neki tetsző, neki jó formák között.

Lelio pedig mindent elárasztó, nagy szerelmet akart. Suverén lelke nem tűrt osztozást, félretolást. Rendíthetetlenül hitt önmagában s bár érezte, tudta, hogy évszázadokkal jár a többi élő előtt, azt vélte, felemelheti magához a leányt. Nem idill, nem kegyetszerző ölelés, nem két fiatal forró egymásbazuhanása volt neki ez a szerelem; úgy látta, párját lelte meg a hercegi lányban. Azt a felet, azt a hiányzót, amellyel emberré egészül a férfi, teljes emberré avatódik a lány. Tömegéletre valók, újat és jobbat sejtetni nem tudók, nem igyekvők is nehezen lelhetnek ilyenre, hát még az egyedül, az ormokon haladók?! Ezek, ha rábukkannak a társukra, mohón, vadul át- meg átfűzik vele az életüket. Egyek lesznek vele; lélekben-testben folytonosan eggyé.

S da Trinci, a nőt örökké kereső úgy érezte, hogy rátalálása sikerült, boldogsága beteljesedett. Ahogy maga látta boldog élete fellelt értékeit, úgy egyazon módon hitte azt mindig Lisabetta számára is. Neki nem a forma volt a fontos; mint igazi művész, akiből árad önmaga művészi mondanivalóként, önmaga adta az élet tartalmát és keretét: a világot. Azt a világot, melyben benne van minden s amely éppen ezért mindent adó.

Csakhoggy kortársai közül úgy kirepült lelke mellől lemaradt a lány.

Kirándulgatni, üdülni, szépet aratni, gyönyörűségeket tele kézzel tépdetni, szüretelni jó volt neki ez a világ. Ámde állandóan benne tanyázni, érte csak, benne cselekedni?! Nem az udvarok hölgyeinek való az ilyesmi.

Domenico friss, fiatal gyerek, mohón élt a ferrarai örököknek. Tetszett neki, kedvére való volt a mindig pezsgő élet, a kényeztetés. És tetszett neki a számára régen, mások által választott jegyes is. Mint gyerek a gyerekekkel, játszott vele naphosszat. Pajkos, kacagó, lihegő arcuk, virágkoszorús, fürtös fejük hol itt, hol ott tűnt fel a parkban, palotában. Zsófia meg Giovio Gaetano, a hercegi tiszt, alig győzte az utánuk loholást. Váltig is szalasztotta haza, Urbino-ba Gaetano úr a könyörgő leveleit, menten fel a herceg az ifjú herceg úr kíséretésének nehéz tiszte alól. Csak nem jött meg azonban ez a felmentés. Így azután Zsófia nyelhetette az öregúr sóhajait.

Elgyötrött, pihenést akaró udvaronc volt ez a Gaetano. Nyugtalan, örök hajósa a kegyhalászat vizeinek. Talán életében most először nem ügyelt arra, merre és honnan fújnak a hercegi óhaj szelei; először engedte lankadtra a vitorlát. De hát már nagyon belefáradt. Váltig is biztatta Zsófiát, forduljon haza menten.

— Csak olasz udvarban ne élj, kis magyar lányka! Nincs ennél szemetebb élet! Félnapot átlődörögni előszobákon, míg kegyesen füttyent vagy kiált az úr . . . Ostoba parancsok után nyelvet lógatva szaladni! Nem enni, nem inni, míg ő nem eszik, nem iszik; nem aludni, míg neki nem tetszik! Hidd el, nem élet ez, kis magyarom!

Zsófia elcsodálva bámulta meg a tisztet. Ez beszél így, ez a híres világfi? Akire éppen azért bízták Domenicot, mivel jártas minden udvarok titkaiban. Akinél nincs körmönfontabb hírnő udvari róka Itália mindig oly vonzó ege alatt sehol!

— Te . . . te mondod ezt, uram? Te, akit minden ifjú udvari ember úgy irigyel?!

Giovio Gaetano megvetően legyintett.

— Füttyölök az egészre!

— Bocsáss meg, uram . . . de nem értem . . . nem értelek . . . Miért nem hagyod abba, ha úgy gyűlölöd?

— Miért?! Miért?! — pattant fel a tiszt. — Azt hiszed, akad itt kenyere annak, aki szabad ember? Hogyan éljek meg azután?

— De mikor így megaláznak . . .

— Ti barbárok vagytok, nálatok mindenki király. Nálatok verekszik az ember, amíg fiatal, kap egy birtokot a királytól, azután él rajta, ahogy akar. Itt azonban? Nyelni, hajlongani kell itt, kedvesem, minden falatért. Nincsen erre felé nálunk biztos hely, nyugalom. Itt hazudik az ember, fiam, amíg csak mozog benne valami. Spiónok, rágalmazók ellen mindig ugyanazzal a fegyverrel visszaütni; ültödben, álltadban, mentedben, keltedben, fektedben mindig azt cselekedni, ami tetsző az uradnak . . . És sokszor azt sem tudod, mi éppen a szeszélye szerint tetsző?! Csak egyszer, egyetlenegyszer ne járj a kedvében, már összeomlik, kárba vész minden addig való építés, igyekezet . . . Leánykám, örök rettegés, élve eltemetés ez az udvari élet.

— Két okom is van rá, hogy ellentessek, Gaetano. Lásd, te itt, az olasz udvarokban élted végig életed java idejét. Mit bizonyít ez? Azt ugye, hogy annyi leselkedő ártalom, agyarkodó ellenfél között is boldogul az ügyes. Sikered fényes bizonyíték magad ellen. Azután meg — mondta elmosolyodva a leány — rettegned sem kellhet olyan erősen, hacsak így szíre-szóra kipakkolsz mindent eléem, az idegen elé.

— Hohó! Éppen azért mondok el mindent, mert idegen vagy. Még semmi érdeked nincs itt olyan, amiért beárulj valakinek. Hozzá magyar is vagy még, barbár nép gyermeke, ahol nem divat, nem szükség az elárulás, hazudozás.

— Úgy beszélsz, mintha itt nem is lehetnének meg aljasság nélkül . . .

— Hidd el, szép donzella, nem lehetnek. És éppen ezért, mivel nem lehetnek e nélkül, nem is tartják az aljasságot aljasságnak . . . Hagyjuk ezt különben! Szép vagy, úrnőm, jólelkű és okos; ha sok magadféle van a hazádban, úgy átkozom a sorsot, hogy nem juttatott engem oda! Felejtsd el azt, amit az előbb mondtam, nehogy emlékezz rá valahogy! De . . . de tartsd is azért jól a szemed előtt . . . Értesz ugye, kicsi úrnőm? S ha hiányát érzed az apai csóknak, jusson eszedbe tüstént Giovio Gaetano, a te nem is öreg barátod.

Elbúcsúztak. Zsófia elgondolkozva baktatott szállása felé.

— Sok, nagyon sok itt a zűrzavaros! Félek a sok hazudozástól. Pedig meg kell ismernem mindent szegről-végre. Meg kell, akárhogy ne essék kedvemre is!

Végigbotorkált a sötét folyosókon, loggiákon. Önkénytelenül is eszébe jutott Mátyás palotája. Micsoda fényáradat ragyogja be ott még a legkisebb zugot is. Itt? Lassankint kezdte közelebből megismerni mesevilágát. Itt művészet árad a legapróbb lószerszám-tartozékból, de a tetőn becsurog a víz s a brokátruhás herceg elnyűtt, piszkos szalmaszákra pihen le este. Mi hát az, ami többé, műveltebbé teszi őket? Brokát, bársony, pompa otthon sem hiányzik; csak ez a vígság, simaság meg ez a művészet-szeretet! Ezekből kellene küldeni haza sokat . . . sokat . . .

Csetlett-botlott a lába azon a sok szalmahulladékon, melyet a mászkáló apródok hordtak végig szobájukból a folyosókon. Itt is az árny a mesevilág színes pompázása mögött: felhintett szalmán aludtak ezüsttel hímzett ruhában a fiúk.

Halk, gyors suttogás, két meleg kar ölelése; Lisabetta suhant el az udvarhölgye mellett.

— Tégy este, amit akarsz, nincs ma szükségem rád!

Zsófia örömmel búcsúzott. A zajos napok sora után igazán vágyott egynéhány csak önmagának való pillanatot. Afféle lelki szemlét tartott ilyenkor, mely megtörtént dolgokból indul, majd színesedik, árad véget nem érőn a boldogság vize tetején. Megnemesül, költővé válik ilyenkor mind-mind az ember, belesurran még az eldurvult lelkekbe is a szép. Drága, szent állapot ez, minden művészetek anyja. Korlátok foszladozása, nyűgök, bajok semmibe száműzetése! Építés, alkotás a mindig örömes határtalanság másik vége felé.

Miről álmodhatik a fiatal lány? Csak arról, hogy ki a világnak a szépe, jója, okosa. Zsófia is ezt az ezerszer játszott drága hűrt vette elő. Mint félisten a barbár népek előtt, úgy ragyogott fel előtte népe vezére, a magyar meteor. Most, kellő távlatból látta csak igazán. Itt, a messze évezredek át művelt nyugatiak élete közepén.

Mesélő lelke minden erejével idézte fel őt.

És a király jött. Jött nyugodt lépteivel. Szája mosolyt ragyogott, hangja csengőn és mégis lágyan szólt, mint az erő gyengédsége és simogatása.

Jött és itt is maradt.

VIII.

Giovan Battista Castelfmo ismét ott ült a ferrarai kicsi boltban. Csak tegnapelőtt érkezett Budáról ide vissza. Hoszsas, százszor is visszautasított könyörgése után engedte el Beatrix, most is csupán úgy, azzal a feltétellel, hogy hozzon előbb Ferrarából vagy valamelyik egyetemi városból a maga helyébe valakit. Castelfmo buzgón fogott neki a keresésnek s nagy lett csakhamar az öröme: mindjárt az első próbára sikerrel járt az utódkutatása, maga az egyik leg-híresebb egyetemi tanár vállalkozott szívesen a Budára való utazásra. Ennek talán még kapóbbra jött ez a csere, mint Castelfmónak. Volt ugyanis neki egy szép, de zsarnok, tékozló, afféle „akarom is meg nem is” házi nyúge, egy nemes kisasszony, aki eddig is nyakig eladósította őt mindvalahány ferrarai zsidónál; ettől szeretett volna szabadulni szegény. Vonzotta persze a pénz is, a vagyongyűjtési lehetőség; herceg, hercegné, főnemes, patrícius, plebejus, rabszolga, mindenki, aki csak élt Ferrarában, János pap országának, ígéretföldjének tartotta a magyarokét, ahol az ötször-hatszor akkora birtokokat, mint itt az egész Ferrara, csakúgy osztogatta a király . . .

Két pompás dolgot vélt hát nyélbeütni az orvos-professzor. És míg ő nőtől vélt szabadulni, Castelfmo nőhöz nyert boldog utat.

Szinte repült is hazafelé a vörös orvos. Feleannyi idő sem kellett neki most a többször megtett úton: Budától Zengig, mint máskor. Jópár aranya ment el ugyan a lovakra, de mit bánta ezt most! Nyugta, türelme egy szikrányi sem volt, mióta nem láthatta a Zanathy-lányt. Még megjövetele napján elment a palotába Zsófiát kilesni. Csak aztán nyugodott meg egy kicsit.

Most itt ült a régi szobában s a leányhoz vezető hozzájutási módokon törte a fejét. Mindent meghányt-vetett az úton meg itthon is, milliószor. De azért újra meg újra nekifogott. Valamit tesz, az bizonyos. Lehetetlen, hogy ennyi áhítatos szerelemre az a lány ne szeresse. Mindent meg fog neki adni, pénzt, jellemet, ésszt, szerelmet és hírnevet is, a világ legjobb orvosi nevét. Igen, mindezt megadja neki.

Tépelődőn fogta a fejét. Készítgette a haditervet.

Feltépődött hirtelen az ajtó. Lelio, az elszintelenedett, meggyötört, kedveséért remegő költőfestő toppant be Castelmóhoz.

— Szert, szert, drága barátom! Csakhogy itt vagy a mentésemre végre! — ölelte körül. — Valami szert, orvos! Szert, amely csak nekem adja, csak nekem biztosítja Lisabettát! Amely az én feleségemmé teheti!

Castelmo értetlenül nézte barátját.

— Neked adja?! Hiszen ő maga . . .

— De most itt a hercege! Nem akar engem . . . azaz, hogy szeret, azt mondja . . . de nem akar, nem lehet csak az enyém . . . Neki hercegnév kell lennie! És én nem tudok tenni ez ellen! Nem tudok semmit. Érted, én, én nem tudok, én Lelio, aki több vagyok, jobb vagyok, szebb, szeretőbb vagyok, mint minden hercege a világnak!

— S erre akarsz szert?

— Persze! Hiszen ez ellen kell segítség! Értsd meg, tudd meg, Giovanni, én csak első lehetek, nem engedhetem a helyemet! Nem, ha százszor nem vagyok fejedelmi ivadék!

— De Lelio!

— Tudom, bölcselkedni akarsz! Nos, ha a bölcsesség köve itt volna tenálad, átengedné-e te másnak? Pedig az csak kövek között első és csupán bölcseséget ad, ami nélkül jól ellehetünk! De én az asszonyok elsejét, a legjobbat, a leggyönyörűbbet szeretem. Érted-e, jól érted-e, orvos, asszonyt, aki több, jobb, mint a bölcsesség. Olyan asszonyt, aki valamennyi nőtársa között egymaga a tökéletesség . . . Akiben élek, mióta az enyém . . .

— Csillapodj, Lelióm! Lisabetta a kegyelmes herceg,

Ercole rokona. Gondolj csak erre, nagyszerű költő! Lisabetta a dolgok emberi rendje szerint óhajt cselekedni. Ezt minden szerelmed mellett is be kell neked látnod!

Keserű, vad nevetés volt a viszonzás.

— Nem, nincs belátás! Emberi rend!? Ugyan, Castelfelmo! Itt a dolgok isteni rendje beszél! Kérlek, orvosom, ne beszélj velem bamba és együgyű emberek szokása szerint. Szert akarok, érted, Giovanni! Szert adj nekem!

— Magam venném először hasznát, ha ilyet tudnék, Lelió! — sóhajtott halkán az orvos. — Mert ha nem sértlek meg megállapítással, fenséges művész, én is . . . én egy másik tökéletességet akarok. Egy másikat, aki nem hercegnő, nem Lisabetta, csak udvarhölgye neki.

Türelmetlenül intett a festő. Suttogva ragadta meg az orvost.

— Olyasmit értek, ami engem hagy meg a hercegnő mellett, engem egyedül. Ami elveszi azt a gazembert.

Castelfelmo felpattant. Fel- és alárohant a csöppke helyiségben. Megállt barátja előtt.

— Én gyógyítom, nem pedig pusztítom az embereket! Ilyenbe nem tudok belemenni! — mondta neki.

Lelio megkapta az orvos vállát, szinte a szemébe fúródva magyarázta.

— Eh mit, ilyenbe . . . Mit tettek volna már ezek az én helyemben?! Láttál fejedelmet, aki kímélt valakit, ha szerelmes?!

— Légy eszeden! Gondold meg, micsoda vendetta szabadul rád! Mi hasznod, mi örömed lehetne ebből? Nem volna nyugtod többé a világon. És akkor vesztenéd csak el igazán Lisabettát!

— Nem tehetek másként!

— Ezt, amit akarsz, mégkevésbé teheted! Nem látod, nem tudod, hogyan védik ezek egymást? Azt hiszed, kedvesed maga nem ölet meg, ha megtudja valahogy?

— Nem fogja megtudni soha senki!

— Itt nem felesleges emberről, hanem uralomról van szó, Lelio. Szerelem és uralomvágy, ez a kettő tölt el minden fejedelmet. Domenico szereti Lisabettát, akarja felesé-

göl. És te? Te szerelmet akarsz elvenni tőle . . . és megrendíted az uralmukat is . . .

— Én? Elvenni? Hiszen ő foszt meg engem az életet adómtól!

— Nono, barátom, kettőtök közül ő a régibb.

— Régibb? Lehet. De nem igazabb!

— Ő is szereti. S vágyó embernek csak egy az igazsága: bírni az epedése tárgyát.

— Ezt akarom én is! Egyedül ura lenni.

— Éppen ezzel törsz nemcsak a szerelmük, hanem főképp az uralmuk ellen. Ezek a tirannusok kívülről állanak még az isteni törvényeken, világi törvény pedig az, amit ők akarnak. Mi korlátozza ezeket? Mi védi ellenük azt, aki elvesz tőlük valamit? Erkölc, igazság, tisztesség, nagylelkűség? Ülhetnének itt, annyi dolgos ember nyakán, ha pillanatra is meginogna bennük a bosszúvágy? Gondold csak el, tirannus, akít vágyaiban, érdekeiben egy festő-poéta zavar! Olyan seb, olyan vágás volna ez rajtuk, melynek megbosszulására nincs elég szbirr meg brávó a világon! Róluk végy példát a követésre, nemes poéta! Légy kígyó vagy róka, de nem oroszlán . . . Ne tüzelj, hűsítsd az indulataidat! Élvezd örvendő lélekkel azt, amit juttat most is neked a sors! És várj! Várj! Ne te, hanem szép kedvesed segítsen valahogy!

— Hogyan, Lisabetta?

— Hát persze, hogy Lisabetta! Kicsoda más?! Te csak légy lángoló, hű szerető! Ez a te dolgod. A többi? Nos, a többit bízd arra, aki kockázat nélkül teheti.

— De hiszen Lisabetta hercegné akar lenni!

— Az is lesz, te . . . te bolondom! De azután . . . Nem érted, csacsím? Azután . . .

— És . . . és te lehetségesnek tartod ezt?

— Bizonyosnak. A két dinasztíának is érdeke ez a házasság meg szépséges úrnődnék is. Hatalmi és anyagi érdeke is neki. Az érzelmi érdeke? Irígylésreméltó barátom, erre te tudsz feleletet.

Lelio megkapta Castelmano gesztikuláló kezét.

— Valószínűnek és elfogadhatónak látszik a beszéded,

orvos. Hm. Valóban, azután . . . Nem lehetetlen . . . Köszönöm, Giovanni, megyek . . . Jön Lisabetta ma este . . .

— Ég veled, Lelióm! De . . . nehogy szóljon a száz erről neki valamit! Várj, tudod, azután . . .

Megnyugodva lélekzett fel az orvos, amikor Lelio kiszaladt.

— Hála neked, Úristen, jó gondolatot adtál! És ez az isteni rend a világ zűrzavaros dolgaiban, hogy meg lehet nyugtatni a lázadozót. Hm, hogyan is mondták a régiek? Három faja van a szerelemnek: az amor utilis, amor delectabilis meg az amor honestus. Ritkán jár együtt ez a három. Legtöbbször te vagy az úr rajtunk, amor delectabilis! És bizony néha hiába akarjuk melléd még azt a másik kettőt. Valóban, a delectabilis a legveszedelmesebb . . . Ez a szegény kölyök is! Nem hiába élt mindig udvarokban, józan és költőhöz, humanistához illő terv helyett rögtön gyilkolni akar! Mint valami politikus a veszedelmeknek gondolt idegen vezért, fejedelmet . . . Pedig mennyire jó, mennyire emberszerető, mindent megtanult, mindent ismerő férfi! Fő az azonban, hogy elterelődött a fejéből most ez a bolondság! Szegény kis Domenico, mintha ő tehetne valamiről!

Köpönyeget szedett most elő Castelfmo. Mielőtt megindult, tört is dugott az övébe. Hallott valamit a szbirrek hadnagya anyjánál, aki betege volt, valami suttogást, hogy Guido Valdrighi háza körül lesz munkájuk ma este. Kemény életű, nem hajlítható akaratú ember ez a Guido Valdrighi, magános, megtörhetetlen szálfá, a nép által végtelesen becsült patrícius. Az egyetlen ferrarai ebben az időben talán, aki függetlenül élt, nem adta be a derekát az udvariaknak. Így vált szabad prédává lassankint minden java, sőt a maga és családja testi épsége is. Bátran bántotta, sérthette minden jöttment! Mehetett panaszra, be nem fejeződött egyetlen pere sem. Ha bevallotta nem is, de tények szerint az államon kívül állott ez a népnek oly kedves patrícius. Ha kifogytak a pénzből a szbirrek, ami sűrűn megesett velük, nem fizetett nekik a herceg, ami még gyakrabban megesett, ide kopogtak be legelőször. Jaj volt neki, ha ajtót nyitott, még jajabb, ha nem. Kifosztották a házát,

szanaszét hordták mindenét, ami csak ért valamit. Bátran tehették, büntetlenül maradt a tettük. A hercegi kegy volt itt a társadalom őre, a törvény, az élet, a becsület. Szabad vad, aki e kegyből kiesett.

Castelmo útja nem a Guido Valdrighi háza felé vezetett. Ilyenkor voltak azonban legbiztosabbak az utcák, mivel a törvény őrei egy munkában tevékenykedtek a sөpredekkel. Hullattak ma azoknak, akiket máskor összevadásztak. Bátran ment tehát a vörös orvos, csak megszokásból vitte ma törét.

Vak csend, tompa sötétség ülte meg ezen az estén a várost. Csak a tücskök cripeltek bele a világba. A fekete nagy fák szótalan, feszes katonákként álltak a kastély körül őrt. Egyéb őr úgysem adódott ma itt körülöttük. Még a legfontosabb őrhelyekről is elugrott egy kis rablásra a mindig pénzt áhító hercegi katona.

Zsófia odabent, kis szobája ablakánál csendesen nézte az eget, millió meg millió fénypont ragyogását. Örök ismerőseit nézte, az utazó ember el nem maradó sok utitársát, akik vele tartanak hűségesen és nem kérdik az embert, honnan jön, hová megy? Nem fecsegők, mint a földi utitársak, nem titkokat fürkészők ezek. Csak nézik az utast és hallgatagok. Nincsen zajuk és halk suttogásuk sincs, kiáltó szóval sem adnak irányt; mégis úgy beszélnek, de úgy . . . S rendíthetetlenül vele mennek az idegenben járóval, viszik a haza sátrát a feje fölött.

Beléjük nézett a Zanathy-lány. Ott, az Alkotó végtelen ősműhelye láttán, születő, ragyogó, tűnő világéletek fényén édes és szent borzongások járták át meg át a lányt. Szemérme tiszta, hamvas szépségében is felragyogott természetes vágya, az annyira áhított anyaság borzongtatta meg így. Ilyen pártól kapni, ilyennek adni fiatl! Fiút, hőst, tudóst, bátrát, gyengédet, királyit! Ó, ha Zanathy Zsófia lehetne Beatrix helyén! Nem királynéi pompa, hatalom kellene, nem, nem! Csak átönteni azt a végtelen szépet, erőt átönteni újra, további életbe a szeretettet, magasztossága, rendkívülisége minden ízében a férfit, halhatatlanná tenni szívét, agyát . . . Van-e, lehet-e asszonyibb hivatás? Felséges egy feladat, teljessége a nőnek.

— Királyt adni a népnek, aki megtartja népét ott, ahol áll! Aki száz király közt is maga a vezér! — reszketett Zsófia a gyönyörűségtől. Lesujtón szomorút vert rá a szíve. — Ábránd mindez . . . csacska bolondság . . . hiszen már van is neki fia!

Felugrott. Kinyújtóztatta domború szép testét.

— De olyan, akinek én lennék az anyja . . . az én . . . az én kicsi fiam . . . olyan nem lenne soha több a magyarok között!

Szeme csillogó sugarán szállt fel ez a vágya az égbe, annak a kitárt csillagaiba. Kérdezni őket, lesz-e belőle valami valaha? Megkérni szépen valamennyit, könyörögni nekik, adjanak erőt, tervet, támogatást. A csillagok pedig leragyogtak a lányra. Tüzek világoltak bennük s a tűz rokon a vággyal. Lobog és hamvaszt ez is, az is; meleg zsarátnokba bújik, hogyha kilángolta magát. Ezért lát a csillagos égben megértőt, társat a szerelmes.

Sokáig, sokáig ült Zanathy Zsófia így. Észre sem vette, hogy beosont valaki. Arra riadt, hogy kar fogja át a derekát, két forró ajk az ajkára tapad . . .

Kétségbeesetten taszította el a jövevényt. A férfi azonban még forróbb ostromba fogott.

Eszeveszett, vad csata kezdődött most. Az izmos, erős leány halálraszántan védte magát. A férfit pedig megmámorosította az izzó, kemény, szűzi test melege. Minden ereje, izma a vágyba feszült. Az állatba szökött ember féktelensége dült benne. Más indulat adott csaknem akkora erőt a lánynak. Mindent, amiben él, világát, hitét, minden lelki porcikáját védte a testéért való harcban a leány. Összeszedte teljes, a kétségbeesés által még megsokszorozódott erejét, hátrálökte támadóját. Átvetette magát az ablakán. Odakint a földön futásba kapott.

Remegő lába azonban csakhamar megbicsaklott. Az üldöző újra elkapta a karját, derekát. Zsófia felsikoltott.

És ekkor felfeketéllett a sötétből valaki. Rövid dula-kodás a két férfi között, az egyik lehanyatlott.

A leány halálra ijedten menekült.

*

Még alig ért haza Castelfmo, alig húzhatott otthoni öltözetet, kemény kopogás hallatszott a kapuján.

— Giovanni mester, nyisd fel az ajtód! Téged keresünk! — kiáltott egy öblöshangú férfiú. Érzett a szaván, hogy parancsolni szokott. Fegyveresek topogását, fegyverek csörrenését is hallotta az orvos.

Sietve nyitotta ki nekik a kaput.

— Bartolommeo! — meredt a fáklyások közepén álló katonára. — Mi az? Mit akarsz tőlem, barátom?

— Szedd haladéktalanul minden orvosszeredet!

Castelfmo beszaladt. Hozta magával, amit szükségessé- nek vélt.

A kapitány odaintett neki.

— Kapj fel erre a vezetéklóra!

Nekivágtak az útnak. Az éjszaka csendjében sokszorosán verték vissza a falak az odavágódó paták csattogását. Senki sem szólt a lovasok közül.

— Úgy látszik, ezek közül döftem le valamelyik gazembert. Bizonyosan Luigit, ennek a kockafejű Bartolommeónak a bátyját! Az híres az ilyenekről . . . — tündökölt az orvos a hallgatva vágató hercegi katonák közt. — Persze, hogy azt! Azért olyan sietős ez az út.

Elmosolyodott amúgy befelé.

— Legalább megkapta egyszer a magáét! Úgyis annyi lány siratta eddig megtorlatlanul azt, amit ez a nekidühödött nápolyi elvett tőle!

Odaértek a kastélybeli kapuhoz. Leugrottak a lovakról. Bartolommeo futva vezette be az orvost.

Díszes, aranyhímzésű vánkoston feküdt a beteg. Férfiak, nők tolongtak körülötte. Castelfmo jöttére megnyílt köztük az út. Az orvos hozzá juthatott.

— Domenico! — kiáltott meglepetve. — Herceg úr, mi a bajod?

Az alélt ifjú helyett a remegő Gaetano felelt.

— Megszúrta valami brávó! Átdöfte a tüdejét. Csak rövid egy órácskát hagytam magára, — fordult a Domenico fejénél álló Ercole felé siránkozón — egy kicsit lepihen- tem . . . s itt van a baj!

Castelfmo ügyet sem vetett a szorongó öreg fecsegőre.

Tüstént munkába kapott. Rövidke vizsgálata csakhamar meggyőzte arról, hogy nem halálos a seb. A tüdön kívül nem járt át más szervet a tör.

Amíg dolgozott betege körül, amíg Ercole, Eleonóra, Lisabetta meg az összesereglett, fájdalmával, szörnyűködéseivel tüntető udvari csöcselék száz meg száz, botorabbnál botorabb kérdésével zaklatta, bosszantotta, elgondolkozott a világ furcsa során.

— Én, én döföm le ezt a boldogtalant! Én, aki egy órával ezelőtt csellel, jó szóval, hazudozással, szeretettel úgy védelmére kelek! . . . Kezdelek érteni, Lelio . . . Hej, hogyan megköszönnéd ezt te azzal a csodálkozó nagy, kék szemeddal, ha megtudnád valamikép! És hogyan el is átkozna! menten azon melegiben, amiért nem szúrtam agyon!

A sebre s a betegre fordította figyelmét, gondolatai azonban csakhamar az előbbi vágásba jutottak. Egyszer csak megtorpant.

— Hohó, hiszen ez a kölyök nekem is ártott! Zsófiát merte bántani a pimasz! Gyógyítsam-e igazán?

Két keze csak járt a beteg melle körül. Vigyázva óvakodott, nehogy meglátszódjék rajta a belső tétovaság. Ám egyszer csak megszólamlott benne valami.

Valami, ami még messze, a magyaroknál történt Budán, amikor először szólt a Zanathy-lányhoz, mélyen, a szíve szerint. A Pelbárt beszéde után. „Nem vétek a palota, ruha, muzsika! Azé az igazság, akié mindez a jó. Ezt az igazságot keresem!” Ezek voltak Zsófia szavai, ezeket hallotta most itt az orvos. És öröm szállta meg a nyomukat.

— Most kezdi talán majd látni, mit akarnak vele ezek itt! S akkor . . . akkor talán nem is tett rosszat ez a Domenico. Igen, bizonyos, hogy Zsófia megtorpan most az esztelen terveiben. Ő tudja, mi történt, bármit hazudjanak is az udvariak. Csak azt kell még megtudnia, hogy . . . hogy én . . .

Felsóhajtott.

— És akkor talán . . . Mindenesetre közelebb vitt ez a szúrás a célhoz . . .

Rápillantott a sápadt, pelyhedző gyerekarcra.

— Ne félj, hálás leszek, fickó! Úgy kezelem majd a

sebedet, ahogyan csak telik a Giovan Battista Castelfmo tudományából! Ahogyan csak tudnak elérni valamit sokat megpróbált kezeim!

Felvidultan fejezte be a munkát. Meghajolt a hercegi pár és Lisabetta hercegnő előtt.

— Nincs semmi baj, semmi komoly veszedelem, fenégték megnyugodhatnak. Életemmel kezkeskedem a sikerért.

IX.

— Meg kell kerítenetek a bűnöst! Élve kell elfogotok mindenáron! — adta ki Ercole a parancsot.

A szbirrek hajlongva vették tudomásul. Kedvükre való volt ez a parancs, nagyonis kedvükre való! Még aznap estélig összefogtak egy tucat embert; szegény ördögöket, meg egypár bővebb pénzűt is, akire vagy maguk haragudtak vagy a herceg neheztelt.

Domenicot maga Ercole hallgatta ki. Szemrebbenés, pirulás nélkül mondta el az est eseményeit az ifjú herceg.

Mióta itt van az Este-udvarban, Ferrarában, minden leánnyal megpróbálkozott. Örült, megtiszteltetésnek vette valamennyi. Csak ezt az egyet, ezt a magyart nem merte megközelíteni eddig. Valami különös, keleti, barbár ereje volt mindig ennek a lánynak, fékező és mégis hevítő, visszatartó és mégis nekibódultatón, nekirontón csalogató.

— Fellázadtak bennem az este az erek, égett a vér, mely bennük patakzik, ahogy erre gondoltam a kezdődő éjtszakában! . . . Berohantam. A lány védekezett, barbár faja nőkbe is juttat erőt. Legyűrnöm nem sikerült . . . Elmenekült, átugrott az ablakon, ki a kertbe . . . Ott utolértem . . . És akkor, ott szűrt belém valaki.

— Nem a leány volt?

— Nem.

— De ki más lehetett?

— Biztosan tudom, hogy nem a leány volt! Már csak azért sem lehetett, mert abban a percben én szorítottam le a leány karját a derekára. Éreztem jól, férfikar volt, amely lefogott.

— Nem láttad az arcát, az alakját?

— Nem. Semmit belőle. Sötét, holdtalan éjszakában, a sűrű lombú bokrok között ment végbe az egész.

Ercole a tenni nem tudó ember dühével csapkodta az asztalt. Vérbeborult arccal sziszegte:

— Nyomorult bestia! Csak ferrarai volna, kivallaná hamar, ki volt az az átkozott cinkos! Kiszedetném belőle, ki a szeretője?! . . . De így nem tehetem, nagyon a figyel-münkbe ajánlotta királya meg fenséges úrnője is! Átkozott leány, csak ne védene úgy az urad!

A sebesült tiltakozón vágott az uralkodó szavába.

— Megbocsáss, hatalmas nagy urunk! Én nem hiszem azt, hogy lenne neki szeretője. Sőt tudom, igen, biztosan tudom, hogy nincsen itt neki senkije sem. Azt is tudom, nem is volt férfia még sohasem. Lisabetta mesélte, annak elmondta élete néhány titkát . . . Magam is meglestem; este vagy napközben, ha magára maradt, különös nyelvé-n énekelget, mesél . . . Valami magyart szerethet a maga módján, csak vágyakozással, mivel ilyenkor igen vágyakozó a szava.

— Nem értem . . . nem értem, fiam — mormogta a herceg. — Akkor hát ki lehetett ott és mit akart? Este későn, a kertemben, palotám ablakai alatt?! Éppen olyan-kor, midőn szbirrjeim mind odavannak másfelé . . . Magyart, azt mondd?! Magyar férfi egy szem sincs most Ferrarában!

Tépelődve fel- és alájárkált Domenico ágya körül.

— Hm — folytatta tovább. — Fordítsunk egyet csak a dolgon! Hogyan alakulhat ez az átkozott ügy, ha kihagyjuk belőle a lányt?

— A leányt?

— Igen, a leányt! Hátha nem is ennek a magyar leány-nak a kedvéért, nem az ő védelmében szúrt le valakit? Gondolj csak végig a dolgaidon, Domenico, eszedbe jut-e valaki, akinek tétlén valami rosszat valamikor? Akit meg-vertél, megaláztál! Valami udvari embert, aki nem felejt, nem megbocsátó, tesz, ha senki sem látja . . .

— Nem tudok senkit, urunk. Szeretnek a szolgák.

— Mégis! Valakit, akinek bántottad a szeretőjét, feleségét . . .

— Nem, nem mondhatok senkit. Örömmel és titokban öleltek a nők.

— Vagy . . . vagy . . .

Egyszerre csak felhördült a herceg. Kirohant. Rögton hívatta a szbirrkapitányt. Sűgött egypár mondatot a fülébe. Bartolommeo rábólintott.

— Meglesz. Űgy, amint kívánod, kegyelmes urunk!

— Ki lehetett?! — töprengett otthon furcsa örömmel a festő. Tudta már mindazt, ami történt, azt is, amit elhallgattak az udvar népe előtt.

Maga Zsófia szólott vele reggel.

A holtszínű, remegő lány nem tudta, mit mondjon. Kösönje-e védelmét vagy megfeddje-e, hogy vétett a neölj parancsa ellen?! Egy éjtszaka töprengései, lázálmai kuszálták össze a lelkét. Leliót tartotta megmentőjének s ebben a hitében egy pillanatra sem kételkedett. Örült, hogy a festő ott termett abban a percben; örült a kis herceget ért megtorlásnak is. Ámde tudott Lelio ölni kívánó gyűlöletéről s fájt neki, hogy ő, az ártást mindig kerülő, adhattott oly gyilkoló vágy teljesedésére okot.

— Nem is engem akart védelmezni talán, csak örült, hogy van módja arra, hogy eltegye Domenicot maga elől?! Önző, gonosz, istentelen védelem ez! — rázkódott bele szegény.

Később nyugtatóbb gondolatai jöttek.

— Ha el akarta pusztítani, tehette volna máshol, más alkalommal is . . . Talán mégsem csak ez a gonosz szándék vezette?! Hiszen igazán csupán véletlenül lehetett ott . . . Vagy mégis?

Meg kell nyugtatnia magát! Mély, szinte komor valóságossáág élt benne; magyar módon, az olasztól elűtön élte hitét. Megértette, sőt természetesnek tartotta, hogy fegyvertől szenvedjen az, aki bűn elkövetésére emeli kezét, de hogy egy másik bűnös irtózatoss vágya melessen teljesülésbe e megtorlással, az ellen hívő lelkének minden kis szikrája támadni készült.

Elhatározta, hogy magától Leliótól kér feleletet.

A festőpoéta tágranyított szemmel hallgatta, ámdé

minden erejével tiltakozott. Tiltakozása azonban mégjobban megzavarta a magyar lányt.

— Nem én voltam, Zsófia! Bár én lettem volna csak ott! Űgyetlen kéz emelkedett a védelmedre! Ilyen munkát nem szabad csak úgy vaktában végezni.

— Jézusom, Lelio! Valóban, csakugyan nem te voltál? Nem te védteél meg?

— Nem, Zsófia! Neked tudnod kell, hogy én nem lehettem. Bármelyik más estén védhettelek volna, leány, hiszen igazad van, mindíg ott őgyelegtem a kertben; de tegnap . . . tegnap nem volt arra szükségem, hogy a kertben legyek! Érted, szép magyar lány, nem volt szükségem arra, hogy felkeressem a kertet! . . . Emlékezz csak rá, mivel búcsúzott tőled az este Lisabetta!

— Lelio . . . te . . . te, tréfálsz! Csak te lehettél, senki más . . . Űrnőm visszaküldött téged valamiért . . . Ki más lehetett volna?

A festő felvágta fejét. Ellentmondást nem tűrően beszélt.

— Még nem tudom, Zsófia, ki volt; de átkozom kezét. Itt, e leánytarlón imítt-amott van még egy-egy szál, nem hódoló, büszke fejű . . . s ez a hercegnek született tulok még azt is leszedi! A másét is, mindenkiét! Ó, egyedűl! És amikor itt van végre a szerencse pillanata, elhibázza őt egy másik gazember!

— Költő, az ég szent mindeneire, hogyan szólhatsz erről te így?!

— Hogyan szólhatok?! Jól tudod, hogy úrnőd nekem a világ! Múzsám, királynőm, életem . . . anyám szent, nagyszerű emléke, eljövő fiam boldogsága, minden, minden nekem Lisabetta! Szolgája lennék, mágiát tanulnék, minden kincset a világról a házamba hordanék neki én, csak oda-jönné! . . . De nem jön, útját állja neki ez a herceg . . . Hát én ne gyűlöljem?! Én ne örüljek a vesztén?!

Zsófia felsóhajtva hagyta ott a festőt. Egy messzi, különös ország népére gondolt, ahol nem ilyen kuszáltak a lelkek, ahol egyszerű, tiszta a világ.

— Istenem, mi lesz most? Mi lesz még itt énvelem? Hinnem kell a szavának, de akkor . . . Ki merészelhet itt

ennyire bátor lenni, hogy Ercole dédelgetett rokonára, vendégére emelje kezét?

Sorra vette gondolatában a város hamarkezü embe-
reit. És mindenkit, aki ott élt a palotában.

Nem volt ideje sok töprengésre. Alig gondolt el
négyet-ötöt a tegnapi esti szerepben, Leliót vitték el előtte
a fegyveresek.

Tíz perc múlva rácsukták a festőre a rettenetes hercegi
börtön ajtaját.

.

Az orvos ezalatt ott forgolódott a beteg fekvőhelye
körül. És mialatt nagyképűség nélkül, hivatásszeretete adta
gondossággal végezte munkáját, arra gondolt, hogy kit
fognak majd le bűnősként a Bartolommeo szbirtjei.

— Egypár ártatlan ember megszenved a kezeik között,
ez bizonyos . . . de mit tehetek? Magamat adjam fel? El
sem hiszik! Azt fogja mondani mindenki, hogy megbolon-
dultam az izgalomtól . . .

Tett-vett egyet-mást, abba ölte bele felindultságát.
Céltalanul, hiába járt a keze.

— Meggyötrik miattam azt a néhány boldogtalant . . .
Tűrhetem én ezt?!

Pár pillanatig tartott csak azonban ez a lélekmarás.
Azután régi, mindent könnyűre magyarázó vére lett rajta
az úr.

— Eh, mit! Egypár ütleget látatlanban is megérdemel
minden ferrarai! Úgyis kiszabadul mind! Hiszen lehetetlen,
hogy rájuk bizonyítsák! Jobb, ha inkább azon töröm a
fejemet, hogyan mondjam el Zsófiának ezt a mindenkinek oly
zavaros mellbeszúrást? Meg kell pedig mondanom neki
minél előbb. Ha eddig nem, erre biztosan felém fordul a
szíve. Elhiszi-e azonban?

Gondolkozott, meghányta-vetette az ügyet. Zsófia azt
is hiheti, hogy kérkedik előtte egy másvalaki tetteivel.
Akkor pedig igazán visszataszítóvá, megvetetté válik előtte.
Igen ám, csakhogy ő igazolni tudja a tettességet azzal, hogy
híven elmond neki mindent, ami történt s amit csak az
tudhat, aki ott volt a helyszínen.

Hirtelen furcsa gondolat zavarta meg: ha a történés

hűségével szólna a lánynak, az még azt hinné utóbb, hogy valami brávót bérelt fel és azt küldte oda.

Elmosolyodott később erre az együgyű gondolatra. Brávót arra, amit senki, de senki nem sejtett egy perccel előbb! Mily ostoba is az ember, tele van mindig zsákutcával az esze! Rendet teremtett ezután a gondolataiban. Mégsem mond neki semmit; nem jó ilyet asszonyra bízni, még valahogy kikotyogná! Abban állapotodott meg, hogy még nincsen itt a pompás szerelmi bizonyíték ideje.

Giovio Gaetano zavarta meg a kettejük csendjét. Jelentéssel jött a szobába a beteghez az öreg udvaronc, hozta a legfrissebb hírt urának.

— Lelio da Trinci, a festő a tettes! — kiabált lelken-dezve. — Ebben a percben fogták el szbirrek, kisuram . . .

Castelmo felindultan pattant neki:

— Uram, hogy hihetsz ekkora örültséget?!

Gaetano megütődve nézte az orvost. Szívére helyezte a jobb tenyerét.

— Esküszöm arra, amit mondtam! — szólt méltatlan-kodással. — Hogyan hazudhatnék az én kisuramnak?!

Az orvos ingerülten rázta meg a fejét.

— Örültség! Lelio nem szúrhatta meg kisurunkat! Engedj meg, fenséges Domenico, én jól ismerem ezt a legényt . . . nagyhangú, bátor, tüzes . . . de ezt nem tehetette soha! Gondold meg, Giovio Gaetano, az én barátom mindent kegyelmes hercegünknek köszön: jólétét, hírét, nevét, művészetének való élhetését . . . Lehetetlen, hogy így fizessen . . . Különben is nem tudom, hogy történt, hol történt, ami történt, de Lelio ellen soha, soha nem találhat senki sem erre mégcsak egy csöppnyi kis terhelő adatot, nemhogy bizonyítékot!

— Úgy hiszed, orvos?! — szólalt meg Giovio mögött hirtelen Ercole hangja. Majd közelebb jött az uralkodó a küszöbről, ahol megállt és rosszalón folytatta tovább. — Azt látszol hitetni velünk, mintha képtelen volna barátod az ilyenre . . . Ne áltass minket, se magadat! Tudod, hogy szereti Lisabettát.

Az orvos mélyen meghajtotta magát. Védenem kell,

ha mégúgy is megharagszik, gondolta közben villámgyorsan. Halk, meggyőző színű hangon mondta urának:

— Ó, még ha szeretné is, hogyan gondolhatna ilyenre! Jötevére, gondviselőre hogyan emelhetné fel kezét?! Szerelmes, fenséges uram? Ki nem szerelmes a te dicsőséges rokonodba, ha látta?!

— Gyógyíts, orvos! Ez a te dolgod. És ennyiben van közöd ezekhez az ügyekhez. Büntetés annak, jutalom tenéked az enyém! — felelte a herceg ellentmondást előlön, szigorúan; majd intett Castelmónak és Giovionak: — Most pedig hagyjatok magunkra bennünket.

Rogyadozó léptekkel ment ki az orvos Gaetano után. Sőhajtott, el-elmaradt a folyosón. A hercegi tiszt vissza is fordult.

— Fáradtnak látszol, Giovanni mester! El is hiszem, jól kimerülhettél kisuram betegágya körül . . . De kérek, drága barátom, szedd össze erődöt; fontold meg, mi vár rád, ha fáradozásod sikerül! Két hatalmas hercegi ház halála nem kicsiny dolog lesz eddigi sikereid között.

Castelmo vállat vont.

— Szavalni tudsz, vén agyagfejű! — mondta, persze csak amúgy befelé, magának. — Törődöl te az én sikereimmel?! A te bőröd, az a millió ráncú van veszedelemben, ha elpatkolna a kölyök.

Elnevette magát most már hangosan.

— Ne félj, agg mentor, biztos az én kezemben az urad! — vágta oda szemtelenül.

Giovio, bár máskor tört is tudott volna villantani ezért az „agg“-ért, most szó nélkül lenyelte az odavágást. „Agg“-kori kenyere forgott a kockán és az lehűti mindig az embert. Kivált, ha jól túl van az ember az élet delén. Némán, csak főbólintással búcsúzott.

Jó is volt, hogy elment a tiszt, mert az orvos körül elkomorult addigra a világ. Lehanyatlott egy kőpadra a folyosón. Zajlottak benne a gondolatok.

— Furcsa az élet, kusza és bolondos! Lelio el akart követni egy bűnt, a szenvedély hályogot vont szeme elé, méregbe mártotta a lelkét. Én lebeszélem, könyörgök neki . . . s azután én magam hajtom végre a bűnt! Igaz, hogy a bűn-

nek büntetés látszata van . . . de végrehajtom-e akkor, ha nem hajt engem is a szenvedély? Mit is akart ez a Domenico? Azt, amit én szintén elkövetnék, de gyáván erényes vagyok! Bennem tehát több az ez iránt a magyar lány iránt való szenvedély, mint a hercegi kölyökben, hiszen én nem csupán egyszer-kétszer akarom! . . . Engem csúfolnak mindig azzal, hogy elbölcselkedem az életünket, az ember fontos dolgait! . . . Ime, bárhogY szeressem is a bölcselkedést, ész nélkül cselekszem én magam szintén, ha szívem érzése tette szorít! Ilyen a szerelem, kiszámíthatatlan érte és benne e világ öregje-fiatálja . . .

Összerázkódott.

— Hagyjuk a bölcselkedést! Lelio a vasajtó alatt van! Megyek, feladom magamat!

Megindult be, Domenico szobája felé. Újra megállt.

— Az bizonyos, hogy Lelio kiszabadul . . . Mit mond az isteni igazság? Aki bünt szándékol tenni, éppúgy vétkezik, mintha végbe is menne a bűn. Lelio ölni akart, most bűnhődni kell. Egyházunk törvényei is így tanítják. Én szűrtam meg ugyan, de nem akarattal és most orvosi munkámmal e bünt helyrehozom. Nem lehetek hát bűnös a Megváltó előtt. Ha pedig Isten előtt ártatlan vagyok, emberi törvények sem tarthatnak annak! Tiszta tehát az igazság, ragyog a nagy logika minden törvénye szerint.

Visszafordult. Ment kifelé. Arra, ahol feltorkolnak a pincebörtönök ajtajai. Nyirkos, gonosz levegő csapta meg itt. Beleborzongott.

— Enyém az igazság és az élet rövid. Abból a harminc évből, amit a férfi élete ér, egy pillanat is sok e rettentő kapuk alatt. Nem mehetek alájuk!

Ment haza és hajtogatta, hogy az igazság napfényre kerül, Lelio majd kiszabadul!

Meg-megrezzent jártában. Mintha az utca másik felén önmaga ment volna csúfos, kaján nevetéssel.

— Ime, az ember! Barátság, igazság, minden lehámlík róla, ha bajba kerül . . .

X.

— Várj! Itt kint a két hercegnővel játsz, amíg kijö-
vök! — mondta Zsófiának Lisabetta.

A magyar kisasszony ott maradt Eleonóra szobája előtt. Izabella meg Beatrice, a két kis hercegnő hárfát nyomott a kezébe. Mindíg énekeltették Zsófiát, ha idekerült hozzájuk; szép hangja gyönyörködtető volt és száján különös zamattal ékült az olasz ének.

Könyvek heverték a szobában szanaszét. Eleonóra szép és válogatott könyvtárat tartott; Caesar, Cicero, Plinius, Plautus olaszra fordított munkái, Szent Ágoston s a híres Fioretti pompás bekötésben ragyogtak polcaikon. A kis hercegnők azonban inkább a spanyol történeteket bűjták, meg egy éppen akkor divatossa lett regényfelét, aminek ez volt a címe: „Il carcer d'amore.” Ezen mulattak éppen, amikor berontott Lisabetta és nyomában a Zanathy-lány.

Zsófia nem sokat kérette magát. Szerette a két kis-leányt, boldog volt, ha együtt lehetett velük. Magyar dalokra taníttgatta őket, történetkéket beszélt nekik. Most is, ének után, magyar szép históriákat kívántak hallani tőle.

— Régóta figyellek, Zsófia, téged! — szólalt meg Izabella a mese végén. — Semmi új, furcsa nincs soha a mesédben. Hőseid vagy hozzájutnak a leányhoz s akkor rögtön ott van fejük fölött a pap, vagy pedig meghalnak szomorúan . . . Mindíg így van ez a magyaroknál?

— Így szépek a történetek! — felelte Zsófia elgondolkozva. — Vagy mit szeretnél hallani bennük?

— Újat! Érdekeset! Valami mást, amit nem mindenki csinál! — lelkesedett a kis hercegnő s ajkbiggyesztéssel fűzte tovább. — Házasodni, meghalni mindenki tud . . .

Beatrice is beleadta szavát.

— Az ám! Nálatok nem fordul elő soha az, hogy más veszi el a lányt, hogyha már szeretett?

— Nem hallottam soha otthon ilyesmit. A magyarok közt minden leány azt szereti, aki az ura lesz . . . Vagy klastromba vonul . . .

— Klastromba? Az nem is olyan rossz! A klastromban nagyszerű víg élet folyik.

— Nálunk mások a klastromok, mint az itteniek. Ott bőjtölnek és imádkoznak bennük a nők.

— No igen, hiszen ezt az idevalók is megteszik. Néha, amikor . . .

Zsófia feddő önérzettel szakította félbe Beatricét.

— Csakhogy minálunk keményen állja, ki mit fogadott. Ott Istennek él csak a klastromi nő!

A két hercegi lány összetekintett. Megrázták édes fejüket.

— Rideg egy ország lehet az a tiétek, ha ott mindig mindenki ilyesmit tart a szeme előtt! — vélte Izabella.

— Más nálunk, más nálatok az élet! — mondta a magyar lány visszautasítón. — Nálunk otthon, ha egyszer valaki valamihez odaáll, félre nem nézve, keményen végzi a vállalt dolgát. Nálunk nincs annyi pap, nincs annyi templom, de szívből imádkozik az, aki belemegy, és szívből, nyíltan kerül az, akinek más kell templom helyett! Hogy példát mondjak: a magyar megölheti haragosát, de szemtől-szembe teszi ezt, küzdeni kényszeríti. És nem megy el előtte a templomba imádkozni, hogy sikerüljön. Ha pedig elmegy ilyen bűne után, lelke minden igazával szánja a tettét, nagy penitencia nélkül ki se jön a szentegyházból! Itt szórakozóhely, átjáróház a templom, melyben imádkoznak is, nálunk felséges és szent, Isten lakása . . .

— Mit tudsz Lelióról, a festőről? — kérdezte most hirtelen, minden átmenet nélkül a nagyobbik hercegleány.

Mindketten kíváncsian, sőt kutatón nézték Zsófia arcát.

— Itt van a próba ideje! — gondolta Zsófia. — A próbáé, hogy tudok-e elpirulás, elsápadás nélkül felelni nekik. Tudnom kell!

Dacosan felszegte a fejét s már tétovázást mitsem éreztetve felelte.

— Lelióról? Azt hiszem, ártatlan az a legény. Ti talán másnak hiszitek?

— Honnan tudod ezt? — kérdezte tovább kitérően Izabella. — Beszéltél talán vele valamit?

— Rég tudjátok ti, hogy beszéltem! — futott át Zsófián a fölényes incselkedés. — Láttam jól, maga az amico secreto leste ki és súgta be tüstént az apátoknak!

Fennhangon így szólt tehát a magyar lány:

— Igen, beszéltem vele. Nagyon megütődött a gaz merényleten.

Azután ismét csak magának súgta, befelé, elismerőn.

— Ferrarai udvariakhoz méltó, pompás kétértelmű felelet.

A hercegnők arcán furcsa fintorok cikáztak egy pillanattig.

Zsófia észrevette ezt Beatrice arcán s ebben a szemrebbenben felviláglott benne a nyitja mindannak a különösnek, ami az óta az esie óta történik itt az udvar népe között vele szemben. Férfiak, mindnyájan, akik élnek az udvarban és a körül, maga Ercole, sőt Francesco Gonzaga, Izabella vőlegénye meg a másik, Lodovico Sforza, Beatrice jegyese, itt vendégeskedő hercegek mondhatatlan izzással nézik a járását, lábát, keblét; beleszédülve keresik a szemét. Itt van a ritka, nemes vad! Eddig csupán elvétve, itt-ott törődött vele valaki, most ez az este egyszerre felfedezte, hogy milyen szép.

— A legszebb az Esték udvarában! — súgta fülébe ez is, az is . . .

Mindez nem maradt észrevétlen az udvari nők előtt. Élénk, kedélyre, növésre egyaránt pompás teremtés volt Izabella is, Beatrice is, csak a szépségüket keveselhette az ember. Büszkéek, becsvágyók voltak azonban, bennük csak uralkodni tudott a vér; igazi Esté-nek mutatkozott mindenben ez a két lány . . . féltékenynek is és igaz okkal . . .

És most itt van ebben a körben minden érdekességével, a hozzá nem férés mindennél nagyobb vonzóerejével ez az embert megállító, szívet forgató szépségű magyar leány!

— Dehát ki lehetett, ha nem ő volt?! — firtatta tovább Beatrice pár gondolatnyi szünet után. — Valami magyart emlegetnek . . .

— Ha emlegetnek s ha van magyar itt Ferrarában, nyugodtak lehettek, a capitano di giustizia rég lecsukatta már. Mert van-e ebben a városban, fenséges atyátok birodalmában valami, kicsi úrnőim, amit nem tudna itt ez a Bartolommeo kapitány?

— Van! — mondta dacosan, harapósan most Izabella.
— Ki az a magyar, aki után esténként úgy epekedsz?

— Álmaim az enyémek! — pattant fel ültéből Zsófia.
— Ahhoz . . .

Még mielőtt befejezhette volna azonban, félrelebbedt az ajtófüggöny. Piroosan, könnyesen Lisabetta jött ki. Nyomában a szintén piros, de nyugodt hercegnő, Eleonóra.

— Jöjj, Zsófia! — hallatszott a kurta parancs.

S elfutott Lisabetta.

Zsófia alig ért rá a szokott meghajlásra, futott ő is úrnője után.

*

Lelio ütemesen járt tömlőcében fel-alá. Csak eleinte, mikor belökték, hagyta el az ereje. Nem ijedség hanyatlasztotta le akkor sem; tomboló és mégis tehetetlen dühe vette el eszméletét.

Kisvártatva visszatért öntudata. Feltápáskodott. Körültapogatta bőrtöne falait.

— Nagy, tágas helyre csuktak — állapította meg a lépéseiből.

Bejárta minden irányban. Majd sétatut választott magának, egyik sarokból az átló mentén a másik sarokig. Lassan ment eleinte ez a járás a koromsötétben, bizonytalanul. Pár próba után azonban már szilárdan, ügyelés nélkül járhatott fel-alá.

Minden tevékenysége ebbe a járásba szorult, nem is gondolkozott jó darabig. Sejtelve sem volt az időről, csak a lábain érezte, hogy sok múlhatott el belőle azóta, mikortól idekerült. Elfáradt, a szennyes börtönfenékre feküdt.

Míg járt, az egyhangú ütem tompán, homályban tartotta gondolatait, egy sem zavarta, egy sem tűnt a többi közül gyötrőn elő. Fekétében azonban inkább rárohant valamennyi.

— Miért? Kinek a parancsára vagyok itt? Mi lesz velem? Ki a vádlóm? Mi a bűnöm?

Zsófia képe tűnt fel a szeme előtt. Hallani vélte a leány reggeli szavait.

— Lelio, te . . . te tréfálsz! Csak te lehettél . . .

Gyilkolni vágyó gyűlölet fogta el a magyar lány iránt
egypár pillanatig.

— De nem, ő nem adott fel! Ez lehetetlen! — enyhült
meg utána. — Két okból zárhatott Ercole ide: azt hiszi, én
szúrtam le drága barátja fiát; vagy pedig Domenico óhajára
tétet el láb alól Lisabetta miatt . . .

Rácsapott öklével a földre.

— Így is, amúgyis egyvégű a dolog! Átkozott gyenge-
karu idegen! Ha engem vezérel oda csalfa csillagzatom,
nem félmunka az, amit meghall Ercole herceg!

Elcsendesedett. Végignyújtózott a börtön fenekén.
Figyelt, úgy érezte, hogy perceg a csend vagy a sötét . . .
Még gondolt zavaros dolgaira, de egyre kevesebbet. Akart
is aludni, nem is; félt az álmaitól.

Ez az ellenkezése is mindjobban foszladozott. Elaludt . . .

Sugárzuhatag érte, a felcsapott ajtón tágan ömlött be
rá a nap. Felriadt, a levegőbe kapott. Szemeit karjába
rejtette.

Mire fel tudott nézni, Ercole állott előtte. Egyedül,
félreparancsolva az embereit.

— Kelj fel, Lelio! Elmehetsz szabadon! — szólalt
meg komoran.

A festőpoétán átsajgott valami. Még így nem beszélt
vele Ercole sohasem. Megbotló nyelvvel kérdezte tőle:

— El? S van a helyembe új bűnösöd?

A herceg végigmérte Leliót, fogait húzogatta az ajka
szélén. Komoran, ingerültség nélkül szólalt meg újra.

— Lisabetta értésünkre adta, hogy nem lehattél te
az elvetemült.

— Lisabetta?! — zokogott fel a költőben az öröm-
kiáltás. — Ó, kis hercegnőm!

Ercole változatlan komorsággal folytatta félbeszakított
szavait.

— Mehetsz tehát! Egyben parancsom is ez a szabad-
ságadás: soha, soha többé nem lehet földemen élned!
Elhagyod örökre Ferrarát!

Egy kis szünetet tartott a herceg, majd lassan, szóta-

golva ismételte olyan keményen, ahogy csak parancsot adó szája mondhatta:

— Elhagyod! Örökre! Örökre! Ez Lisabetta parancsa is. Parancs és számodra egyetlen feltétele az életbenmaradásnak. Világos volt a szavam, értsd s cselekedj, ahogy értened, tenned kell és adatott! Nincs meghallgatni és szólni valóm többé!

Lelio összerogyott.

Ercole intett szolgálinak. Azok kivitték a festőt a palota kertje elé. S mint akik jól végezték a dolgukat, otthagyták, majd visszamentek a palotába.

Odabent ezalatt Domenico is elalélt. Az a sok izgalom, ami érte ma, csakhamar lázassá tette amúgyis eléggé gyengécske szervezetét. Giovio és az orvos vitája alatt is egyre mozgott, hajladozott, szólni akart, Ercole feddése még többet ártott neki.

— Most kértem sürgős követemmel Mátyástól négyezer aranyat, — beszélte keserűen, szemrehányón a herceg, — s te ilyenkor csinálsz galibát!

Az ifjú herceg csodálkozón, megvetően legyintett.

— Egy király szóljon a fejedelemtársának egy rongyos udvarbeli leányért?!

— Ezek az ósdi húnok más szemmel nézik az ilyet! Nem játéknak, mint mi, művelt olaszok . . . Mi lesz, ha eljut valahogy Budára ez a hír?! Szeretőknek aljasztják le leányaikat a király híres olasz rokonai, ezt mondják majd a nyakas magyarok!

— Azért uralkodó, hogy elhallgattassa azt, aki kiabál! Ercole mérgesen dobbantott.

— Mondtam már, barbárok azok! Ott nem lehet a mi kifinomult életünk elveit alkalmazni. Nem is vállalná az a nép az effélet . . . Meg nem is volna tanácsos, az igaz . . . Azok mernek vissza is ütni! Váltig és nyíltan szidják amúgy is miattunk a királyt.

Domenico ingerülten, szokása szerint keze-lába motollásával próbált felelni. Alig tápáskodott fel azonban, kibuggyant, kibugyborékoltszáján a vér.

Rohanva küldtek orvosokért.

Castelmot is felverték elszenderedéséből. Lihegve futott az érte jött szolgával a palotába.

És ott, a palota kertje előtt, ott lelte az orvos a barátját. Lelio még most is eszméletlenül feküdt. Ebben a percben elfeledett Castelfmo herceget, udvari kegyet, karriert, büntetést, mindent! Letérdelt, feldörzsölte a festőt, embereket hajszolt, kikkel hazavittette magához. Csak azután ment fel Domenicohoz a palotába.

Csend, hangtalan nagy csend fogadta odafent. Orvosok állottak a beteg ágya körül. Az egyetemről három professzort is idehoztak. Castelfmo gyorsan, a friss érkezés lendületével toppant be közéjük. Ámuló szemmel nézte az udvar. De Ercole hallgatott s így senki sem mert szólni előtte.

Az orvos rögtön kivette az egyik öreg professzor kezéből a vezetést. Röviden, halkan parancsolt; reményt, biztatást sugárzott tette, mozdulata. Kiintette a szájtató szörnyűködést játszó udvarbelieket; ellátta teljesen betegét.

Majd távozást intett a hercegi párnak meg Lisabettának is. Ercole odasúgta neki távoztában még ezt a fenyegetést.

— A mannaia nyesi le fejedet, ha meg találna halni Domenico!

Giovan Battista Castelfmón átvillámlott erre a mondatra a saját erejének hatalma. Az orvos a minden, érezte most, ahogy eddig soha még. Kihúzta magát a herceg előtt.

— Halált adhatsz, uram, nekem akkor is fejedelmem maradsz! De életet én tudok adni s én tudom azt is, milyen munkasorrendben adom! Ezért bocsáss meg, nagyuram, ha én vagyok most itt a herceg, a király . . . Én, az orvos, magam . . . Ez a fiatal herceg életet kér. Megkapja tőlem! Azután tégy majd kegyed és tetszésed szerint, uram, ha mannaiad újra működni akar . . .

A herceg sem szóval, sem kézmozdulattal nem adott választ. Ötthagyta az orvost, karonfogva Eleonórát. Szeme előtt azonban ottjárt a mannaia, ez a ferrarai kivégző szerszám, ez a gyilkoló gép, melyet háromszáz esztendő múltán guillotine néven oly híressé tettek zsarnokoknak tartott királyi, hercegi, udvari fejek.

— Ezért a beszédért méginkább a mannaia alá kerülsz! — gondolta magában.

Castelmo pedig visszatért betegéhez. Sápadt volt az a kis herceg, szinte holtszínű s bár sok vére kifolyt az elébb, úgy látta mégis az orvos, hogy életben marad. Csak mozdulni nem szabad mellőle többet, nehogy ő mozogjon.

Lábujjhegyen ment át az orvos a szobán, leült a tágas ablak elé. Vad, zord, csaknem fekete volt szemközt a fal, oly fenyegető és kedvetlő, ahogyan azt száz esztendővel ezelőtt akarta az építőmestere, Bartolino da Novara. Erőt, mégpedig rideget, kérlelhetetlent hirdetett ez a fal. Egy harcos, csak bírni és más bírását soha túrni nem akaró nemzetség erejét. Borzadva nézte végig a fekete palotafalat az orvos, aljától a tető pereméig.

— Fent, ragyogó és tágas ablakaid mögött izzik a tánc meg a szerelem . . . Lent a tenyérnyi, rácsozott lyukak mögül kígyók, patkányok megkínzottjai vágynak fel hasztalan arra a világra, melyre az anyjuk nevelte, az Isten teremttette őket! Napra, fényre, szabadra . . .

Gyűlölet gyulladt ki benne nézése nyomán s e gyűlölet felcsapó lángja egyre feljebb és feljebb lobogott. Tisztán látta e percben mindenki sorsát, aki itt születik, itt hal e zsarnokok mindent markoló keze alatt. Hitvány szolgál ez mind, gyáva, remegő . . . Budára rebkent át gondolata, a dőlyfős, barbár nagyurakra, akik barnapirosak és kemények, mint földjeik búzaszeme; nem hazudó, nyílt civakodókra, kik szólnak, tesznek és halnak bátran, de méreggel, gyilkossal nem pusztul egy sem soha! Mások azok s jó volna ott lenni helyükben. Barbárrá, szókimondóvá magasulni, szót állhatóvá, férfivá nemesülni!

— Tudom, mik vagyunk mi itt, — sóhajtott ismét — és láttam, mi ott az az errefelé annyit gúnyolt barbár! Hej, de jó volna nem lesni koncot, nem kapkodni kutya mód a lerágott csontok után! Magyarország, ahol nincs szépség, nincs művészet s nem törődnek görögökkel, latinokkal! De ahol több úr is lehet, nemcsak egy . . . hitvány egyetlenség!

Félrehajlott a függöny az ajtón, Zsófia dugta be a fejét. Hívta az orvost kifelé.

— Úrnőm küld, Castelmo! Tudja, hogy te vetted magadhoz Leliót. Hírt akar arról, mi történt vele, hova megy? . . . S hírt akar erről a . . . erről a másikról is!

Castelmo áradó örömmel fogadta a leányt.

— A Megváltó áldja s növecsze úrnőd kíváncsiságát! Rólad és hazádról álmodtam az imént éppen. Zsófia te, ha én magyar lehetnék!

— Ne magadról szólj! Hírekért jöttem és sürgős az ügy.

— Sürgős?! Pedig fontos a mondanivalóm . . . Olyan fontos, hogy nincs is fontosabb sem neked, sem nekem a világon.

— Tudom: szeretsz és legyek a feleséged!

— Ez is, de . . .

— Ugyan, de! Mondtad ezt sokszor otthon, Budán!

— Jó . . . Akkor csak ennyit: tudom, hogy ki volt a védelmeződ, — duzzogott Castelmo s változtatott, színtelenséget színlelő hangon folytatta — ami pedig a két betegemet illeti, ők . . .

Zsófia belekapott az orvos karjába.

— Eh, betegek! Beszélj hát, ha tudsz valamit!

— Minek? Sürgősebb neked amazok dolga.

A leányon haragos rózsaszínt öltött a bőr. Kérlelőn és egyben szégyenkezően szólalt meg újra.

— Bocsáss meg, régi barátom! Ne tekintsd bántalomnak azt, amit mondtam.

Castelmo tüstént megengesztelődött.

— Jó, egy csókodért megmondom, ki volt! — felelte s arcával, szemével, teste tartásával kellette magát.

— Akkor ugyan sohasem mondd el a titkod! — pattant a sarkára Zsófia s indult a folyosón visszafelé.

Az orvos megijedt. Mondd, mondd, te bolond! Ezt verte vadul a szíve. Utánaugrott a leánynak.

— Mondom, Zsófia, csók nélkül is mondom, ha így akarod!

A leány megfordult.

— Nos?

— Lépj közelebb! Halkabbra kell fogynom a szavamat.

— Nos? — kérdezte újra, közelebb lépve a leány. —
Mondd, a nevét mondd! Ki az? Ki volt?

Castelmo nagyot nyelt a kesernyés levegőből.

— Én! — vágta ki gyorsan.

— Te? . . . Te?! . . . — hőkölt hátra Zsófia hihetetlenül. — Te, aki gyógyítod?!

— Én! Aki helyrehozom most.

Haraggal rántott egyet a lány az orvoson.

— Van bátorságod gúnyt űzni belőlem?

— Zsófia, — súgta Castelmo szomorúan s hangján, szemén-szaván érzett, mennyire fáj neki ez a kérdés — én, aki téged bolondul, nem is emberi módon szeretlek, én űznék gúnyt teveled? . . . Ó Zsófia, bántottalak én csak egy szóval, nézéssel valaha?

— Nem, Castelmo! Valóban, te mindig jó voltál hozzám, — békült meg a leány — de . . . de . . .

— Kérlek, hallgasd meg a szavamat! Bár olyan komolysággal vennél te engem, ahogy én téged, Zsófia! Emlékezz csak, mikor ott termett melletted a segítőd, szúrt és a hercegi kölyök lezuhant, ez a segítő súgott neked valamit . . . Azt súgta, ugye: „Érted mindig és mindent magyar úrnőm!” . . . Hát igazam van-e? Gúnyt űzők-e belőled?

Zsófia némán lehajtotta fejét. Két szeme tele lett könnyel, reszkető, alig hallhatón súgta:

— Valóban, orvos . . . Csak te lehettél . . .

— Ó, Zsófia! Ha tudnád, hányszor állottam én ott a fák közt és hányszor dadogott az ajkam százféle mágikus ígét, hogy odavonzzalak szobád ablaka elé! Akkor is, azon az estén is . . .

Csend lett, hallgatott mind a kettő. Castelmo azt érezte, hogy elmondott mindent, nincs szava több már; ott fekszik a lelke esdeklőn Zsófia előtt. A Zanathy-lány pedig nem tudott szólni, noha szó könnyített volna lelke tépő, vad harcain.

— Giovanni, áldott vagy! . . . Jó vagy! Csak ő . . . ő ne volna a világon — rebegette jó idő múltán a leány.

Majd hirtelen megrázkódott, megcsókolta az orvost.

— Köszönöm! — súgta a fülébe.

Futó alakját áldással, csókkal övezte körül az orvos. Végig-végig a hosszú folyosón.

Besötétedett már és Castelfmo még egyre csak ott állt. Giovio vitte be újra, aki látogatni jött kisurát. Fogvacogón rázta már az öreg tisztet aggodalma, nem bírta távol tovább az urától. Együtt mentek be a beteghez.

Domenico felébredt jöttükre. Mosolygott, mint a beteg-
gen átsuhanó téli napok.

XI.

— Szeretem e boltban az alkonyatot! Nézd csak, Giovanni! . . . Ejnye, Giovanni, hasztalan szölongatlak?! Gyere csak ide már! Csupa arany most ez a bolt!

— Igen-igen, csupán ezt a kenőcsöt kenem még tégelybe! Rubinetto minden percben küldheti szolgáját érte.

— De nem vár terád a nap! Jöjj! Nézd, hogy ragyognak az edények! A síkság aljáról futnak be éppen a sugarak . . .

— No, itt vagyok! Mit látni? . . . Ezt?! Ezzel ugyan kár ennyire nagyra lenned! Minden este így van ez, mikor lemegy a nap!

— Akkor minden este ilyen gyönyörű itt! Nézd, mennyire ragyog az a két csatorna! Mint aranytesten a csillámló tűzarany töltötte erek . . . Igen, tűzfolyó most bennük a víz . . .

Castelfmo vállát vonogatta.

— Igazán festőnek kell, úglátszik, lenni ehhez, hogy az ilyesmiben láthasson valamit az ember. Este mindig sárga, majd vörös a nap sugara.

— Ó, mily szép ez! És milyen gyönyörű lehet valami magas hegy tetején!

— Neked mindig ilyen balga vágyaid vannak. Talán fel is másznál még valami nagy hegy csúcsára ezért? Nap-hosszat fáradnál hiába, csakhogylapkeltét vagy naplemen-tét láss?!

— Felmennék, barátom, és lesz majd idő, mikor ezren és ezren megteszik ezt. Mikor a hegyeket, vad sza-

kadékokat, sőt a jeget, havat is azért keresik fel az emberek, mert szépnek találják. Gondolj csak Petrarcára, aki már megtette ezt!

— Hogyan? Hegyre, szakadékba mennek, ha nincs is ott semmi keresnivalójuk?

— Hogyne. Lesz egykor világ, melyben megérik, hogy mindez gyönyörű. S pénzt fognak költeni azért, hogy lássanak effélet.

— Nevetnem kell, Lelióm! Már engedj meg, pajtás, de te valóban, igazán azt hiszed, hogy e mindennapos és most senki által sem csodált dolgok rendkívüliek lesznek?

— Tudom, Giovanni.

— Lelio, barátom, kinevetnek, ha ilyeneket beszélsz! Lásd, én sem estem éppen a fejem lágyára, tudom jól, hogy nem állhat meg egyhelyben a világ . . . Sőt legtöbben, akik ismernek, nagyon is újítónak látnak! De ilyet?! Hogy abban gyönyörködjenek, amit élete folyamán mindennap láthat az ember?! Ugyan, Lelio, ha mindez a szép, miért nem festenek a festők olyan képeket is, melyeken sem emberek, sem állatok, sem szentek vagy angyalok nem láthatók, csak hegyek, síkságok vagy a nap! Mondd meg, kinek kellene ilyen kép? Talán bizony valamely búzaföld képét vagy csak csupa fát ábrázoló képet festenél templomba vagy palotába? Vagy egy szakadékot? Nagy eleink, a latinok mindent leírtak, amiben dicsőséges életük folyása alatt gyönyörűséget leltek, de egyetlen latin, sőt görög auctornál sem találunk olyan embert, aki a naplementét nézni magas hegyre mászik!

Lelio hallgatott. Nézte a napot, míg lebukott.

— Később kellene élnem, párszáz évvel utóbb! — tűnődött. — Akkor talán Lisabetta is többre becsülne, nem kellene neki mindenáron a hercegi férj . . .

Castelmo figyelmesen, várakozással tekintett rá. Lelio érezte, hogy felelettel tartozik. Régi becéző nevén szólította barátját.

— Nézd, Lelmókám, orvosom, minden időben több kor embere él együtt! Én a messze, későn jövők közül cseppentem e korba mint évszázadokat ugrott koraszülött . . . Te sem vagy egészen ebbe az időbe való! De mégis köze-

lebb vagy a maihoz. Ez az oka annak, hogy csodálkoznod kell olykor még neked is rajtam. A jelen embere tulajdonképpen nem is él sohasem, mindenki vagy előbb vagy hátrább van a koránál; a legelől meg a leghátul járók között talán ezerszázados is a különbség. Hogyan érthetné meg ez a sokfajta lélek egymást?! Különösen, ha a legtöbbje, mint te is, Giovanni az előbb, okosságért folyton a múltba tekint!

Az orvos haragos lett erre a mondatra. Ez volt a kedves vesszőparipája, a haladás, az örök új. S most ebben leckézteti meg ez a festő! Mindent eltűr inkább az ember, csak a haladó szellemű azt nem, hogy a másik még haladóbb szellemű legyen. Ahogy a nemesen maradi sem viselhet el még nemesebben maradit. Dühösen szólni akart, de Lelio eszmemenetének csattanójához, a neki legégetőbb kérdéshez jutott közben.

— Lásd, Lisabettának is az állítólag a parancsa, hogy hagyjam el nélküle örökre a várost! Pedig ő mennyire közel van hozzám s tudom, nincs is nő a ma élők között hozzám közelebb . . .

— Ej, lári-fári ez a beszéd! — vágott bele az orvos. — Véletlen csak az, ami a leánnyal összehozott, Lelio, s ha nincs ez a véletlen, most egy másik lányra mondd ugyanezt. Találsz te ezret, tízezret, aki méltóbban töltheti a helyét!

— Te nem tudod, mi élt miközöttünk. A mi életünk szerelem volt; abban pedig csak egy vezető, egy tárgyilagosság, egy hideg ész van: a lobogó, izzón szomjaztató szenvedély! Figyeld meg magadat, mennyire más vagy, ha csak messziről is meglátod a magyar lányt. Nem volt soha még a tied, sőt mindig, de mindig visszautasító . . . és mégis . . . Ó, bölcs barátom, Castelfelmo doktor, mi mindnyájan olyan csónak után úszunk teljes erőnkkel, amely nem vesz fel vagy más az utasa!

Castelfelmo mosolyogva emelte ki tégelyei közül rótlángú fejét.

— Csakhogy az enyém felvesz! Biztos jeleim vannak rá!

— Akkor is úgy jársz, mint ahogy én; más lesz ott majd az igazi utas! Ha annyira szeretne téged és nem

forгатna mást a fejében az a lány, régen, még Magyarországon többre jutottál volna, nemcsak a biztos jeleldre!

— Attól függ, ki hogy bizonyít. Én . . .

— Te sem vagy herceg, sem magyar úr!

— Te sem mindentudó! Én bizonyítani . . .

— Hagyd ezt a bizonyítást! Én szerettem, öleltem, csókoltam a magamét . . . És íme?! Amilyen az úrnő, olyan az udvarhölgye!

Castelmo felpattant.

— Te . . . te . . . Nem tűröm, hogy sértegedsz Zsófiát! Barátom és vendégem vagy, tehetsz akármit, de ezt az egyet . . . ebben az egyben . . .

Lelio felugrott, indult az ajtó felé.

— Az Úr öt égő szent sebeire, Lelio, hova indulsz? — rántotta riadtan vissza az orvos. — Holtra legyengültél, eszelős vagy, beteg vagy, ezt hazudom én mindennap . . . úgy tartlak, gyógyítlak nagynehezen! Éppen ma mondtam a herceg úrnak, hogy még mozdulni sem bírsz, nincsen annyi erőd, ami átvigyen az Este-határon, nemhogy útnak eredhess! . . . S te most szó nélkül, dacosan felkerekedsz! Ember, mindkettőnknek ütött a végünk, ha meglátnak!

— Lássanak!

— Ül le nyugodtan és ne bolondozz! Domenico teljesen jól van már, alig tudom ráfogni még, hogy beteg; de azért húzom az ügyet, hogy hathassak az érdekedben valahogy . . . No ül le, beszéljük meg a dolgot!

— Nincsen többé megbeszélhiválóm! Minek a szó oda, ahova tett kell?! Csak annyit mondok, ha második szúrás éri azt a nyavalyás urbinóit, az férfi kezétől ered!

— Jó, jó! De még ebben sem árthat baráti tanács. Ide hallgass! Úgy látom . . .

— Giovanni, ne bánts a szavaiddal! Árt énnekem most minden okosság, minden szó! Sőt minden tanács is! Én bosszú nélkül nem megyek el Ferrarából! Kényszeríteni fogom Lisabettát . . .

— Lelio, ne légy eszelős!

— Eh, félre az útból! Vagy velem vagy, orvos; vagy te is én ellenem játszol össze az udvariakkal! Most olyan cselekvések sora jó, amit te nem értesz. Köszönöm, hogy jó

voltál hozzám, de nem kellesz már egyideig! Amíg magamban voltam itt, annyi időn át kényszerű fogolyként a te házádban, minden könyvedet, minden mérgeidet kitanultam.

— Mit akarsz tenni, Lelio?

A festő megölte az orvost.

— Legyen veled a Megváltó! Én megyek!

*

A könyvboltosok, kegyeszerárosok hasztalanul rakták drága, remekbe készített imakönyveiket, drágaköves keresztekkel ékeskedő, miniatűrös ritkaságaikat előkelő vevőik elé. A csontlemeztömörségét, a török selyem omló lágyságát felülmúló lapokat nem forgatták kíváncsi vagy szórakozott áhítattal a hosszú, fehér és keskeny ujjak. Valami különöst, szinte érthetetlen kerestek, kutattak egyre most. Egy kezdetleges fűzésű, kopott vagy inkább már seszínű könyvecs két, melyből az ország első dívathölgyét, Lisabetta hercegnőt egy ideje ájtatoskodni látták. Az udvar hölgyei, a gazdag patriciusasszonyok és leányok már-már alig merték elővenni a máskor olyan gyönyörűségnek tartott könyveiket, amikor Lisabetta egy kis ütött-kopott könyvből olvasta imáit.

A könyvárusok élelmessége csakhamar a herceglány imakönyvének formájába öltöztette a raktáraikon levő imádságos könyvek lapjait, ámde a könyv tartalmát nem ismerhette a gazdáján kívül senki.

Lisabetta pedig ügyet sem vetett a körülötte tobzódó, szent dolgokból is divatot űző hivalkodásra. Templomban, kertben, palotában ez a könyvecske mindig vele volt. Két szép kis keze tiltó kerítésként vette körül, mikor belenézett és olvasott belőle.

— Imádkozik! Mennyit és milyen buzgón imádkozik! — susogták a városban a nők.

— Domenicoért! — mondták a kegyesek.

— Lelióért! — benfenteskedtek a gyanakvók.

Pedig bizony nem imádságok, hanem pogány, vakmerő dolgok voltak a könyvben. Versek, nagy latinok és olaszok nyomdokain készült históriák, vallomások; mind Lelio da Trinci kezeírása, szívverése.

Ezt forgatta, mióta nem láthatta a költőt, Lisabetta.

Zsófia beleszédült, mikor beletekintett. Mint a kandiskodó konyhai kíváncsi, aki megégette a kezét és leejti a forró lábast, úgy hullott ki az ő ujjá alól is a könyv. Szerencséje, hogy nem ébredt fel rá az alvó hercegnő.

Mintha a torkába öntött volna forró ólmot valaki, olyan ijedség szállotta meg a magyar leányt. Halálos nyílra keresett, elbújt madárként gunnyasztott egy darabig, de azután foglyává tette őt is a nőkön uralkodó legnagyobb hatalom, a kíváncsiság. Felkapta újra a könyvet.

Izzó, agyat kavarázó rémület szállta meg az olvasás nyomán. Reszketett. A versek és udvari történetek mögött ördöginek látta egyszerre most a mindenfelől őt akaró szemeket. Súgások éledtek fel benne, szavak, neki mondtak, melyekre csak most, az olvasottak után hült meg a vér. Mint a holdkóros, aki hirtelen ébred fent a ház tetején és rémülten látja, hol áll, úgy érezte ő is magát. Ösztönös emberek csak ösztön sugallta tettei meredtek feléje; udvari pletykák, elharapott, gúnyos nevetésben elfúlt mondatok, miket mindennap hallott, értelmet kaptak a könyv olvasásán. Derült reménység ege szakadt meg, alatta a zürzavaros pokol, így látta ezt Zsófia és így bénult el a lelke.

Világok határán állt ez a magyar lány, őseinek szép, nagy kora szegte benne az újnak magát. Otthon, Budán Pelbárt, a barát a legfőbb jónak, üdvösségüknek kockázatát tárta embertársai elé. Romló földi életükért abból az okból fedte meg őket, hogy holtuk után eljövő életükre helytelen módon készülnek elő. Zsófia földi erkölcsöt vélt veszendőbe menni itt Ferrarában, erkölcsöt, mely szerint otthon mindenki élt.

Kemény, de szépségesen komoly és magyarok lelke szerint való volt ez az erkölcs, nagy férfi magyarok, nyájas és hős nők sarjasztatója. Hitből fakadó, keresztény, de magyar. Társadalom, amelyben nem imádták, nem rajongták soha körül a nőt; nem ejtették meg soha szavakkal, dallal, muzsikával, verssel, virággal . . . De védték, becsülték és álltak mellette egy életen végig.

Nem, ilyen ferrarai mód szerint való nő nem akart és nem is tudott volna lenni Zsófia. Elűtő élete bántotta az udvar leányait és asszonyait; szépsége, keleti méltósága

azonban új izgalmat hozott ide. És itt az izgalmat mindig nagyra becsülték; Zsófiát állandóan az udvar legpompásabb ifjai, férfiai vették körül. Olasz értékelés szerint nem volt sokat tanult ez a leány, de élénk és bátor esze Budán is meg itt is felszedett már eleget. S ami az itt élő, ösztöneiket híven követő, egyébként azonban parancsra, koncra igazodó embereket legjobban magával ragadta, az a magyar lány nyílt, meg nem rendülő észjárása és őszinte szava volt.

Az a kultúra, melyben felnőtt és élt otthon s amelyet ide Ferrarába magával hozott, nem volt széles mezejű, de szántásra annál mélyebb, meggyökerezése pedig ki nem téphető semmivel soha. Maga az uralkodó herceg, Ercole is önkénytelenül megadott Zsófiának valami kiemelődő, rendkívüli becsülésfélét, mely ugyan részben az ideküldöknök, a hatalmas királyi rokonoknak szólt, más részében azonban valóban a leány személyi érdemeinek adózott vele Ferrara ura. Ez természetesen mégjobban növelte Zsófia ellenségeiben a gyűlöletet.

Csakhamar titkos gáncsgyűrű vette körül. Úrnő, udvarhölgy mind tagja volt ennek a buktató gyűrűnek. Enyhén kezdték, rágalmakat szórtak rá eleintén. Hasztalanul. Később változtatták a haditervet: beugratják a lányt szerelembe, ő se legyen más, mint itt valamennyi nő. Minden előtte való tettük ebben a jegyben történt, minden neki mondott szavuk csak ezért ejtődött ki az ajkukon. Maguk választottak ki neki lovagot, fiataalt, szépet, okosat . . . Olyat, aki most jött, nem volt egyiküké sem és készséges örömmel vállalkozott erre a szerepre. Kettős lett volna a cél, megszabadulni a vetélytárstól és megtörni azt a büszke, tudattalanul is annyira rajtuk taposó fölényt. Ám ez a tervük sem sikerült. Az udvar férfainak Zsófia-rajongása korlátot nem ismerőn nőtt és nyilvánult leplezetlenül immár, sőt kíméletlenül is olykor, választott hölgyük előtt. Amennyire fájó, terhes, majd bosszankodást keltő, visszataszító volt ez a Zanathy-leánynak, csak olyan módon vagy még hatványozottabban növelte ellene a gyűlöletet.

Eddig irigyelték tőle a Domenico esetét is. Bármennyire könnyen vették az erényt, értéküket és érdekességüket szívesen fokozták volna vele. Most, hogy ők elmulasz-

tották annakidején a tiltakozást és látták a férfiakon az ilyesmi hatását, egyszerre úgy magyarázta valaki, mint a magyar lány kacér, de szívtelen eszközét az uralomra. Ez is csak arravaló volt, hogy megmutassa, mennyire más, mennyire különb, mint a többi.

— Képesnek tartom arra is, hogy még azt az eddig elő nem került brávót szintén ő fogadta fel, előre kiszámított módon! — sziszegte egy udvarbeli leány, talán mindje között a legfiatalabb és legfondorkodóbb.

Mindenki úgy tett, mintha hinne e szavaknak. Hallgattak mind. Lehet, hogy hittek is benne némelyek, hiszen a gyűlölet könnyen hiszi a rosszat; nem ismer ilyenkor az ember kritikát, nem keres észszerű okokat. Sőt kutat a rossz hír után s ha maga pirul, szégyenkezik is koholt dolgokkal való előállással, kaján örömmel fogadja, ha más megteszi ezt.

Egyedül egy volt az udvar hölgyei között, aki nem vett részt ebben a fojtogató játékban, Lisabetta. Tudott a tervről, de ismerte Zsófiát és ismerte az udvar hölgyeit is. Elszántan védte tehát a leányt. Jómagá különben is teljes érdektelenséggel s így tárgyilagosan nézte az ügyet; Lelio sohasem törődött a lánnyal, Domenico pedig játszhatott miatta, ahogy neki tetszett. Lisabetta hercegi trónt és nem szerelmet akart. Azt a merev, ellenséges világot, amely udvarhölgye köré hálózódott, Lisabetta hercegnői, sőt divatkirálynői ereje sem téphette szét azonban. Egyénisége pedig nem volt alkalmas arra, hogy mindent megadjon pótlásul a Zanathy-lánynak maga, egyedül. Zsarnok is, szeszélyes is volt ahhoz, hogy melegsívvü barátnő, mindenben vele egy leánytársa legyen. Ha Zsófia közlékeny lelke olykor melegséget vélt parázslani maga iránt és beszélni kezdett, sokszor megtudta, hogy úrnő és udvarhölgy viszonya csupán és nem barátnőké a kettejük kapcsolata; tervei és vágyai nem Lisabetta féktelen gúnyja elé valók bimbósodásra, felseledzésre. Ha pedig okult ebből, vagy nem volt kedve a szóhoz és hallgatott, esetleg kevesebbet mondott, mint amennyit Lisabetta éppen akart, a hercegnő minden egyébként való kedvessége mellett is nyelhetett mindig egy pár sértést.

Igy folyt az élet, mióta tisztábban látott a magyar

vendégleány itt. Jó idejébe került, míg megismerte ezt a sok, kegy felé evező hazudozót, síma, halk, szépszavú lovagot, hozzájuk simuló asszonyt, hajadont. Minden efféle megismeréssel fogyott az öröme. Egyszer azután csak eltűnt egészen a hazulról hozott sok friss öröm a lelkéből.

Megértette, meg is bocsátotta ezeknek ezt a világot; tudta, hogy ez az élet rendje most erre felé. Sőt szerette ezt az országot és embereit, amikor frissen, üdén kiragyogott belőlük valami nagyon szép. Érezte sok dolguk gyönyörű lendületét. Ámde sok volt bennük a neki nem jó s ezért egyre mohóbban hazavágyott. Haza, ahol — most látja csak — annyi hit, becsület, szeretet és oly sok más érték maradt. Jó, igaz és méltóságos a magyar élet, csak ékesség, dísz kell neki még, mint a ruhának a ciráda, paszomány . . . Haza kell plántálni ebből a szépségből, ami itt méltatlanoknak ad örömet. Könyvek, képek, muzsika, dalok a várakba, asszonyházakba; vitatkozások, udvarlások az erő, a kardforgatás mellé! Ezt kell eltanulni ezektől . . .

— Ezért is olyan nagy, mindenkinél többet tudó magyar Mátyás király! Többet lát egymaga odahaza, mint a külföldet járó magyar valamennyi. Azt szedi össze, azt hasznosítja meg otthon, ami szép, ami jó itt idegenben. S megtartja mellette a régi erényt! — gondolta Zsófia boldogsággal. — Hatalmas okkal több, hogy mégjobban szeressem . . .

Újra meg újra egyre növekvőbb csodálattal töltötte el nagyura ereje.

— Még ebben is mennyire tisztán látó, mennyire nagy! Pedig sohasem is élt köztük, nem tanulta ki őket. Nincs is hozzá hasonló, még fejedelmek közt sincs egyetlen egy sem! Ez az Ercole minden deréksége mellett is hitvány inasa, ha lehet . . .

Mint szerelmes nő, akinek szeretett férfია testet öltött fogalma a jónak, szépnek, igaznak, Zsófia lassankint mindenkit, aki itt élt Ferrarában, Mátyás emberfőlötti mértékéhez szabott. S így természetes, hogy büszke elégtétellel lenézte őket. Nem is titkolta ezt az összehasonlítás adta örömét senki előtt, amióta kinyílt a szeme. Kevély daccal vágta oda mindenkinek az igazát.

Az udvarbeliek nem mertek nyíltan ellene szólni.

Mátyást gyalázní? Rossz szót ejteni róla itt Ferrarában? Nem volt tanácsos s ezt tudta minden ferrarai. Erejük és ami több, aranyuk van a magyaroknak! De meg nyílt szembeszegülés nem volt itt sohasem udvari szokás. Annál erősebben folyt ellene a rejtekmunka.

Castelmo, akit boldoggá tett és váltig az udvarba vonzott az az egy hirtelen adott jutalomcsók, örült ennek a leány ellen való udvari hangulatnak. Mosolygós vidámsággal hallgatta szép betegeit, mikor kezelés közben sárig gyalázták azt a lányt, akit olyan bolondul, minden nagy elve, klasszikusokból vett példái ellenére is olyan igen megszeretett. Némelyik rútszájú csúfolkodót agyoncsókolt a volna örömeiben.

— Így . . . így . . . — dörzsölgette kezeit, — mentül többen rúgják, harapják, annál inkább az enyém! Annál hamarabb felrúgja maga is sok csacsi tervét.

A hölgyek pedig szíves örömmel szapulták mégjobban a leányt. Látták, hogy tetszenek az orvosnak a Zsófiáról való történeteik. Mindenki költött egypárat ahhoz, amit hallott; jobb helyre úgysem lehetett az ilyen pletykákat elhelyezni. Castelmo mindenüvé, még a herceghez is minden nap hivatalos.

A vörös orvos meg csak simogatta szakállát. Ő tudta legjobban, mi e szóbeszédből az igaz. És amíg buzgón beszélt a jóakaró, behúnyta szemét, felidézte annak az este előtti beszélgetésnek ízét, illatát, szívetjáró erejét. Édesen, boldogan nevetett.

A hölgy is vele.

— Bolond! — mérte végig megütődve az orvos. — Még Zsófiámon mersz te kacagni?! Te . . . te . . .

Szerencsére fegyelmezte magát, hangba nem váltódott át ez a megütődése, csak gondolatban maradt.

Most sokszor látta a magyar lányt, és Zsófia mindig örült, ha Castelmo elébe került.

— Ez legalább őszinte, azt beszélem meg vele, amit én akarok . . . S szólhatok vele otthonról . . . És róla, ő róla is . . .

Melegnek, erősnek indult meg köztük a barátság. Magyarul beszéltek, és Castelmo nem hallgatta el a leány

előtt az általa hallottakat. Ravaszkodva, azzal a színnel mondotta el, melyet meghódító s ábrándokat szüntető céljaihoz legjobbnak vélt. Zsófia meghallgatta a pletykákat, különös, várható érdeklődést azonban nem mutatott. Ingerült-ségének is ritkán látszott a nyoma.

Sajátságosak voltak ezek a beszélgetések, makacsul kétoldalúak. Zsófia mindig Magyarországról, a budai udvarról szólt; az orvos meg az udvari élet haszontalan, lelket mérgező voltáról hozott fel ezer meg ezer példát és a tudós, csendes, udvari ésszel fel sem mérhető értékű boldogságairól mondott gyönyörűeket. Zsófia nyájas, de egyben kényszerű türelemmel hallgatta Castelmót, az orvosnak pedig, mint minden szerelmesnek, mindegy volt az a tárgy, melyről rajongottja beszélt. Hallhatta hangját, amely csak neki szólt, neki egyedül.

Csakhamar azonban még az otthoni kör is szűkült, amelyről oly áradón szólt eddig a leány. Szűkült, egyre estek ki az emberei. Nemsokára egyről beszélt csupán az orvosnak Zsófia. Castello akkor eszmélt erre először, amidőn Lisabetta kérdezte meg egyszer a lányt.

— Mit beszéltek ti folyton magyarul? Tán összeesküvést szöttek az udvar ellen?

— Ó, dehogy úrnőm! Nem ferraraiakról szólunk.

— Nem? Hát kikről? Lelioról talán?

— Mátyásról, hercegnőm, Mátyás királyról.

— Mátyásról?! Mit tudtok annyit beszélni róla?

— Ó, ő róla nem lehet szólni eleget, úrnőm! — felelte sebesen Zsófia és ragyogás látszott szép barna arcán. — Ha ismernéd, te is csak róla beszélnél . . .

— Nono! Nő csak akkor szól sokat férfiról, ha szereti . . . Vagy ha nagyon gyűlöli! De ha nagyon gyűlöli, akkor is szereti . . . Azért gyűlöli, mert a férfi nem szereti viszont, — kacagott Lisabetta és évődve kérdezte meg a leányt — de te, úgy tudom, nem gyűlölöd a Corvinust? Ugye, kedvesem? . . . Igaz, mi van a barátoddal, Castello? Pár napja hallgatsz róla, mint a Póban az angolnák!

Castello tiszta piros lett erre. Erőlködött, de ép szó nem hagyta el ajkát. Gondolatai nem engedték beszélni. Mátyás? Hát ez az a „csak ő . . . ő ne volna?!“ Most

értem meg ezt a leányt: „Az lesz nagy, aki kiválik, ha mégoly porban csúszó is, ragyog! . . . Mások lesznek az álmaink, mások . . .” De hiszen ez rettenetes! Mátyást, aki mellett ott van Beatrix! Hiszen ez a nő agyafúrtabb, méregkeverőbb, mint minden itáliai ország legfélelmetesebb olasza!

Lisabetta ezalatt nem tudta mire vélni a hallgatást. Ingerülten szólt rá az orvosra.

— Azt eddig is tudtam, hogy síma vagy, mindig kicsúszó, mint az angolna! De hogy néma is vagy, mint ez az állat . . .

— Bocsáss meg, fenséges Lisabetta! Olyan hirtelen jött ez a kérdésed . . .

Lisabetta türelmetlenül, szinte haraggal kapott fel a levegőbe.

— Jöjjön hirtelen a felelet is, vén dadogó! Hová tűnt el a festő?

— Nem tudom, hol van, fenséges kis úrnőm! De estére, éjfél előtt el fog ma jönni hozzám . . .

— Úgy? — mormogta a hercegnő elgondolkozva. — Nos jó, Zsófia majd üzenetet visz neki.

— Én?! Én, úrnőm? — riadt meg a Zanathy-lány. — Mikor tele vannak rablókkal az utcák?!

— Este fogsz menni! Kíséretet nem adhatok melléd! Éjjelre meg . . . éjjelre ott maradhatsz! Ugye, Castemo? — s kurtán, gúnyosan felnevetett Lisabetta.

Zsófia megingott, szeme tele lett könnyel.

— Úrnőm, hogy mondhatsz nekem ilyet?!

Lisabetta lehajolt. Szemtelenül, vad kajánsággal nézett kettejükre. Úgy sügtá feléjük.

— Tudom, ki szúrta meg Domenicot . . . tudom, ki csókolta meg Castelmot Domenico szobája előtt . . . Graziolo látott benneteket!

— A törpe?

— Az. Mit hazudoztok hát úrnőtök előtt?!

— Átkozott törpéje! — szaladt ki a harag az orvos száján.

— Ne féljetek, nem tudja senki! Graziolo szívvel-

lélekkel az enyém! — kacagott Lisabetta s vidáman, hátra sem nézve többé, otthagya őket.

Alkonyodott. Furcsa, kavargó szél támadt a csatornák felől. Végigsüvöltött az utcákon és behozta magával a csatornaszagot. Zsófia bosszankodva fogta be az orrát. A ferrariaiak nagyot nevettek erre.

— Még nem szokta meg a kisasszony!

Ők észre sem igen vették. Nem hiába laktak itt, az ágas-bogas folyam mocsarai között, ehhez a földhöz idomult már régen a természetük is. Békának hívtak szerte Itáliában minden ferrarait.

Zsófia hazamenekült a rettenetes szag elől. Megkínózta az undor, nem járhatott a város utcáin tovább. Mert oda, az utcákra futott ki, midőn úrnője oly rettenetesen mondott neki. Reszketett most otthon, ledült a fekvőhelyére.

— Mocsár! Mocsár! . . . Kívül is . . . belül is . . . mindenütt ez a mocsár . . . — emlékezett vissza arra az élő jelenetre.

Sírt, átkozta magát. Magyarázatra gondolt, megmondja bátran az igazat s ezzel eloszlat minden gyanút, minden félreértést. Belerázkódott. Nem, nem magyarázkodik itt! Hasztalan tiszta a lelke, a teste, nincs, aki hitelt adjon neki! Még az orvos sem . . . Nem, az sem! Micsoda gúnynyal mondta Mátyás nevét . . .

Már alig tudott gondolkozni a meggyőtrődött leány, csak ült és zokogott.

Ekkor lépett be Lisabetta. Dalolva jött, megütődve torpant meg a magyar udvarhölgy előtt.

— Mi az már megint, te bolond?! Sírsz minden csa-csiságért? . . . Kelj fel! . . . Na, nem hallod a parancsom?! . . . Készülnöd kell, drága barátnőm! No, kelj fel és ide figyelj! Még este, azonnal visszajöhetsz! Kísérőt is adatok hát, aki megvár az orvos háza előtt! Orvossághozás ürügyével mégy oda, kedvesem, megcsinállok én mindent jól! Most már azután vidámodj meg, nézz rám kacagón!

Zsófia felült. Elapadtak a könnyei, meredten bámulta a hercegnőt, aki suttogón adta meg utasításait.

— Lelio rögtön elhagyja a várost! Ottavio mesterhez

menjen Velencébe, ott bármikor otthont talál . . . Várjon Velencében, vagy menjen türelemmel bárhova a világba s híreit küldje rendszeresen Ottaviohoz! Egyszer, ha elmúlt az esküvőm, tőlem is kap Ottavio útján jelet . . . Még nem tudom az időt, két hónap, lehet, hogy csak két esztendő múlva . . . nem tudhatom még én sem, mikor! . . . Akkor, ha biztosan, kockázat nélkül tehetem . . . S akkor Domenico tűnt el örökre . . . Ezeket mondd el neki, kedvesem!

— Ezeket? — ugrott fel a Zanathy-lány s felvetette fejét. — Nem mondom, Lisabetta! Az én hazámban megvetik ezt! És én még itt, köztetek is végtelenül aljasnak tartom.

— A te hazádban?! — rikácsolta Lisabetta — ott, az állatok között?! Te barbár! Te, te hún ivadék!

Megrázta magát a barna lány. Fellobogott, lágba borult a vére; messze mezők kóbor, szabad ősei kitépték az álmodozásból.

— Vigyázz! Az én népem híres arról, hogy büntetlenül nem bánthatja senki soha! Vigyázz, te se asszony, se lány! Azt hittem otthon, arról álmodoztam, hogy ti idegek szebbek, különbek, jobbak vagytok, mint mi, magyarok! Nem igaz! Százszor, ezerszer nem igaz! Nálunk a jobbagy sem olyan aljas, mint itt sok udvari ember . . . Itt hagylak, megvetlek benneteket!

A hercegnő elképedve nézett a kirohanó lány után. Még nem történt vele ilyesmi, udvarhölgy nem mert soha ellentmondani neki.

Féktelen dühvel sziszegte pár pillanat múlva.

— A barbár! . . . Hitvány hún ivadék!

— — — — —
A barbár pedig úgy, ahogy volt, ment a város keleti kapuja felé. Büszkén, feltartott fővel a sok nem barbár között. Most már tudta, mit érnek azok a húnok, kiket otthon hagyott.

XII.

Vakítón vetette a nap arany-nyalábjait a hercegnő ablakán befelé. Lisabetta nem bírta tovább, felült az ágyban, sóhajtott, nyujtózott nagyokat, majd hirtelen elszánással kiugrott. Az ablakhoz szaladt, kinézett. Innen is, onnan is felhőtorlaszok fenyegették a nap uralmát. Megelégedve ment visszafelé meleg helyére bebújni. Néhány pillanat múlva ismét elaludt.

Egyszercsak felriadt, mintha neszt hallott volna valahonnan. Fülelt, felkiáltott.

— Mi? Mi az? Ki neszez itt? . . . Jézusom! . . . Irgalmas Jézusom, te vagy itt, Lelio?! . . . Vagy . . . vagy álom volna ez még?

Lelio mohón kapta el az ajkát.

— Én vagyok, én, úrnőm!

— A mannaiával játszol, boldogtalan! . . . Nem is játszol, itt van a kése a nyakad körül! . . . Hogyan jöhettél be ide?!

— Drága, drága Lisám!

— Távozz azonnal! Örült vagy! Véged van itt két szempillantás alatt . . . Menj, menj, Lelióm!

— Menjek?! Amikor . . .

— Ne szólj! Menekülj!

— Könyörgöm, hallgass meg! Anúgy sem mehetnék el. Az ég csodája, hogy bejöhettem!

— A biztos halálba . . . Menj, menj, drága poéta! . . . Vagy mit beszélek?! Igazad van, nem mehetsz már, nem teheted . . . De hát miért? A Megváltó minden kegyére mondd hát, miért jössz te ide? Védelmemben vakmerőn bizakodva . . . Gondold meg, Ercole . . .

— Ugyan, Ercole! Magam vagyok szerelmemben a herceg! Támadó, féktelen úr! Akarlak, Lisa! Enyém vagy! Jössz velem, vagy nem megyek innen többé!

— Lelio, elvesztetted az eszedet! Értsd meg, nem mehetek veled . . . A magyar lányt küldtem az este hozzád azzal, hogy tűrj, Ottaviohoz menekülj! Időt, időt, drága férfim! Időt! Mentsd a te drága életedet! Azután! Majd azután! Most még kell ez a Domenico!

— Nekem csak te kellesz! Te egyedül!

Lisabettát haragítani kezdte ez a makacsság, de nagy ügyről folyt most kettejük közt a beszéd, a legnagyobbbról, amiért ez a csupa vágy Este-lány megremegett és így hámba fogta az indulatát. Szelíden, szeretőn kezdett újra beszélni.

— Nem szeretsz, poéta! Nem csinál bajt annak az ember, akinek a sóhaja, öröme szól . . . Gondolsz-e te az én javamra?

— Ezt mondom én is éjjel-nappal terólad! Mikor mandragolát szereztél, hogy magadba szeretted, gondoltál-e az enyémmre? A művészeteimnek éltem én addig szabadon; éltem át szerelmet sokat, kicsit is, nagyot is, de nem tűntem el bennük soha én magam! Érted, Lisa, egyben sem enyészett el eddig az énem! A te jöttöd véget vetett magamnak. A régi Lelio da Trinci helyébe, aki téged nem ismert, másvalaki sarjadt, új ember sugárzott; új, akinek a vére átvándorolt teveled . . . Ne hivatkozzál észre, értelemmel! Szerelem vagyok én így, mindenestül, ahogy állok előtted! Szerelemmé tetted az értelmemet is . . . A szerelem pedig egy a vággyal; vágylak, akarlak mindig magam mellett, soha-soha nem távolodva tőled! . . . Ūrnőm! Jöttél, talán léhán, kalandot akarva . . . talán gyönyörödve . . . mit tudom én?! De jöttél! S én benned, veled élek léhaságoddal, kegyetlenkedéseiddel, gögőddel, bosszújaiddal, minden-nel, ami vagy s amit láttatni akarnak még benned mások . . . Jöjj, jönnöd kell, kicsi hercegnőm! Új, nagy világba vezetlek! Jöjj, hagyd itt herceget, palotát . . . mindent adok én! . . . Jöjj . . . jönnöd kell, mert én megyek és nem hagyhatlak el! Ó jöjj! . . . Jöjj, kegyetlen kegyes!

Igy könyörgött Lelio és megragadta Lisabetta kezét, derekát. A leány azonban kirántotta magát. Büszkén, hidegen, okosítón mondta a festőnek.

— Feleded, hogy hercegnő, Este-lány vagyok én! Este, kinek a fény, a trón csak az éltetője, mint másnak a levegő! . . . Igen, tudok és akarok is a múzsád lenni . . . de uralkodóként, vig, lelkes és emberi istennőként, aki Olimposzáról tetszése szerint száll le választott isteni halandójához, sőt magához az Olimposzra is viheti! . . . De

onnan nem száll le örökre senkiért és sohasem! — Enyhülten tette utána — ennyit és nem többet akaratsz!

— Te akartad, te alakítottad a sorsom! — kiáltott mindenre elszántan a festő. — Itattál velem a mámorod poharából s én, örök rászomjazó, nem vágom oda a poharat! Akkor én kellettem párul teneked, most te kellesz égőbben, soha, soha nem olthatón . . . Nincs hang, szó, gondolat, ami meggyőz! Hivatott vagyok én, mennem kell, tengerek árjánál sokasodóbb a munkám! Nélküled azonban semmi, csak hitvány pára vagyok . . .

— Csitt! Ne kiáltozz úgy! Mindíg jár erre valaki!

— Győzőn hát meg az érted reszketésem ereje! Viszlek, gyere! . . . Gyere velem! Jöjj! Nincs erő, ami gától! Nincs szebb, nagyobb, mint a teremő hatalom!

Lisabetta az ajtóhoz lépett.

— Emberi módon, szerető asszony szavával szóltam én hozzád! Ügylátszik, kárbaveszetten. Rendületlenül akarsz, de én is így akarok! Szavad hallgatására sem szükségem, sem türelmem nincsen ezért tovább . . . Megmondtam, amit mondhattam.

Lelio felhőrdült. Az ajtóba ugrott Lisabetta elé.

— Nem! Nem fogsz így kimenni!

A leány undorodón, megtámadott idegenként torpant vissza előle. Úgy érezte, kiszereette ez a perc. Majd ingerülten félre akarta lökni a festőt az útból.

— Vigyázz! Lefogatlak!

— Engem?! — nevetett Lelio. — Te? Lisa? Engem?

— Engedj! Mennem kell innen! Állj félre az utamból, ha rosszat nem akarsz!

Leliót megrészeőítette az oly nagyon hitt igazsága és az ellenkezés vad gyönyőre.

— Együtt! Csak együtt! — kapta át, ölelte a leányt.

Az pedig meórántott egy kicsi zsinórt. Kicsit, észre-vétlent, mégis jeladó. Négy szbirr futott be rá.

Lisabetta szó nélkül mutatott Lelióra. A szbirrek neki mentek. A festő keserően, halált keresve védekezett. Nem sikerült. Erő, elszántság nem gyűrhette le a négy betanult, kitéő lefogót.

A festő régi börtöne sötétjébe került. Zokogva, semmit

nem tehetõn öklözte ismét a tömlõc földjét. De szitkai végén ellágyult a szava.

— És mégis, ezekután is csak szeretni tudom!

•

Mint a tûz lángja a csupa száraz füves mezõn, úgy terjedt el a városban a kettõs hír: Zsófia szökése s a festõ lefogatása. Egyik ember a Pó hídján látta este a leányt; a másik hajnaltájt dült ábrázattal látta menni a festõt a Schifanoja-palota sarkán; mindenki tudott valamit. S azt az igen piciny, nagyon csõpp valamit a legpompásabb hólabda-rendszer adta tovább, buzgón fejelve-talpalva a hozzá kitálálttal. Mikorra felkészült reggeli dolgaira s az utcára kijutott Castelfmo, Zanathy Zsófia ügyében éppen tíz, Lelióében pedig nem kevesebb, mint két tucat volt már az egymástól mind elütõ, egyedül hiteles igazság. Amíg eljutott az orvos a palotáig, sorra megismerte valamennyit. Sokan tõle vártak adatokat s hogy nem tudott nekik mit adni, bosszúsan ott-hagyták. A következõ sarkon azonban beavatott arccal, a jólértesültség hangos lendületével kezdték a mondókát.

— Most mondta nekem négy szemközti barátom, Castelfmo, az orvos . . . Elmondom, barátaim, de ne adjátok tovább!

Az orvost fojtogató, sejtelmes aggodalmak üzték ezalatt egyik embertõl a másikig a palotában. Itt is csak az a zûr-zavar mutatkozott az értesülésben, mint az utcákon odakint. Az bizonyos volt, abban mindnyája egyet mondott, hogy elment a magyar leány és börtönbe jutott a festõ. Ez tehát minden hír magja. Castelfmo megalkotta magának a többi. Otthagytá a lázasan tárgyaló, izgatott udvariakat. Félrevonultan várt Ercole terme elõtt. Gondolkozott.

Grazioló, a törpe zavarta meg ebben. Észrevétlenül suhant oda az orvos elé, aki csak a törpe csúf, gyerekes hangjára neszelt fel.

— Bús vagy, ugye doktorom?! Nem baj, jusson ki nektek is, épekenek is ebbõl! Hörkenjete fel búsan, vadul néha ti is!

Castelfmo zavartan nézte a törpét.

— Nem értelek, Grazioló!

— Nem baj, Giovanni mester! Gyönyörködöm én most és ehhez nem kell az, hogy te is értsd!

— Okosságodról vagy híres, törpe! És most megzavarodott a szavad...

— Nem, Giovanni mester, csak örülök — mondta a törpe és vénség-, gyerekség-ülte kis arcán furcsa, riasztó mosoly ragyogott, a diadal mosolya. Ezzel az arccal folytatta szavát. — Most én is férfi vagyok! Férfi, hasztalan mosolyogtok meg! Friss, üde, ifjú nőkre, ha néztem, láttam a megvetést arcotokon. Mit akar ez a vakarcs?!... Azt hiszitek, nem vagyok én is férfi, ha törpének nyomorított le a végzet? Igen, most egy a sorsunk, Castelfmo doktor, nagyhrú Lelio! Ami nekem járt eddig, az mostan a ti részetek is! Orvos, figyelj rám: nincs férfdiadal soha a nőn! Castelfmo, királyok, hercegek gyógyítója, otthagj a barbár nő... ó, nem ám, amikor te akarsz szabadulni! Dehogj! Rúg rajtad az a büszke, fiatal állat... s te itt állsz rúgótan, szomorún!

— Bolond vagy, megveszett törpe! Ercole előtt szólj így! Urad előtt, hiszen azért tart, fizet úgy! Ne vesztegesd itt a tudományod!

A törpe rendületlenül folytatta tovább, mintha nem is hallotta volna a sértő, lenéző megjegyzéseket.

— Rajtam is rúgott! Itt a kezem, most egytestvérek lehetünk! Most, Castelfmo, most már... ó, hányszor megöltelek volna én, ha van a kezemben valami... Amikor csókoltad, amikor vele jártál, idegen nyelven nevetetőt mondtál neki, magad is mosolyogva... Hát most vége, Giovanni mester, nem irigyellek többé! Egy már a sorsunk, férfi vagyok!

— Eredj a pokolba, bolond!

— És barátod, a nagy maestro! Börtönben ül most. Ott lent, látod azokat az aprószem-ablakokat? Ott lent, azok alatt! Kígyók másszák a testét, patkányok rikoltozása neki a dal, muzsika! Hahaha, kígyók, patkányok az Apollón! A legszebb kellett neki, a leggyönyörűbb! Bennem elállt a vér, szédült, forgott velem a világ, megsiketültem, ha láttam!... Ő megölte drága derekát, csókolta elérhetetlen ajakát... Miért? Többre nőtt egypár hüvelykkel, azért!

Övé a diadal . . . De csak volt az övé, most az enyém! Az enyém, igen, orvos! Én láthatom Lisabettát s ő a sötétben ül örökké . . .

— Hány nő kellene még, átkozott törpe?

— Mind! Mind, aki friss, fiatal . . . Éppen úgy, mint nektek, átkozott épek. Én is férfi vagyok! Mohóbb, falánkabb férfi vagyok, mert nekem senki sem jut!

Castelmo elunta ezt a diadalmas panaszt, türelmetlen és egyben fenyegető mozdulatot tett. A törpe ijedten ugrott vissza előre. Szólni akart, de nem tehette már, mert Domenico jött be a terembe. Nyomában az öreg tiszt, Giovio Gaetano. A törpe is és az orvos is meghajolt az ifjú herceg előtt. Domenico szótlanul intett üdvözlést Castelmanak és eltűnt Ercole termének ajtófüggönye mögött.

Ebben a percben Grazioló is kiugrott az ajtón. Előbb azonban befejezte még bosszúját.

— Dzóófiá, édisz! Dzóófiá dráká! — kiáltott szívre tett kézzel, kaján röhejjel selypítón, furcsa kiejtéssel magyarul. Ahogy el tudta lesni.

— Mintát állíthatnál a kajánság dicsőítéséhez, te rút gnóm! — borzongott meg az orvos. — Örök iszonyat születne a szobrász keze nyomán.

— Mit mormogsz, Giovanni mester? — fülelt oda Gaetano. — Ugye ezek az események . . .

— Szívből utálok ezt a kaján törpét, azt mormogom! — felelte haraggal az orvos. — Örök iszonyat nekem! Igazuk volt a görögöknek, rút testben rút lélek lakozik!

— S törpében törpe, nemde, Castelmo? E szerint hosszú, nagy darab embernek nagy lenne a lelke, ugye, orvos?

Castelmo kifordult az ablak felé. Bosszúsan legyintett hátra. Gaetano ingerkedő kedve még nagyobb lett ettől a mozdulattól.

— Különben pedig mit gondolsz, miért szökött el a magyar leány? Tudom, jobban érdekel ez, mint Lelio, a lecsukott barátod.

— Barátom és a leány egyformán érdekel engem, nem Gaetano! S ha azt akarod, hogy gondoljak róluk valamit, tárd elő, kérlek, mindig megbízható adataidat!

— Az én híreimben bízhatik is akárki . . . Tudod,

hogy nem tér az a leány vissza?! Ercole lovasokat küldött érte és azok fel is lették valahol, messze túl a folyón. Ellenük szegült. Ő magyar nemesnek a leánya, joga van odamenni, ahová akar! Ebben neki még Corvinus sem parancsol... Ezt mondja náluk a törvény... Gondold meg, jó doktorom, mennyire kellemetlen ez az ügy!

— Bizony, rossz vért fog szülni a magyaroknak! Egyetlen magyar úr lánya jött eddig ide. S ez az egy így fog hazamenni, mint valami útszéli koldus, akit kilöktek... Én éltem ott közöttük, náluk nagy dolog ez!

Gaetano bólintott, de aztán dacosan rántotta fel a vállát.

— Ő maga az oka. Így se szó, se beszéd, nem lehet hercegi udvarban élni és viselkedni. Fenséges urunk különösen kegyes, ha elnézi neki ezt. Az azonban bizonyos, hogy panaszt tesz ellene nagy és hatalmas sógorasszonyánál. Mi lenne vajjon, ha közülünk adódó valaki tenne ilyesmit?

— Hm, hm — bólogatott Castelfmo. — Hát mit is csinált tulajdonképen az a leány?

— Úgy hallom, nem teljesítette úrnője parancsát. Megszidta, sőt gyalázta érte, becsmérelte a hercegnőt és az egész olasz fajt. Figyelmeztetésre újra s dacosan, vadul és sértegetően ellene szegült.

— Vadul és sértegetően ellene szegült?! — ismételte révedezően az orvos Gaetano után, de csak magában gondolkozva. — Mit kívánt tőle Lisabetta? Megmondta tegnap, hogy odaküldi... Csak Lelioról lehetett tehát szó! De mit mondhatott neki vajjon, amire ilyen indulat fogta el Zsófiát? Bizonyos, hogy rólam is esett szó. Velem bosszantotta fel újra. Ezt volna jó megtudni valahogy! — gondolta végig hamar és fennhangon kérdezte Gaetanótól. — És Lelioval mi van?

— Lelio börtönében ül, ahogy tudod. De nem lesz benne sokáig. Egyszerű és világos a dolga: vissza mert térni Ercole világos tilalma ellenére. Három nap múlva tehát a mannaia végez vele.

Castelfmo élesen, rémülten felkiáltott. A tiszt megütődött csodálkozással mondta tovább.

— Ez csak természetes! A számár! Élhetett volna a

hercegi kegygel, ő e helyett visszaélt itt minden kegyes úr elnéző türelmével. A hercegnőhöz mert behatolni a bolond! Elég volt. Domenico végre nyugalmat akar, követeli a költő halálát. És . . . jól jegyezd meg ezt, híres orvos, Lisabetta is észretért végre! Ő szintén rendet akar. Bizonynyal tudott dolog előtted már, hogy ő adta kézre a költőt.

Castelmo megtántorodott.

— De . . . de én úgy érzem, lehetetlen megölni egy ilyen embert!

— Magam is szánom, Giovanni doktor! Ha fenséges szonettjeire gondolok, istenien pompás dalaira, melyeket víg lelkével együtt énekel minden itáliai, mélyen elszomorodom. Dehát ilyen a költő, nyughatatlan és lehetetlent akaró . . . Különben, mit tehetek? Az uram érdeke az én érdekem is, én csak az ő igazának visszhangja lehetek . . . — mondta Giovio és mivel kilépett Ercolétól a hercege, szaladt ura után.

Az orvos nekihanyatlott a falnak. Úgy érezte, menten rászakad ez az óriási palota. Kibotorkált a levegőre. Egyik bokortól a másikig vonszolta magát. Ott állt meg, ahol megszúrta azon az estén Domenicót.

— Ez az én rettenetes bűnöm helye. Rettenetes és nem olasz emberhez illő . . . Így cselekedni terv és erő nélkül . . .

Tovább imbolygott, a kert belseje felé ment. Végig-gondolt mindent, ami azóta történt. Tisztára ez az est okozta a bajokat, állapította meg elkeseredetten. Minden, minden veszedelmet, Zsófia eltűnését, Lelio két lecsukatását. Égető önvád fogta el gondolatai nyomán. Nem bűnét szá-nó, töredelmet teremtő volt ez az önvád, ilyen nem adódott ez alatt a kéklő égsátor alatt. Az orvos is az az ösztönös ember volt, aki itt mind körülötte. Nyugodtan, vidá-man törni mindig az ösztönkereste célok felé; csak egy esetben juttatni szóhoz azt a bizonyos belső ellenőrzőt, akkor, ha a tett nem sikerül, ez volt itt az élet rendje. És Castelmo mindabból, ami a tett folyamányaként történt, úgy látta, hogy a tett nem sikerült.

— Az az én bajom, hogy humanista, bölcselkedő vagyok én. Ha jól szürok akkor, nincsen semmi baj, drága

képeivel, vonzalmaimhoz illő verseivel gyönyörködtet most is barátom! És Zsófia is itt volna az udvarban.

Azt a Mátyásért való rajongást nem vette már komolyan Castelfmo. Megdőbbent ugyan rá eleintén, mert olaszos mértékkel nézte a leányt. Ezért az első pillanatokban hidegnek, kérlelhetetlen számítóknak, gyilkolni késznek tűnt fel előtte. Zsófia ijedt, lángoló tiltakozása, rebbenő elfutása azonban csakhamar előlte ezt a balvéleményt.

— Rajongó, kislányos szerelem! Ábrándos csacsiság! Elfáradt a bolyongásban, lefeküdt a fűre.

— Nézzük csak, mit tehetek? Gondolkozzunk rajta észszerűen, okosan! Szeretem a leányt. Ezzel a kiskölykös, ostoba álmával talán még jobban szeretem! Milyen drága butus! Mátyás, a hatalmas úr . . . csacsi, csacsi kislány! Szépséges Beatrix, szerencséd, hogy nem nápolyi vagy ferrarai ez a te Zsófiád!

Megnyugodott egy kicsikét. Nézte a felhőtlen eget. Gondolattalan volt néhány percig, majd újra biztatni kezdte magát.

— Okoskodjunk helyesen! Utána nem mehetek Magyarországra. Haragfélével erőszakolódott ki az eljövetelem akkor! Most nem hív engem oda senki. Hova, kihez menjek? Kihez utána? Vagy elszökjem innen? Bujdossak én is vele Buda felé? Elfogad-e útitársnak? . . . Igen, mennem kell nekem is! Az együttszenvedés a szerelem kohótüze, az a ragaszkodás próbaköve! Ott van a helyem nekem is mellette!

Felugrott, átszaladt a város néptől sűrű síkatorain. Át a Pó hídján, arra a messzi Velence felé. Futott, észre sem vette, mekkora utat. Zihálva állt meg egy fa alatt. Törölgette csorgó verejtékét.

— Hová is megyek? Mit is akarok?

S most kéretlenül, villanó hirtelenséggel tűnt fel előtte az aprószem-ablak, két arasznyira csak a víztől . . .

— Lelio! Barátom! Nem hagyhatlak el a mannaia előtt! Elnézett arra messze, északkeletre. Csókot intett a levegőbe, rábízta a szelekre.

Azután megfordult.

Indult lassan, baktatva vissza a város felé.

Eleonóra a könyvei mellett ült. Különös vágyfajta fogta el, a jóllakottak válogató torkossága. Végigjárt a könyvsorokon a szeme. Karcsú, gyűrűzött ujjá hol itt, hol amott billentett ki egy-egy könyvet közülük. Amíg így, félig ki-dúlve a többi közül, sarkán állott a könyv, a hercegasszony gondolkozott a benne valón.

— Érdeemes-e, nem-e? — ezen a módon játszogatótt egy darabig.

De ma mintha egyetlen könyv sem lett volna kedvére való! Pedig betűt szomjazón, mohón olvasni akart.

Sok nem sikerült próba után újabbat gondolt. Behúnnya szemét, hátat fordít és találomra odanyúl. Azt olvassa, amit így kikap. Ehhez most már ha törik, ha szakad, ragaszkodni fog.

Kíváncsian csapta fel az így kihúzott könyvet. Nem ismerte fel rögtön, előre-hátra lapozott benne. Szeme tétován, a tartalmat fel nem fogón siklott ide is, oda is; egyszercsak megakadt a sorokon. Végigolvasta azt a lapot, amelybe belekapott.

Régi, szinte már nehezen is olvasható volt az a könyv. Betűformái elavultak, fel alig ismerhetően cifrák és reszkető kézzel írottak. Valami öreg, félrehúzódot barát munkája lehetett. Erre vallott a megfakult címirat is: *Földi bölcsesége öregnek-fiatalnak. Attól, aki legöregebb.*

Édes emlék vitte most már a hercegnőt Nápolyba, haza. Abba a régi szép nápolyi világba . . .

Ott kapta a könyvet, egy öreg kis apát adta neki, amikor tízéves leánykaként egyszer valami nagyon okosat mondott. Azóta sem nézett soha belé. Ide Ferrarába mégis magával hozta, mert úgy vélte, őrizetre méltók azok a dolgok, amelyek sikert, örömet jelentettek valaha. Áhítattal, régmúlt örömébe most is pirulón lapozott. Egy helyen vas-tag, csupa pirosbetűs írásra talált. Megreszketett rá a keze, ölébe hullott a könyv. Elhalványodva olvasta újra:

Uramnak, aki most büntetni akarja Giorgiot, a mes-tert. Azt, aki nevében karcsú tornyot emelt. Tornyot, mint az imádkozó összetett, felnyújtott keze.

Mielőtt elítélnél olyan embert, aki különöst tudott al-

*kotni e földön, vedd újra számba mindazokat, amikkel
néked örömet okozott!*

Azután ítélj!

— Lelio . . . Lelio . . . te . . . te . . . — rebeget sebesen a hercegnő és sorban kikapkodta Lelio da Trinci tarkalapos köteteit a könyvek közül.

Most tudta már, mi az, amit olvasnia kell. Éjfél is lett, mikor abbahagyta az olvasást.

— Ha másért nem, azért is érdemes alkotni, hogy művei megvédjék később az embert, amidőn bajba kerül! — mondta, becsapva az utolsó lapot. Meghatódottan, a mentés bizonyosságával sóhajtott az olvasottak után. Melegén nézett a halom könyvre. — Mennyi, de mennyi ügyvéd! Minden lapjuk, szavuk megannyi ékesen szóló prókátor!

És ezzel eldőlt Lelio sorsa. Ercole meg az ifjú urbinoi herceg a halálát akarta; Lisabettát némává tette az óhaját, parancsát semmibe nem vevő költő, bosszús volt rá és ilyenkor a pillanat szeszélye szerint kegyetlen vagy közömbös; de Eleonóra védte a költő-piktort és úr lett az akarata: Lelio élhetett tovább.

A börtönben, odalent . . .

— — — — —

Mire visszatért az elfutott orvos, mindez elvégeztetett.

Mert ilyen dolgok irányítják az ember sorsát. Egy asszony unalma, véletlenül kihúzott könyvek, az a lap, ahol a könyvek kinyílnak, egy kislány sok gondolata közül az egyik, amely megtetszik egy éppen ott levő valakinek. Vagy nem is a kislány gondolata, hanem egy öreg kis apát hódoló, bölcseséges fölénybe öltöztetett hűzelegni akarása . . .

Ezek a dolgok az urak rajtunk.

Ám mi azért lelkesen hisszük, hogy tetteink, műveink szabnak a lelkeknek irányt . . .

XIII.

Ősz kezdete volt. Még alig sárgultak a fák s az öreg Szent Gellért hegye felől izzítón tűzött le a nap. Beatrix kiment heve elől a várból. Az aula marmoreába menekült, amely nyugatra esett a vártól, gyönyörű kert közepén. Itt, Buda várának nyugati lába mentén, a szemközti dombokig nyúló, északról délre keskenyedő völgyben építették olasz kőművesek ezt a nyaralót és olasz kertészek cirkalmazták körülötte a kertet, ők nyesegették nápolyi módra a fákat. Csodálatosan szép volt ez a kert. Rózsás berkeket, dombos és sík vadvirágos, ibolyás és szegfűves játszómezőket, halastavakat, patakocskákat, szökőkutakat, ravaszul tekeregtető élő-falakat, labirintusokat, sejtelmes barlangokat bőven találhattak benne az udvari szórakozók. Olaszos módon, itt a márványpalota messzire néző erkélyein a szabadban étkezett nyáron az udvar.

Beatrix különösen szerette ezt a helyet. Messzi hazája meleg illatait, vágott színeit teremtetten ide Budára ezzel a kerttel az ura. Szép is volt ez a nyaraló, közel is a nagy palotákhoz, és így, ha nem mehettek ki a legszebbe, Visegrád mindenekfölött álló kertjeibe, legszívesebben itt, az aula marmoreában időztek.

Most, ezen a nyáron csakugyan nem mehetett ki az udvar. Felkeresetlenül maradtak még a közelebb fekvő nyaralók is, Mátyás sóházi meg nyéki kertje, Beatrix óbudai palotája. Tavasz kezdete óta, hogy hazajött Bécsből hajóval a király, lábra sem állt többé. Négy szolga cipelte hordszéken mindenüvé. Régi baja fogta el újra, amit kint szerzett a kemény, hideg táborozásban, a köszvény. Nem is csoda, hogy megkapta, gyerekkora óta katona volt. S nem valami hátul, meleg ágyban meghúzódó főkatona; ott forgolódott mindig, ahol verekedtek. És ott aludt, ahol kemény csata után elnyomta vitézeivel az álom.

Még ennek a bajnak is parancsolni akart. Nyár derekán Beatrixszal meg Hipolittal, a gyerekekkel útnak indult s ide-oda járt a Dunántúl, nem is volt benne köszönet. Úgy megkínozta a baja az őszön, ahogy még sohasem. Láz kezdte kiverni s a lábai is megpuffadtak. Aggódón,

szinte gyermekes türelmetlenséggel figyelte az orvosokat és csillagjósainak rengeteg munkát adott.

Elmúltak tehát így a régi, rózsakoszorús, kacagó udvari őszök; a királyné odaadón ápolta az urát, ideje javát ott töltötte körülötte.

•

Poros, szakadt ruhájú, tépett, nyűtt sarujú leány lépett be a kert kapuján. Mindenki látta rajta, hogy nagy útról jöhetett. Napbarnított arcán, kemény tartásán valami komoly, elszánt akaratot, bejövésre való jogot érezhettek az örök, senki sem állta az útját.

Ez, az itt annyira szokatlan köntösű leány pedig úgy ment csak a kapun befelé, mint az, aki idevaló. Nem keresgélt, nem tétovázott, nem kérdezett senkit. Ment, akár az udvarbeliek.

Beatrix kint pihent a márványpalota előtt. Ide jött ki ilyenkor, a déjelőtt második szakaszán. Bent állami ügyekkel vesződött, gyötrődött a király, és a királyné, aki fél éjt szakát sem aludt, elszenderedett egy-két órácskára a rózsalugasban. Ezt a kedves kis, mindennap felkeresett rózsalugast is jól ismerte a jövevény. Egyenest odatartott.

Az udvarhölgyek azonban riadtan tiltakoztak. Élénk asszonyi szócsata támadt, noha suttogva kezdték a beszédet. De hát olaszok voltak az udvarhölgyek között s a harmadik mondatnál már kiabáltak.

Felébredt Beatrix és kitekintett. Kíváncsi szeme megakadt, megtorpant a megtépett nőalakon. Csodálkozva várta megjelenésének magyarázatát.

Az pedig odaugrott, letérdelt a lábához.

— Én vagyok, királynőm! Én, Zanathy Zsófia, akit elküldtél Ferrarába . . . Otthagytam az udvart, felséges királynőm . . . Köszönöm felséged nagy jószágát, de . . . de . . . bocsáss meg, nem maradhattam ott . . .

Beatrix visszalépett a térdelő lánytól. Fagyasztó elutasítón mondta neki:

— Igen, értesültünk a dolgaidról! Tetteid nem mondtak úgy köszönetet, mint most a szád! Szégyent hoztál magadra, hazádra és restelkedhetem én is . . . Vadnak, bárbarinak mutattad a magyart!

Zsófia felállt.

— Kegyes és méltóságos engedelmeddel királyi úrnőm, nem igaz módon értesültél . . .

Ingerülten vágott szavába a királyné.

— Elég! Egy szót se merj ejteni többet előttem! Nem tűröm, hogy bárhogyan is illethesd a fenséges rokonokat! Az én környezetemben nincs helyed többé! — S most hölgyeihez meg az odajött két palotaőrhez fordult. — Vigyétek be a király úrhoz! Lássa meg ő is, milyen a magyar úrlánya!

Most már nem szólt Zsófia, büszkén, délcegen ment az ura elé.

Meggyökereztek a lábai, a hordszék láttára visszahőkölt. Ez volna Mátyás?! Ez az ember a félvilág hatalmas ura? Ez az elkínzott, sápadtan ráncos, öregnek ható férfi? Mátyás, a csaták, lovagi tornák mindig győző, fűrgé királya? Nem, ez lehetetlen! Így nem omolhat össze a félisten . . . Kétkedőn, riadtan lángolt a hordszék emberére a szeme, rámerevült az arca. Kétségbeesve térdre rogyott.

Mátyás meglátta ezt az arcot, ezt a szemet. Intett az öröknek, kíséretnek, távozzanak el. Majd a leányt intette maga elé.

— Állj fel, ne térdelj! . . . Zsanthy Benedek leánya vagy, ugye?

— Az vagyok, felséges uram!

Hallgatott a király, kis csend után hirtelen így szólt:

— Rég nem láttál, leány . . . sokat öregedtem?

Zsófia megtántorodott. Mondani, kiáltani akarta, nem, nem, drága uram! De a torkába markolt valami s feje, szép barna feje leesett, hasztalan harapta össze az ajkát . . . Szemén kibuggyantak a könnyek. Rémulten törölte le őket.

— Hagyjad, hagyjad, fiam! — intett majdnem sűgva, elérzékenyülten a király.

Csend lett egy darabig.

Mátyás szótlanul nézte a leányt. Erő, egészség, ifjúság, szépség, becsület érzett abból királya felé.

— Ime a magyar ígéret — mondta magában a fejedelmek fejedelme. — Az a jövő, ami most jön rögtön magam után. Vajjon hova jutnak, merre fejlődnek ennek a jövőnek

a hajtásai? Lesz-e olyan kertésze, aki jól, életet adón, erősítőn vezesse, nyesegetse? A fiam? Életem gyenge, erőtlén folytatása tovább, ő? Tizenhét éves csak szegény! Ezt mondják rá szánakozón . . . tizenhét . . . tizenhét . . . és én tizenöt éves korom óta vagyok itt! Istenem, csak ennek a lánynak az üde ereje lenne az övé!

Egyszer csak a leány hangja ütötte meg a fülét. Keményen, dacosan csengett az a hang.

— Visszajöttem a nemes Ferrarából, felséges királyom!

Mátyás arca egyszerre elkomorult. Két levél jutott az eszébe, két jelentés, amelyet nemrég hozott Beatrixnak meg neki a ferrarai követ.

— Tudjuk, leány! Ismerjük a történetedet. Elszöktél onnan, ahová örömmel és szeretettel küldtünk. Szégyennel és bosszúsággal fizettél, Zanathy Benedek lánya!

Zsófia felszegte a fejét.

— Nem, uram! Nem, nagyuram!

Sikoltón, mélyen és megrázón süvített végig a nagy termén ez a nem; lelket indító, mint maga az üzött igazság. Mátyás elbámulón, megindultan kapta fel rá a fejét.

— Beszélj! — mondta pirosan, várakozásba hajoltan.

Zsófia beszélni kezdett. Igazán, egyszerűen, ahogy a jó életűek, a tiszta cselekvésűek tudnak. Lelio . . . Lisabetta . . . Domenico . . . Castelfmo . . . az az utolsó aljas jelenet . . .

Ámulva hallgatta a király és ezzel felelt:

— Nincs okom kételkedni a szavadban. Zanathy Benedek hívem és mindig igazat mondott. És ismerem emezeket . . . Helyesen végeztél, lányom, magyar hit, magyar becsület szerint éltél ott és jól is van ez így! . . . Hanem . . . hogy is mondjam? . . . Mást is mond ám még a híradás! Mi van az orvossal, Castelmóval? Azt a hírt kaptuk, hogy az a . . .

— Aljas hazugság az is, felséges uram! Megcsókoltam egyszer, amikor megtudtam, hogy ő volt a megmentőm. Ez a bűnöm, de jutalom, köszönet volt ez a csók! Ő szeretett engem, még itt, felségedéknél megszeretett . . . De én, hatalmas nagyuram, nem szerettem az orvost soha, soha . . .

— Valami más szeretőről is ír a levél. Titkos magyar-ról, aki után mindig epekedtél . . .

Zsófia izzó vörösre hevült. Menten kifutok világga, volt az első gondolata. De erőt vett azután önkénytelenül támadt tiltakozásán. Tiszta leányi fenséggel adott választ a királynak.

— Igen, királyom, szerettem valakit.

— Magyart? Ki volt magyar ott Ferrarában?

Leszegte szemét a padlóra a leány. Lassan, akadozva könyörgött.

— Eressz, eressz el, nagyuram!

Mátyás felkönyökölt félig a székében.

— Ki volt az? Ki volt az a ferrarai magyar?

— Nem . . . nem ferrarai volt! Itt élt, a messze Budán, itt . . . De azt hiszem, felséges uram, legjobb, ha hazabocsátasz!

— Szeretőd volt?

— Nem . . . nem! . . . Ó uram, királyom, bocsáss el, bocsáss!

— Ki az? Tudni akarom. Úr? Katona? Miféle? . . . Ne ijedezz, összesegítlek benneteket!

— Ne . . . ne, királyom! Én nem bírom! Nem! . . . — csuklott ki a lányból a zokogás. Soha még nem érzett gyötrelmet ráta a testét. Most, igen, most lehetne, kellene elmondani mindent: álmot, szívszírmok közt óvott gyönyörű titkot . . . Egy leányélet minden szépséges lehelletét . . . Küzdött magával, lehet-e? Leolvadhat-e lelkéről az, ami a nőben, az igaziban a legerősebb, a szemérem?!

Csukva maradt az ajka, tartózkodása lezárta a vágya elől.

És most — mint annyiszor ott, ahol a leány igazi bája, örökszép lélekfátyla, szemérme nem engedheti ki az ajkon azt, amit minden vércsepp muzsikál — szemébe szökött a titok. Nem sokat, ó csöpp rebbenetnyit ragyogott csak ki a világba, már nyomon kapta és ráhúnyatta szemehéját a pirulás . . . de . . .

De férfi volt még, aki belenézett és abból a percenetnyi kis ragyogásból is meglátta a titkot. Ezt a gyönyörű, soha el nem mondott sokat abból a ragyogásból.

Téged szerettelek, téged, te félisten! Te minden a világon! Fiat akartam, vágytam nagyot, ragyogót! Mátyást, akiben tovább, örökre éljen a fajod! A halhatatlanságodat szerettem! Testben is el nem múlóvá tenni téged; hős, gyengéd, tudós, királyi fajodat megtartani a magyarok élén! Hítem, szerelmem, életem minden vágya, igaza ez: elvész Magyarország, ha nincs valódi másod, fiad, mint te magad . . . Bolondság ez, uram, szentségtörés! A porszem mer visszaragyni a napra . . . De mikor oly szép . . . és lehetne-e nőnek szebb, jobb, mint melletted élni és neked adni fiat?!

Ezalatt a csöppnyi időcske alatt felhőbe is árnyalódott azonban a szemragyogás. A beteg férfi megérezte ezt is:

Ha bármire ítélsz is, azt mondom, uram, nem lesz soha utánad ilyen Magyarország! Nincsen fiad, szép, hatalmas, erős . . .

— — — — —

Vagy nem is merték ezt mondani azok a küzdő, imádvá riadó szemsugarak? Csak a király vetítette ki rajtuk a maga lelkének egyre fojtogatóbb, egyre öltözött terhet, kísértetét? Ki tudja?

Mátyás is, Zsófia is eltakarta az arcát. Magyarok voltak, sirattak valamit. Álmokat, múltat, mást, ami jöhetett volna . . . Vagy egy hatalmas ország, daliás ország és nagy királya örökre letűnő férfikorát?!

Sírtak és nem restelték könnyeiket egymás előtt.

— — — — —

A király szólalt meg újra először. Halkan, szinte félön, bizonytalanul.

— János herceg, a fiam . . .

— Belőled . . . és mégsem belőled fakadt János úr, felséges uram!

— Te is . . . te is így látod? Te férfilelkű leány, te is így? — hördült fel a király keserűn.

Zsófia megrázkódott a hangra.

— Nem, nem akarok bánatot okozni neked, uram!

— De nekem nincs más és nem is lehet többé másik

fiam! — kiáltott Mátyás felugorva. Hevületében megfélekedett beteg lábairól.

Fájdalmas nyögéssel esett vissza a székbe. Zsófia reszketőn, segítőn igazgatta a helyét.

— Akarniok kell nekik őt! — hörögte a király fogait összeszorítva. — Akarniok kell nekik őt! Kényszeríteni fogom valamennyit! János úr mellé esküdtetem a legjobb, leghívebb urakat újra! Akiket én tettem urakká, én emeltem ki a paraszt sorból... Városok, várak, tisztartók, kincstárosok esküdtek eddig hűséget a kezébe!

Megállt beszédében a beteg fejedelem. Megtörölte verejtékes fejét, úgy folytatta.

— S ott van a leendő hitvесе, Bianca Mária, a Sforzák szép és nagyszerű sarja... e hercegi lány mögött a Sforzák minden furfangja, ereje... Nem, te Zsófia, lehetetlent beszélsz! Az én fiam, Jánosom mégis az enyém! János úr élni, uralkodni fog utánam! Ez a hatalmas nagy ország, az én művem, hajtani fog a szavára! Az enyémre, hiszen enyém ez a fiú! Mondd, minek éltem volna egyébért, minek? Miért, ha ilyen rettenetes lenne a sors?!... Nem, nem lehet! A csillagjósaim is mondják, ő jön utánam! Minden horoszkóp neki kedvező... Szólj hát, szólj őszintén, leány!

— Nem tudom, nagyuram... Nyílt voltam eddig irántad és kegyed e nyíltsággal szívesen fogadott. Az vagyok most is: törvénytelen ágyból királyt nem vallottak még uruknak a magyarok.

— Vigyázz, te leány, vigyázz!

— Bocsáss meg, felséges uram! Én szeretem érted és szerettetni fogom János urat mindenkivel... Azt mertem mondani csak, amit váraikban, házaikban suttognak az urak... Nem sérteni, csupán tudatni akarom felségedet.

A király hallgatagon rága az ajkát, majd keserű indulat szorította ököibe a kezét.

— Átkozott sorsom! — susogta. — Annyi, annyi férfi közül miért én velem játszattad el ezt? Minden tökfőnek, ostoba jobbagynak születik törvényes fia... De nem! Király vagyok én! Sorsigazító! Rendkívülivé tehetem azt, amit én akarok! Enyém az igazság!

Szerelmes alázattal rebegte utána a leány.

— Sorsigazító . . . rendkívüli vagy . . .

Megpihent most a király. Megszántott arca nyájasra derült.

— Jöjj ide, leányom! Fázom, add ide a kezedet . . .
Így . . . Apád és jövőd urad legyen a fiam pártján . . .
Szép volt, gyönyörű lett volna . . . csak kicsit későn jött a
meséd! . . . Nyujtsd ide a homlokodat!

Zsófia pedig a hideg „nagy” kézre tapasztotta forró
ajakát. Könnyei, gyöngyöző, búcsúzó könnyei végigpereg-
tek azon.

— Menj, édes leány! Menj, drága magyarom . . . —
búcsúzott a király. Elfordult, eltakarta az arcát. Tenyerén
belül a maga könnye pergett.

— — — — —
Udvari kocsin robogott ki a poros, tévedt jövevény az
aula marmorea kapuján.

— Ládd-e?! — kiáltott nagyot az egyik őrző vitéz. —
Mondtam én mindjárt! Úri formája volt ennek, járt ez itt
sokszor! Fölismertem én azt a képin.

A leány csak nézett vissza a kertre, palotára. Egyre
és merőn . . .

Míg csak el nem tűnt a kert és palota a kocsi mögül.

XIV.

Új hidat vertek a Pón, tisztán csak erre az ünnepségre
valót. Festők, muzsikások özöne lepte el a várost, a díszítők
és piktörök által semmi sem maradt ékítetlen. Valahány
céh volt Ferrarában, mind diadalkaput emelt. Legszebbeket
persze azok közülük, melyek ennek az ünnepségnek is,
Lisabetta divathölgyiségének is leginkább látták hasznát, a
selymesek, ötvösök, bársonyosok. Végig a dómtól nagy
kerülővel a hercegi palotáig bíbor, brokát lengett a házakon,
palotákon; gallyas, dúslombú tetőbe, virágfalakba alakultak
a terek, az utcák. Egyetlen sátor volt ez az út. Itt-ott
rendkívüli látnivalók fűződtek bele a lombok átfonta virág-
útba; Ercole remek építménye, a Palazzo dei Diamanti

mellett Phaeton jött az ifjú pár elé szilaj szekerén; a Schifanoja-palotánál Apollo vágtatott pompás paripákkal, ismét másutt ifjú istennők kara várt hódolhatásra. Aki lent állott az utcán, felülről a magasból is hallott dalt, muzsikát. Muzsikát fent a paloták erkélyén. A lányok izmos és vékony dereka, könnyű, finom lába, kacagó piros arca, lelkes legények táncoltak ott velük. Egy pénzdarabnyi hely nem maradt utcán, téren, erkélyen embertalppal födetlen.

Még több volt talán az idegen, mint a ferrarai, pedig a hercegség minden mozdulni tudó embere bejött. Máskor nyögték, most örömmel bámulták uraikat. Egyszerre büszkeség töltötte el őket. Hálások akartak lenni a sok látnivalóért, mivel pompaszeretők voltak ők is és kizsarolt, fuldokló életük díszre tett szert ilyenkor. Az Esté-k pedig jó tömeglélek ismerők voltak, tudták, hogy mindent eltűr a nép, mindent természetesnek talál, csak engedjék oda néha őt is, ahol urai magukat mutogatják. Láthassanak csak! Hiszen olyan szerények, olyan derekak, jóllaknak megint öt-tíz évre a szemükkel. Lesz mit beszélniök az estéken, ha a sötétség ölberakatja velük mindig járó kezüket; és ha történik velük valami, ettől a naptól számítják a nekik fontos eseményt.

— Ennyi vagy annyi nappal, hóval, évvel a Lisabetta kis úrnők ünnepe után . . .

A kis ország minden méltósága szintén megtette a népnek azt, amivel úri mivolta ilyenkor adózhatott. Hercegi fényben, jeles és ragyogó vendégek, követek között is kintünni, beszéltetni magáról, ez volt mindannyiuk álma. Feljebb csavarták tehát otthon a prést. Ki ahogy bírta. S a csavar adott. Jajongása, recsegése eltevéődött rút, ünnepietlen hétköznapiakra . . . Hétköznapiakra, melyek csak múlnak, nem kerülnek be azonban a krónikákba, nem festik, nem színezik a kort. Csupán szerzik a színrevalót, azt, amiből később a kor ragyogó híre kikerül. Ó, ragyogó az ilyen hír, annyira csillog, hogy századok múlva is vakít. Úgy lát az ember benne visszafelé, ahogy a nép szemléli a herceg és hölgyei meg urai örömet; maga is örül s azt hiszi, mindig mindenkinek így van, ez a fő, ez a jó . . . A többi csak árnyék, amit elkerül az, aki vigadó szívvel megy a tavasz elé. Ki veszi észre, hogy árnyéka is van a tavaszi napnak?

Az idősebb urak és hajuk szürkülését meg nem engedő hölgyek visszaemlékeztek arra a nagy, szép ünnepre, mely Ercole és Eleonóra lakodalma idején gyönyörködtette úgy őket. Akik résztvettek abban a küldöttségben, mely az okos és bájos nápolyi királynőt hozta akkor ide, újra élték életük legpazarabb emlékeit. IV. Sixtus két öccse, Riario és Giuliano della Rovere bíborosok római ünnepe jutott az eszükbe; olyan ünnep, mely száz esztendőn túl is vetette a hírét. Ennek az ünnepnek a mását várták.

Mindabból, ami előkészületnek történt, gondolhattak is erre. Tribünöket, színpadokat emeltek, a szakácsok és cukrászok százai jártak anyagért, dolgoztak két hete már. Ritka enni- és innivalókat hordtak össze, darvat, flamingót, medvét, a megszokott szarvasok, őzek, nyulak, fácánok és pávák mellé. A Pó híres, külön hizlaló tavacskákban húsosodásra fogott halait beüzüstözték, hogy ragyogjanak a pikkelyeik; a kenyeret bearanyozták; a kalácsok, torták és egyéb cukrászholmik bőséges tanúságot készültek adni tervezőiknek és készítőiknek mitológiai jártasságáról.

Mindezeken felül nyolc napra volt kitervezve az ünnepségek időbeli kerete. Bálak, néma- és bábjátékok, harci tornák rengeteg bőségben, a résztvevők minden erejét próbáratevőn követték egymást. Lisabetta a bálakból is kivette a maga elsőhölgyi részét; görög, római és spanyol táncai messze földeken, távoli városokon is nagyhírűek voltak.

Legnagyobb várakozással néztek azonban legtöbben a színházi játékok elé. Ercole rendkívül szerette ezeket. A Palazzo della Ragione-ban rendeztette be a színpadot. Háromezer néző fért be ide, középpütt ültek a nők, két szélen pedig a férfiak. Klasszikusokon, különösen Plautuson kívül alkalmi darabok is kerültek itt színre meg afféle huncut, víg jelenetek, melyekért a külföldiek gyakran bosszankodtak, de amelyeket a ferrariaiak, köztük maga a herceg is igen szerettek. Plautust hosszú, ötórás darabjaival, noha bőven voltak bohócok, kötél tánchosok, bűvészek, zenészek az egyes felvonások között, inkább csak a herceg és egy pár nagyrangú széplélek kedvéért túrték. Szurkáló, piszkáló versikék is innen indulhattak legbátrabban a világnak.

Ilyenek is termettek bőven az udvarra; nincs az a zsarnok uralom, amely megszüntetheti ezt.

Nem volt utolsó élvezet az előadások előtti idő sem. Azt a sok öltözetet szemlélték meg ilyenkor, melyeket a szereplők öltöttek magukra. Kiállíttatta mindannyit a herceg, hadd láthassák a nézők, minden darabnak megadják itt valamennyi szellemi és anyagi tartozékát.

•

Maga a menet végtelen hosszúra nyúlt. Legelől az Esté-k színeibe, pirosba-fehérbe öltözött íjjászok lovagoltak, nyomukban a heroldok. Majd a bolondok társasága jött. Ezek műkedvelő bolondozók voltak a város lakosaiból, afféle divatos társaság, mely az egyébként lehetetlent vagy csak nehezen tűrt igazmondást művelte a bolondság örve alatt. Őket muzsikások meg énekesek követték, majd meg a klasszikus korok istenei asszonyaikkal. Nekik bőséges kíséretük is volt: megelevenedve tolongott utánuk minden ábrázolható mitológiai alak.

Most következtek tarkán keveredve Ferrara és Urbino főurai, majd a különböző követek, ezek után Domenico és Lisabetta, a teljes Este-család meg maga Urbino hercege is.

A harmadik részben a vidámságot, az örömnépi zajt ismét zenészek és dalosok, no meg udvari törpék és bolondok adták. Ezúttal már a hivatásos bolondok. Ők azonban nem merészkedtek addig, hogy a szükséges mértéken túlhajtván az igazmondást, bolondságuk pompás kenyeret adó csörgősapkáját kockára tegyék. Azt figurázták azért csak ki, akiről biztosan tudták, hogy csúffátételéért nem haragszik meg a herceg.

Lisabetta boldogan lovagolt hercegi férje, Domenico oldalán. Lassan, büszkén, vigyázva vitte a lova a virággal teleszőtt hófehér mennyezet alatt. Aranyos brokátból varrt ruha volt rajta, fején karcsúan hajló drágaköves korona. Szép volt igazán, legszebb a menetben minden hölgy között. Bólintva, mosolyogva integetett. Mindenütt baj támadt az utca nézői közt, ahova ért, mindenki vele akart menni tovább, látni, éltetni, amíg lehet. A katonák csak nagy ügyvel bajjal tarthatták vissza az örvendező tömeget.

Az volt még a szerencse, hogy lassan, alig mozogva

haladt csak a menet. Minden diadalkapunál, minden palota előtt meg kellett állnia az ifjú párnak. Üdvözlő beszédet mondott a kapu emelője, hódolatát mutatta be a palota ura, átnyújtva egyúttal dús nászajándékait is. Ezeket pedig illet mindenütt egy pár találó, okos szóval megköszönni. Felváltva végezték ezt a tiszteletet, hol Lisabetta, hol Domenico beszélt. Néhol, midőn az üdvözlő rangja, a hódoló vagyoni és udvari súlya megkívánta, ketten is egymásután. Mindenki kigyönyörködhetette magát.

Giovio Gaetano büszkén nézett végig a pompás utakon.

— Micsoda elrendezés! Micsoda vezetés! Mindenki mennyire a helyén! Minden úgy megy, ahogy én akarom! Semmi baj, semmi zavar . . . Még a pápák udvarmesterei sem tudhatnak különben . . . Vajjon mit kaphatok én mindezekért?!

Lázás gyorsasággal változtatta egyre a helyét. Fel- és alá lovagolt a menet végétől az elejéig. Mindenki lássa, micsoda nagy dolog ez! Száz szem, száz kéz kell egyszerre ide! Azt érezte, mindenki őt mutogatja, száguld a nyomán a moraj.

— Ez az! Ez az egésznek a jeje!

Csak egy szomorította. Úgy vélte, nem gratulálják elegenden.

— Később, ha átestünk a menet nagyszerű izgalmain! — nyugtatta meg magát.

Egy-egy éljenre boldogan elvörösödve odaköszönt.

Éppen a pápa követe előtt mutogatta magát, amikor különös zaj támadt valahol, arra a menet hátsó vége felé. Rettenve ugratott vissza oda. A tribün előtt, Velence gyönyörű lovaskövetei mögött egy sápadt, összeasszott, csupa haj, csupa szakáll fejű rongyos férfi került a menetbe. Abban a percben, amikor a hercegi pár egy üdvözlés után újból útnak eredt. Mindenki megijedt, vad kiabálások hallatszottak. A velenceiek is megriadva fordultak vissza lovaikon.

Csak a menyasszony mosolygott.

Gaetano és két katona ingerülten kapta meg a férfit.

— Valami amnesztia, — vélte s kis zacskójából négy aranyat vetett oda a rongyosnak — engedjétek szabadon!

Csengve ugráltak, gurultak az aranyak. Egyenest a rongyos lába elé. Az azonban nem törődött az egésszel. Úgyet sem vetve rájuk vagy az aranyakra, haladt tovább, át a tér túlsó oldala felé. Mint aki át akar térni a forgalmas utcán s az útja sietős, nem fordul visszafelé, szalad, örül, hogy nincs már előtte akadály . . . Nem érdekelték az asszonyok, lányok, nem a pompa, ünnepség, lovagok . . . Szaladt végig az utcákon, sikátorokon. Egy furcsa kis boltba nyitott be, amelyben izgatottan járt ide-oda kora reggel óta a gazda.

— Pergamentet, sokszínű tintát, miniumot, rubricát! — kiáltott a rongyos betérő.

Sírva ölelte meg a gazda.

— Lelio, drága, drága barátom!

Megkapta, eltolta magától, majd ismét odarántotta az arcát a szeméhez. Végigsimogatta.

— Lelióm! El sem tudom hinni, hogy itt vagy . . . tapogatlak, így megbizonyosodom . . . Te vagy csakugyan?

— Én vagyok, én . . .

— Csakhogy itt lehetsz ismét végre! Vártalak, tudtam, hogy idejössz!

— Igen, idejöttem . . . És már megyek is!

— Hogyan, Leliom?! Elhagysz engem? Azonnal?

— Igen, megyek. Mennem kell, Giovanni! — felelte a festő-poéta s hangjából kiérzett a megmásíthatatlanság.

Az orvos megadón, csüggetegen ejtette le a fejét.

— Értelek, Lelióm! Értelek . . . Igazad van, nem maradhatsz itt, e város kegyetlen falai között, Lisabetta . . .

Lelio belevágott az orvos szavába. Színtelen, csaknem rideg hangon beszélt, mint akinek érdektelen dolgot mond valaki és nem akarja már túrni a késleltetést.

— Pergamentet, tintákat, miniumot, rubricát kértem tőled, barátom! Adj, ölelj meg és engedj utamra!

— Ocsmány, ünneplő gazok! — sziszegte Castello s keze ökölbe dagadt. — Így meggyötörni, így megkínózni, börtönbe vetni . . .

Lelio megkapta az orvos kezét.

— Börtönbe vetni?! — csóválta meg a fejét. — Tévedsz, Castello!

Megrémülve nézett barátjára az orvos.

— Teremtő Isten! Csak nem őrijtették meg azok a gazok?!

Lelio arcán fölényes, nyugodt derű suhant át. Hangja, egész lénye meleggő vált.

— Én palotából jövök, Castelfmo! Igen, pompás, királyi ragyogású palotából . . . Szébb, gazdagabb díszű városból érkezem én . . . Ó, istállóimban készen állnak a szárnyas paripák . . . Csoda heroldok fújnak elébem üveg-hangú muzsikát és a világ az engem csodáló nép tribüne! Herceg . . . nem, féktelen, vad, nagy király vagyok én! Teremtő, aki millió-millió alattvalót szerzett e félév alatt . . . Most hódítani indulunk együtt. Lelkem millió meg millió képe, meg sohasem számolható rebbenése a katonám. Enyém lesz, nekem hódol majd minden jövőben születő! Végtelen ezernyi lelket, a bennem élő valamennyit szórom az emberek közé szanaszét . . . én, országok, világok ura! Aki, ha akarom, sírnak, ha akarom, nevetnek, kacagnak a századok mulva élni jövők! Ez az én bosszúm, mert költő, festő, művész vagyok én!

Az orvos hallgatta és tenyerébe temette az arcát. Különös világok emberei töltötték meg a boltot Lelio szavai nyomán. Újak, villogó szeműek és szabadok. Nyelvük furcsa s alig érthető volt már. Ünnepre gyülekeztek és Lelio képe látszott a falon, Lelio szobra a szószóló emelvénye előtt. S e távolidejű furcsa, egyforma feketeruhás nép emberei ott hódoltak mind az élővé vált Lelio-szobor előtt. Nagy lapokat is mutogattak, apró, különös betűkkel teliket, Lelio da Trinci neve mindannyiukon ott ragyogott. Domenicóról, Ercoléről, Lisabettáról senki sem szólt, senki sem tudott . . .

— Rongyos, megkínzott megy el innen, Giovanni, s az útja világra szóló diadalút! — hallotta hirtelen barátja szavát az orvos és felrezzent rá az álmodozásból.

Lelio da Trinci ott állott előtte. Fakó színe pirosba éledt át, két égő szeme, bizó tekintete kilángol az arcát benövő szőrözönből.

Giovan Battista Castelfmo felállott, megölelte. Boldog érzés töltötte el, mert megláthatta e szemekben az olthatat-

lant, az évezredekén át ragyogót, a teremtő lángot, az egyetlen urat. Szekrényeihez lépett, kiszedte mindazt, amit Lelio kért. Majd gyengéden magához vonta barátját. Leszedte róla a bűzös ronggyá nyúvódott ruhát, megfürdette, rendesre nyírta haját, leborotválta szakállát; legszebb ruháját húzatta rá, pénzt dugott a zsebeibe.

Asztal után pedig néma alázattal ment Lelio da Trinci nyomában Ferrara utcáin az ünneplők most olyan idegennek tetsző zaja közt. Nem szólt egyikük sem, hiszen elmondtak már mindent egymásnak a barátok szívével. Messze kint, a városkapun jóval túl megölelték megegyszer egymást. Sokáig állt ott Castello.

— Hol járkálsz, orvos? Nem láttunk az egész ünnep alatt! — kérdezték az udvariak tőle este visszajöttében.

— Szolgáltam a legméltóbbat! — felelte nekik.

XV.

Elmúlt az ünnep és utána kétszer akkorát ástott az unalom. Alighogy végbement a nagy nász, megindult s hetekig áradt ismét a mocsárszag a kanálisok felől. Már maguknak az edzett ferraraiaknak is megtellett a mellük és torkuk vele. Bosszankodva zárkózott be az, aki tudott. Furcsa, szokatlan magvakat, indiai sárga kis rudacskákat pörköltek vaslemezekén, jószagú füst áradt, szállt belőlük és így elviselhetőbbé vált a levegő.

Ezt tette az orvos is napok óta. Délelőttönként elballagott a palotába, a többi idejében azonban mindig csak otthon maradt. Pietro Bono, az asztrológus járogatott el mostanában hozzá sokat. Nyurga és rejtelmes, Castelmóhoz illő egyén volt ez a csillagjós, ritkán szóló és a nagyképi bölcseséget szerető. Egyébként legjobb tudója az udvar dolgainak. Nem mintha okos és fürkésző lett volna, jeles a kérdészködésekből való következtetésekben; helyébe hoztak minden titkot, minden eseményt. Mert hittek ugyan az emberek a csillagjósolásban, de hittek a dolgok csillagoknál is igazabb mozgatójában, a pénzben is . . . Sőt rendületlenül inkább ebben. Azért mindenki, akinek várnivalója, életbe-

vágó ügye volt, hozzá, azaz hogy a csillagokhoz ment legelőször. Így hatni tudott a hercegre.

Apró, földi kis sárga ragyogóktól fényesedett a horoszkóp. Ez a kis földi ragyogás-szeretés nem ártott sem a hitelének, sem a tudománynak. Mindenki hitt a kiadott jóslatban, bár tudhatta esetleg, hogy földiek is igazgatják az eget. Változatosak azonban a végzet útjai, s abban a kimeetszett jövőendőben, amely kedvezőn, szépen van kitergetve az ember szemei előtt, hinni tud csak a halandó, ha mégúgy nem hiszi is. Így éldegéltek a jósló meg a jóslást akarók.

Castelmo nem sokat hitt ebben a tudományban; nem is kért a maga számára horoszkópot sohasem. Még ezekben az időkben sem csináltatott, amikor mindenkije eltűnt, akit szeretett. Pietro Bono azonban nem neheztelt meg rá ezért, mégcsak hasonlóval sem fizetett. Zsába kínoztá, melyet a csillagok lesegetése közben hideg éjszakákön kapott. Ezzel a bajjal járt el ide az orvoshoz vagy hivatta magához. Igen jó, bár mérhetetlenül drága fürdőket tudott, kenőcsöket adott a vörös orvos; titokban és ritkán készített ilyeneket, mivel igen messzi helyekről, ismeretlen népektől hozatta hozzájuk az anyagot. Ide, hozzá vándoroltak hát azok a kis zacskók, melyek a földről sorsot igazgatni tudtak az égen. Castelmónak pedig kapóra jött ez a beteg. Valami embercsömör-féle élt benne, mióta elment Ferrarából a magyar leány meg a festő. Örült, ha nem látott beteget. Pietro Bono pedig egymaga hozott neki annyit, hogy élhetett úriasan.

Eleinte tétlenül, csüggedten élte magános napjait. Ezerszer meg ezerszer felidézte a korábbi boldog időket. Sokszor parancsszót érzett a tagjaiban, parancsszót hallott ki a földből, a falból, a tégelyeiből.

— Eredj! Menj utána te is!

Fel is kerekedett gyakran ilyenkor. Csak a város vége felé állott elébe tilalomfának az aggodalom.

— Hová? Kihez? . . . Vissza Mátyáshoz nem mehetek!

Irt kartársának, Julius Aemiliusnak, a magyar király mostani orvosának. Híreket adjon legfőképen a Zanathy-leány felől. Hamarosan ment is követ Ferrarából Budára,

olyan, aki sürgős felelettel tartozott visszatérni. Készségesen vitte a levelet.

Ettől a levélről várta az orvos sorsa döntését. Úgy vélte, a levélre kapott felelet majd visszaviszi. Most már nyugodtabban töltötte a napokat. Régi szerelmét, krónikáit szedte elő. Bővítette, sok részét újra meg újra átdolgozta, s e munkája közben lassankint feledni látszott a világot. Egyre többet és többet foglalkozott az frással. Kis idő múltán éjt nappá tett, hogy kiadja. Bátran és büszkén írta le mindazt, amit mert tenni a betegekkel s amit a legszebb siker, betegeinek élete igazol. Merészen, a kíséret igazán megvetve a lábát, támadta a helytelen ósdit, a merev semmi-tudományt. Lelio pompás, örökvilágú lendületével tört a maga mezsgyéjén ő is elő.

— Dacos, féktelen csak azért is! Igaza van annak a lángeszűnek! Poéta és piktör ő . . . ő teremti a világot . . . Lelio lelket teremt, lelket farag szebbre . . . Én pedig a a test megtartására adok örökéletű útmutatást!

Megmámoreosodott a saját tudományán, könyve frásán.

— Az orvosok orvosa leszek én! Századokig ebből a könyvből tanulnak az universitásokon! Ó, lesz idő, amikor felismerik majd a népek az orvosok mindeneken felül való fontosságát! Akkor lesz ez, amikor törődnek majd önmagukkal és értékessé válik az élet. Biztonsággal gyógyítanak majd akkor az orvosok, még a legügyetlenebbje is. Ehhez kellenek az ilyen úttörők! Háromnegyedében készen van a könyvem, drága tudósom, Pietro . . . kiadom, kiadom . . . tíz fróval is íratom! Még annak az új, német könyvcsinálónak a módjával is szaporítom . . . Olyan dolgok vannak ebben, barátom, hogy az a sok tökféjű professzor mind égnek tárja ki tőlük a kezét!

— Akkor jobb, ha sutba dobod! Professzor nem tanul sohasem újat . . . Mind bölcs az, mind azt hiszi, tud eleget! Azokról ugyan visszapattan a te új gyógyításmódod! — dörmögte a fényesre kent csillagász.

— Hiába! A fiatalság mind az enyém! Az bátor, meri, akarja az újat. Nyolc-tíz új nemzedék kell s az enyém a diadal!

— Kívánom, hogy sikerüljön! Az igazat megvallva, rengeteg bamba, tudatlan van a társaid között. Kell is,

hogy fejlődjék a mesterségtek! Mert bármennyire fejlődik is, hol marad attól a csúcstól, ahol az isteni asztrológia áll?!

— A te asztrológiád?! — pattant fel orvosi érzületében felháborodva Castelfmo — a te asztrológiád tiszta világcsa . . .

Itt azonban rettenetes köhögésbe tört bele a szava, éppen a legjobb ponton. Krákogott, fuldoklott, még a könny is kicsordult a szemén. Meggondolta ugyanis egy pillanat alatt a dolgot. Vén csaló, örütségeket beszélsz, de mi hasznom, ha kitanítalak?! Kell a te összezsált pénz, hogy adhatnám ki máskülönben a könyvem?! Ez a gondolat villant benne végig. Enyhültebben, kezeit mellére téve, nagyokat pihegve mondta tovább.

— A te asztrológiád tiszta világcsodája, mesterem! Valóban rendkívüli, fényességes valami ez, hogyan mérhetnők mi hozzá a mi szerény tudományunkat?! . . . Igaz is, egy újfajta, igen ritka berber fűszert kaptam ma Afrikából, önthetek belőle a vizedbe?

— Javulni érzem a bajom, de ha úgy véled, hogy sietteti ez a szer a javulást, kotyvaszd csak és öntsd bele bátran! — érzékenyült el a csillagboltos.

Castelfmo buzgón tette fel főni a porrátört szőlőmagot.

.

A könyv teljes méltóságában a „Nuovo Tesoro Di Poveri” pedig útnak eredt.

Útjára indult s az történt vele, amit soha-soha, mégcsak álmában sem sejtett a szerzője. Alig jelent meg, innen is, onnan is kapta Castelfmo a híradást, hogy négy-öt egyetem is ebből tanít már. A professzorok üdvölgéssel, hozsannával fogadták.

Giovan Battista Castelfmo megijedt, megdöbbsent ettől a sikertől.

— Lehetetlen . . . tisztára lehetetlen. Ostobaságokat írtam volna?!

Lázasan forgatta végig a könyvét, két napon át végigbogarászta minden betűjét.

— De nem, értelmes, okos, újszellemtű mind, valahány gondolata csak van! . . . Nem értem . . . nem értem . . . Hogyan lehet ez? Hirtelen fiatalra okosodtak?!

Nem értette, pedig ő maga, Giovan Battista Castelfmo volt az oka az egésznek. Törődtek is volna vele a professzorok! Egy-két kutatóbb lelkű meg merte volna dicsérni; de a többi, a kitaposott utakon járó?! Lázongásért, tudomány-felforgatásért, nyugalma bolygatásáért legszívesebben lecsukatták volna . . .

Castelfmo azonban küldött egyet az új könyvből, gyönyörűen írottat, remekül bekötöttet Firenzébe Lorenzo Medicinek. Egyszerű, ám igen ötletes ajánló sorokat is adott hozzá kíséretül. Lorenzo Medicinek végtelenül tetszett ez a levél, elolvasta tehát nyomán magát a Nuovo Tesorót is. Neki pedig nem volt elavult, de azért jól fizető tudománya. Friss, tiszta, orvosi dogmáktól mentes eszét megkapta a józan, észszerű könyv. Magához hívatta orvosi iskolájáról az első professzort. Áradozva beszélt neki Castelfmo művéről, a frissen, imént szerzett örömeivel.

A professzor olvasta már addigra az orvos könyvét. Nem ugyan az egészet, csupán egynegyedét.

— Megint egy új hóbotos! Évszázadokon át jó volt Salerno tudománya; mi nemrég újtottunk s ez a bolond már ismét újat akar! — dörögte rá és becsapta a könyvet.

De most ím maga a nagy Lorenzo Medici lelkesedik! Ez szeget ütött az első professzor fejébe.

— Egy ilyen végtelenül okos ember nem lelkesülhet butaságon! Lenni kell mégis valami jónak abban a könyvben. Azután meg miért tűzzek össze Lorenzo úrral ezért? Eztán se lesz soha más, erőlködik az orvos és vagy meghal vagy meggyógyul a betege; nekem pedig mindenképen használ, ha felfedezem Lorenzóban az orvost . . .

Kitörő örömmel hajlongott tehát Firenze ura előtt.

— Csodálatos, uram! Valóban csodálatos a te lángeszed végtelen ereje! Egy ilyen nehéz, sokaknak rejtelmes tudományban, mint a mienk, hogy meglátod a gyöngyöt. Csak te vagy képes egyedül erre, száz tudós nem lát ilyen ragyogón! Új orvosi eredményeket megteremtő könyv ez valóban, uram! . . . És kitüntető, kegyes engedelmeddel kérni is akarlak rá, hogy elrendelhessem a használatát!

Egyszerre érkezett Castelmohoz e kettő: Firenzének egyetemi küldöttsége és Julius Aemelius, a baráti orvostárs budai levele.

A küldöttség, mely Lorenzo Medici és az universitas nevében jött felkérni maestro Giovan Battista Castelmot, hogy tanítsa ott katedráról a könyvét, déli harangszóra jelezte tisztelgését.

Julius Aemelius röviden írt. Mathias Corvinus nagybeteg, sok vele a dolga. A király meg Beatrix sokat viszálykodik a kulisszák mögött Corvin János miatt. Zanathy Zsófia nincsen az udvarnál, otthon van Zanaton. Írt neki; azt felelte, hogy nem akar látni ferrarait. Itt óhajt élni és meghalni Pannóniában.

Castelmo habozott, valami még egyre húzta Buda felé. De azután belegondolt a jövőbe.

— Mi lenne belőlem ott a messzi Budán? Mátyás nagybeteg . . . meghal . . . Zűrzavar lesz, az olaszgyűlölők pártja kiver minden idegent . . . Igaz, hogy Zsófia csak egy van . . . De Firenze is csak egy van a világon, egyetemének pedig igazán nem akad manapság párja! Humanistának a Mediciek földje a világ közepe . . . Leányt kapok ezret, szépet, ragyogó hírűt, de ha Lorenzonak kosarat adok s Pannoniába megyek, nem lesz világhírem soha, soha . . . Én férfi vagyok, nemcsak szerelmet akarok, hanem hírnevet is!

Délben, kitárt és feldíszített háza küszöbén hajlongva fogadta a küldöttséget.

— Üdvözlöm és hálásan köszöntöm a nagy és dicsőséges Lorenzo urat! Köszöntelek benneteket és boldogan hajlok meg előttetek, urak! Áradó örömöm elfojtja a szavam: megyek veletek!

XVI.

Udvari fogat gördült be a Zanathy-kastély kapuján. Álmélkodva nézték a Zanathyak.

Hát még azt, aki leugrott a kocsiról. A nagyasszony ismerte meg először. Nagyot sikoltott.

— Zsófikám! . . . Én édes, szerelmes gyermekem!

Most már rohant feléje valamennyi. Legelől Benedek úr.

— Mi történt?! Mi bajod? Kirabolt, megtámadott valaki? Hogyan kerülhetsz most így ide?

Zsófia mosolyogva nyugtatta meg őket.

— Nem, kedveseim, nincs semmi baj! Megengedtettem hazajönnöm . . . Maga a király úr küldött és amint a kocsiról látjátok, hozatott . . . Itt is maradok most már! Nem kell nekem többé udvari élet! Boldogan, büszkén, barbár magyar asszony leszek én, akihez eljőhet tanulni minden idegen . . .

A két kisebbik Zanathy-leány elkomorodott erre a beszédre. Csalódás, megütközés látszott szép kis arcukon. Az ő nénjük, messze megyékben híres Zsófia nénjük beszél így?! Tündökletes vezérhajtása a Zanathy-családnak? Az, aki minden reményük, minden itthoni örömük? Akitől ők maguk is annyira várják a maguk ragyogását?!

Zsófia észrevette ezt az elkedvetlenedést. Fájón, keserűn felnevetett.

— Kicsi, kicsi kócsagjaim! Kis bolond kócsagjaim . . .

— ölelte meg sirón, nevetőn őket. — Drága fehérsége a kócsag legfőbb kincse. Megtépázódik ám az, ha sólymok, baglyok, keselyűk érik! Jöjjetek csak be, no . . . Oda, abba a régi szobába! . . . Abba, igen, ahonnan a kócsagos mese vitt messzire engem . . .

Bement a család. Zsófia leültette őket. Meséléshez, ahogy azt régen, távozása előtt szokta tenni.

— És most újra itt van a Zsófitok és mesélni fog. Szépet is, fájót is mesél . . . Gyönyörködni valót meg ríkatót is, mert igazat mond most . . . Azt meséli, boldog fehér kis fiókák, milyen ott urak, hercegek, királyok és hölgyeik között az élet . . .

Élete legnagyobb, legszebb, leghosszabb meséjét mondta most Zanathy Zsófia, az igazit. Öreg éjtszaka lett, mire befejezte.

Anyja meg húgai szóltanul csókolták, ölelték érte össze a leányt.

Benedek úr a torkát köszöri. Kemény ember volt mindig, restelte most is hangja puhaságát, elakadását.

— Jól van, jól mondtad, leányom! Ezért az apáért hívek lehetünk a fiához . . . Űristen, minek is még el, Mátyás király?! Amikor még csak ötven esztendőös sem vagy . . .

Farsangra asszonyt vitt haza Palochányi László.

Mert ilyen ám a mese; messziről mindig szép az a világ, amiben nem voltunk. És mindig rossz a magunké.

Legkivált nekünk, magyaroknak.

